

Copenhagen Business School

Instituttet for regnskab og revision

Cand. merc. aud. 2016

Kandidatafhandling

Revisors udfordringer omkring going concern

- Going concern i Bank sektoren

Auditors challenge regarding going concern

- *Going concern in the Bank sector*

Svend Ingi Krosstein

CPR. Nr.: xx.xx.xx-xxxx

Dato for aflevering: 01.08.2016

Vejleder: Kristian Røed

Antal sider: 79,8

Antal anslag: 181.742

Executive summary

Under and after the Financial crisis that began in 2007, many banks got in trouble in Denmark. Several banks merged with others or went bankrupt and were taken over by the national bankruptcy company Finansiell Stabilitet. These bankruptcies had a big impact on the Danish society and the public started questioning the external auditor's work. Especially regarding the auditor's assessment of and reporting on going concern in those companies, which went bankrupt with an unmodified audit opinion.

In the time up to the Financial crisis, many banks experienced a big growth. This thesis is based on three cases of banks that have gone bankrupt as a consequence of the crisis. The issues in each of the cases has been presented and the banks been compared to healthy banks. The goal was to establish if there was a considerable deviation between a healthy bank and one that has gone bankrupt, to see if the auditor could have addressed those issues early on. Further there has been analyzed, what the auditor should and could do to address those issues that challenged those banks in the cases.

The management responsibility is to assess whether there is a going concern matter at the bank. The auditor responsibility is to obtain audit evidence, that support the use of the management's assessment of going concern, whether the managements assumption is appropriate regarding the company's ability to run or subject to uncertainty and thereby, determine the implications of the audit report.

In assessing the going concern assumption, the period of time must cover at least a 12 months period, from the date of the financial statement. Making an assessment of a company future can have some implication and can therefore imply a high grade of uncertainty. The auditor has to base his audit evidence on the management's assessment, reports, accounting, forecasts etc., to obtain a high level of certainty. Even though the auditor contains audit evidence that can support his assessment of going concern, there can arise unexpected subsequent events that may result in an outcome that is not consistent with previous assessments from the management or auditor. The management's and auditor's going concern assessment are based on the information that they have at hand, when they made their final assessment, which is when they approve the financial statement.

The future will always contain a level of uncertainty, the auditors assessment will therefore be at his best knowledge, that the accounts show a true view of the financial statement at the moment he signs it, supported by the audit evidence.

This thesis point of view is from the external auditor and will mainly be based on his responsibility to comply with the ISA 570 standard, but the management responsibility will be addressed as well.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
1.1 Problemstilling	5
1.2 Problemformulering.....	5
1.3 Afgrænsning	6
1.4 Metode og struktur.....	7
1.5 Undersøgelsesmetode	7
1.6 Teori	8
1.7 Empiri	8
1.7.1 Interview	9
1.7.2 De udvalgte cases.....	11
1.8 Kildekritik	12
1.9 Struktur	13
1.10 Målgruppen.....	14
1.11 Begrebsafklaring	14
2. Ledelsens og revisors ansvar i forhold til going concern	15
2.1 Ledelsens ansvar i relation til going concern	15
2.1.1 Det regnskabsretlige begreb.....	15
2.1.2 Loven om Finansiell virksomhed ift. going concern.....	17
2.1.3 Tidshorisonten for ledelsens vurdering af going concern	19
2.1.4 Ledelsesberetningen.....	19
2.1.4.1 Tilsynsdiamanten, ift. going concern i ledelsesberetningen.....	20
2.1.5 Sammenfatning.....	21
2.2 Revisors ansvar i relation til going concern	21
2.2.1 Going concern i revisionsprocessen.....	22
2.2.2 Revisionspåtegningen	30
2.2.3 Tidshorisonten	32
2.2.4 Begivenheder efter balancedagen.....	33
2.2.5 Going concern barrieren	33
2.3 Yderligere krav der stilles i forhold til revision af et pengeinstitut.....	36
2.3.1 Revisionsprotokollen.....	36
2.4 Sammenfatning.....	37

Analyse	38
3.1 Præsentation og analyse af de udvalgte case virksomheder – Hvad gik der galt.....	38
3.1.1 Fionia Bank.....	39
3.1.2 Fionia Bank vs Ringkøbing Landbo Bank.....	40
3.1.3 EBH Bank	41
3.1.3 EBH Bank vs Lån & Spar Bank.....	44
3.1.4 Fjordbank Mors.....	45
3.1.5 Fjordbank Mors vs Sjællands Sparekasse	46
3.1.6 Hvad gik der galt fra selskabets side og fra revisors side.....	48
3.1.7 Hvad gik der galt i selskaberne	48
3.1.8 Hvad gik der galt hos revisor.....	50
3.1.9 Del konklusion.....	51
4. Hvordan kan revisor sikre at der udføres tilstrækkelig handlinger?.....	52
4.1 Fionia Bank.....	52
4.1.2 Vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation	54
4.1.3 Risikovurderingshandling	54
4.1.4 Kontrolmiljø	58
4.2 EBH Bank.....	59
4.2.1 Vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation.....	61
4.2.2 Risikovurderingshandling	61
4.2.3 Kontrolmiljø	66
4.3 Fjordbank Mors.....	67
4.3.1 Vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation.....	70
4.3.2 Risikovurderingshandling	70
4.3.3 Kontrolmiljø	73
4.4 Delkonklusion.....	73
5. Konklusion.....	74
5.6 Hvilke muligheder havde revisor for at revidere og vurdere going concern	76
6. Perspektivering	77
7. Litteraturliste	78
Bøger	78
Artikler	79
Aviser	79

Hjemmesider	79
Domme.....	81
Rapporter	81
Love og standarder	82
8. Bilag.....	83

1. Indledning

Relationen imellem pengeinstitutter og realøkonomien har et konjunkturelt påvirkende element, der kan have en stor påvirkning på samfundets konjunkturcyklus. Pengeinstitutterne har derfor en vigtig rolle i samfundet som kreditformidlere, hvor der igennem husholdninger og erhvervsliv opsamles midler, som sidenhen udlånes igen til forbrug og investeringer. Går det godt i et samfund, vil efterspørgslen være høj og typisk medføre en øget udlånsvækst hos pengeinstitutterne.

Pengeinstitutterne blev i perioden 2003 til 2007 mere proaktive, hvor de igennem deres markedsføring forsøgte at vokse og få flere nye kunder, da der var vækst i samfundet. For mange lokale pengeinstitutter førte det til en vækstorienteret strategi, hvor der blev påtaget en større risiko.

Da Finanskrisen startede i 2007, frøs kapitalmarkedet til og pengeinstitutterne fik dermed en meget begrænset adgang til kapital. Den danske finansielle sektor blev dermed meget udfordret under krisen, hvor den danske stat var nødt til at komme sektoren til undsætning i form af Bankpakkerne.

En forudsætning for et sundt pengevæsen er, at det omgivende samfund har tillid til pengeinstitutterne, således, at de er villige til at indgå i transaktioner i forbindelse med deres værdiskabende aktiviteter. Den eksterne revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant skulle gerne medvirke til, at han igennem sit arbejde skal være med til at styrke interessenternes tillid til pengeinstitutterne.

Som en afledning af Finanskrisen var der flere pengeinstitutter, som gik konkurs eller blev fusioneret med andre institutter. Dette medførte til store tab hos investorer og andre interessenter, dermed blev tilliden til pengeinstitutterne svækket.

Den eksterne revisors ansvar er at sikre, at pengeinstituttets årsregnskab giver et retvisende billede af dennes aktiver, passiver, finansielle stilling samt resultat.

Der kan stilles spørgsmålstejn ved, hvorvidt revisor har haft mulighed for at vurdere og revidere going concern hos pengeinstitutterne. Burde revisor f.eks. have udført yderligere handlinger for at sikre sig, at pengeinstitutternes risiko- og kreditstyring har været tilstrækkelige og ikke udfordret pengeinstitutternes fortsatte drift.

I medierne blev revisors arbejde kritiseret, hvordan kunne revisor give en blank påtegning for et pengeinstitut, der indenfor 12 måneder efter balancedagen gik konkurs. I denne afhandling vil jeg se nærmere på revisors ansvar og muligheder for at revidere going concern hos et pengeinstitut, ud fra gældende lovgivning og standarder. Med udgangspunkt i de udvalgte cases, foretog revisor tilstrækkelig handlinger for at afdække going concern hos pengeinstitutterne?

1.1 Problemstilling

Det er ledelsens ansvar at vurdere, hvorvidt et selskabs årsregnskab skal udarbejdes med forudsætningen going concern eller gone concern. Dermed skal der foreligge en vurdering fra ledelsens side, hvorvidt virksomheden vil kunne fortsætte 12 måneder frem fra balancedagen. Det er dermed en grundforudsætning, at virksomhedens evne til at fortsætte driften i et år frem foreligger, når årsregnskabet bliver underskrevet. Hvis virksomheden er udfordret på den fortsatte drift, skal ledelsen tilkendegive dette i årsregnskabet. Den eksterne revisors ansvar er at undersøge, hvorvidt ledelsens forudsætning for fortsat drift er passende, jf. ISA 570, afsnit 6.

Vurderingen af going concern bygger på mange faktorer, hvilket kan øge usikkerheden for vurderingen af et pengeinstituts fortsatte drift ud i fremtiden. Vurderingen bygger på den viden, som består af historiske data og fremtidige prognoser, som ledelsen og revisor besidder på det tidspunkt, hvor vurderingen udarbejdes.

Den eksterne revisors muligheder for at identificere et pengeinstituttets udfordringer omkring going concern, vil være afhængigt af dets størrelse og kompleksitet. Dermed foreligger der nogle begrænsninger hos revisor, for at identificere indikationer på going concern ud i fremtiden. Der kan indtræffe begivenheder, som revisor ikke har haft mulighed for at forudse, hvilket kan medføre at vurderingen af going concern kan bryde. Dermed opstår der et spørgsmål, hvorvidt revisor med rimelighed ud fra den gældende lovgivning og standarder har mulighed for at identificere de forhold, som udfordrer going concern og oplyse regnskabsbruger herom.

1.2 Problemformulering

Med udgangspunkt i ovenstående problemstilling, vil det være interessant at se, hvorvidt revisor er i stand til at identificere, samt hans ansvar i forhold til going concern. I undersøgelsen tages der udgangspunkt i følgende problemformulering og underspørgsmål.

”Hvad er revisors mulighed for at vurdere og revidere going concern hos et pengeinstitut?”

Underspørgsmål:

- *Hvad er ledelsens ansvar i henhold til going concern?*
- *Hvad er de regnskabsmæssige krav til going concern.*
- *Hvad er kravene i henhold til Loven om Finansiell virksomhed ift. going concern.*

- *Hvad er revisors ansvar i henhold til going concern?*
- *Hvad stilles der af krav til revisors arbejde med going concern (ISA 570).*
- *Hvad er revisors going concern barriere, ift. revisors vurdering af going concern.*

- *Hvilke yderligere krav stilles der til revisionen, der er særlige i forhold til revision af et pengeinstitut ift. going concern.*
- *Præsentation af de udvalgte case virksomheder – Herunder hvad der gik galt, både fra selskabets side og fra revisors side.*
- *Hvilke handlinger burde revisor have udført i forhold til revision af de udvalgte pengeinstitutter – er der noget som går igen?*
- *Hvordan kan revisor sikre, at der udføres tilstrækkelige handlinger?*

1.3 Afgrænsning

Jeg vil i denne afhandling forholde mig til banker og sparekasser, med fællesbetegnelsen pengeinstitutter. Dermed vil jeg afgrænse mig fra andre former for banker, heriblandt investeringsbanker m.v.

De udvalgte cases består af danske pengeinstitutter, i afhandlingen vil forhold, som vil påvirke disse selskaber, blive belyst og behandlet ud fra danske forhold, herunder internationale regnskabs- og revisionsstandarder m.v.

Den finansielle sektor er en kompleks og reguleret sektor. Det vil derfor være svært at behandle alle aspekter af sektoren. Jeg vil derfor afgrænse mig fra at behandle Bankpakkerne, Basel reglerne og oplysningspligten til fondsbørsen for de banker, som er noterede. Yderligere afgrænses der fra konkursloven og dermed handlinger af de konsekvenser som pengeinstitutterne står overfor ved en konkurs. Begrundelsen herfor er, at der ud fra problemformuleringen ønskes at afdække revisors muligheder for at vurdere og revidere going concern, inden et pengeinstitut bliver erklæret konkurs.

Afhandlingen afgrænses til at analysere ledelsens og den eksterne revisors ansvar, i forbindelse med deres vurdering af going concern forudsætningen. Således indsnævres afhandlingens regnskabs- og revisionsbehandling til kun at omhandle going concern med udgangspunkt i besvarelse af problemformuleringen og underspørgsmålene. Derfor udarbejdes der ikke en regnskabsanalyse på casene, men der vil blive analyseret ud fra en teoretisk vinkel, hvilke revisionshandling revisor bør udføre.

Analysen af revisors ansvar omfatter den revisionsretlige regulering, som den danske eksterne revisor er omfattet af. Da opgavens omfang er begrænset, afgrænses det fra revisors erstatnings- og disciplinæransvar, dog vil dette helt kort bliver berørt. Herudover afgrænses der fra review og udvidet gennemgang.

Der anvendes så vidt muligt den nyeste litteratur på området.

1.4 Metode og struktur

I metodeafsnittet præsenteres de metodiske overvejelser, der har været nødvendige i forhold til udarbejdelse af afhandlingen, samt dennes struktur. Her begrundes den fremgangsmåde som er blevet benyttet til indsamling, behandling og analyse af data.

1.5 Undersøgelsesmetode

Udarbejdelse af regnskaber sker ud fra en fælles accepteret struktur i form af lovgivning, regnskabs- og revisionsvejledningerne. De største interessenter, som typisk er virksomhedsejer og ledelse, benytter denne fælles struktur til at sikre, at deres interesser vil blive varetaget ud fra nogle fælles accepterede rammer. Der benyttes derfor en dokumentarisk metode til at beskrive fagområdet, da datagrundlaget baseres på offentlig tilgængelig information, i form af gældende Lovgivning, regnskabs- og revisionsstandarder, redegørelser fra tilsynsmyndigheder og årsregnskaber fra pengeinstitutterne. Samt kvalitativ metode i form af de indhentede interviews fra 4 revisionshuse og en bank, for at få en dybere indsigt, forståelse og et mere nuanceret billede af problemfeltet.

Synsvinklen til arbejdet på denne opgave, har været fra den eksterne revisors arbejde og muligheder for at vurdere og revidere going concern. Det er dog ikke muligt at undlade pengeinstituttets ledelses ansvar og arbejde i henhold til going concern, da det er revisors ansvar at undersøge, hvorvidt ledelsens vurdering af pengeinstituttets forudsætning for going concern er passende, jf. ISA 570, afsnit 6.

For at besvare problemformuleringen vil afhandlingen bestå af to dele, et teoretisk afsnit og en empirisk analyse af problemfeltet. I det teoretiske afsnit beskrives henholdsvis ledelsens ansvar og muligheder for at vurdere going concern, samt revisors ansvar og opnåelse af revisionsbeviser for nøjagtigheden og tilstrækkeligheden af den indhentede information, til at konkludere på ledelsens vurdering af going concern. Det teoretiske afsnit vil dermed danne rammen for analysen i det empiriske afsnit, der udarbejdes med udgangspunkt i de udvalgte cases og interviews. Analysen har til formål at afdække, hvad der gik galt i de udvalgte cases fra selskabets og revisors side, og hvordan revisor kan sikre, at der udføres tilstrækkelige revisionshandling.

Med udgangspunkt i Finanstilsynets Tilsynsdiamant vil de udvalgte cases blive sammenlignet med pengeinstitutter, som stadig er i drift. Analysen vil sammen med interviewene fremhæve, hvad der gik galt i de udvalgte cases. Her af udarbejdes der en analyse af, hvilke revisionshandling revisor bør gøre, og hvordan det sikres, at der bliver udført tilstrækkelige handlinger.

Der benyttes dermed en deduktiv tilgang, hvor der tages udgangspunkt i teorien, der sidenhen bliver testet på casene. Dermed vil der igennem den givne metode kunne konkluderes på, hvilke muligheder revisor har for at vurdere og revidere going concern hos et pengeinstitut.

1.6 Teori

For at kunne analysere ledelsens og revisors ansvar i forhold til going concern, er det nødvendigt at forholde sig til de faktorer, der kan beskrive, forklare og forudsige fagets fænomener og som dermed, danner forståelsesrammen for fagområdet. Her benyttes kvalitative data i form af lovgivningen, regnskabs- og revisionsstandarderne hvor disse vil agere som teori og udgangspunkt for analysen af, hvad ledelsen og den eksterne revisors vurdering og ansvar er i forhold til going concern. Der tages her udgangspunkt i Loven om finansiell virksomhed, IFRS, revisionsvejledningerne, samt bekendtgørelser som de primære kilder.

Til analysen af revisors ansvar og vurdering af going concern, anvendes hovedsageligt ISA 570, For-sat drift (Going concern). Herudover vil andre dele af ISA'erne blive benyttet for at kunne besvare problemformuleringen, samt revisorloven og erklæringsbekendtgørelsen. ISA'erne (International Standards of Auditing) er udarbejdet af International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), som er en uafhængig standard udstedende organisation, som er en del af International Federation of Accountants (IFAC).

Til analysen af ledelsens ansvar og vurdering af going concern, anvendes hovedsageligt IFRS og Loven om Finansiell virksomhed. Analysen af ledelsens ansvar er med udgangspunkt i et regnskabsretligt begreb og i Loven om Finansiell virksomhed. IFRS (International Financial Reporting Standards), som IAS (International Accounting Standards) er en del af. IFRS er udstedt af den uafhængige organisation International Accounting Standard Board (IASB), som har ansvar for at udvikle og fremme anvendelsen af de Internationale regnskabsstandarder.

De primære kilder danner som ovenfor nævnt forståelsesrammen for fagområdet, imens de sekundære kilder vil være en argumentation overfor de primære kilder. De sekundære kilder vil også være et supplement til at verificere og afkræfte underspørgsmålene til problemformuleringen i den teoretiske del af afhandlingen.

De sekundære kilder vil primært bestå af fagfolk og anerkendte forskere, som har udarbejdet anerkendte forskningsartikler, indenfor problemformuleringens felt. Til de sekundære kilder, er der indhentet artikler hovedsageligt fra Karnovs månedlige tidsskrift Revisions- og Regnskabsvæsen. Derudover benyttes artikler og udtalelser fra anerkendte tidsskrifter, myndigheder, samt foreninger der repræsenterer deres fagområde som f.eks. FSR - revisorer, som supplement til det teoretiske afsnit.

1.7 Empiri

I afhandlingens empiriske undersøgelse, benyttes 3 cases i form af pengeinstitutter som er gået konkurs. Igennem casene vil det være muligt at opnå en bedre, dybere og mere nuanceret analyse af hvad der gik galt fra selskabets og revisors side, for dermed at frembringe de indikationer og den karakteri-

stik, der har gjort sig gældende i disse pengeinstitutter samt revisors arbejde. For sidenhen at kunne illustrere hvilke handlinger den eksterne revisor bør udføre, for at imødegå de udfordringer der har udfordret pengeinstitutterne fortsatte drift. Indeværende casestudie giver en specifik og valid viden om den specifikke virksomhed, men casestudieresultatet vurderes ikke at kunne anvendes til at generalisere alle konkursramte virksomheder.

Til afhandlingens empiriske undersøgelse, består denne primært af det kvantitative indhentede data i form af de udvalgte cases årsrapporter, som er tilgængelige på pengeinstitutternes hjemmeside og på www.cvr.dk. Samt kvalitativt data i form af interviews, advokatundersøgelser, udtalelser fra revisornævnet og redegørelser udarbejdet af Finanstilsynet, som omfatter de udvalgte cases.

Finanstilsynet fører tilsyn med pengeinstitutterne i Danmark, hvor tilsynet skal holde opsyn med, at pengeinstituttet lever op til gældende lovgivning. Ved konkurs udarbejder Finanstilsynet en redegørelse for de årsager, som bl.a. har foreligget når et pengeinstitut er gået konkurs. Disse redegørelser vil blive benyttet i analysen af casene, samt udtalelse fra Revisornævnet vedrørende revisors arbejde. Det er ikke alle cases som har en udtalelse fra Revisornævnet, men her foreligger advokatundersøgelser, som også behandler revisors arbejde, og som vil blive benyttet i analysen.

Jeg har forsøgt at få aktindsigt i sager, hvor revisor er blevet dømt. Mange af dommene er endt i Højesteret, dermed foreligger der ikke nogen endelig afgørelse, da sagerne ikke er afsluttet endnu. Derudover har jeg per telefon talt med Revisornævnet, som er en uafhængig administrativ klageinstans under Erhvervsstyrelsens sekretariat. Her har jeg forsøgt at få aktindsigt i sager, da de fleste offentligt tilgængelige sager er blevet anonymiserede. Revisornævnet nægtede at give aktindsigt i sager med den begrundelse, at de var nødt til at indordne sig persondatalovgivningen, samt at i mange af tilfældene vidste den reviderede virksomhed ikke, at deres egen revisor var blevet tiltalt.

1.7.1 Interview

For at få en praktisk og dybere indsigt i revisors arbejde, er der indhentet interviews fra fire revisionshuse og en bank. Det første revisionshus, der blev interviewet på Færøerne, ønskede ikke at blive nævnt i denne afhandling, de ville heller ikke skrive en fortrolighedsaftale. Jeg har optaget interviewet med dem til videre analyse, men har valgt at acceptere deres ønske. Jeg har dog, på baggrund af disse revisorers anciennitet og erfaring, benyttet interviewet til at validere de andres holdninger og meninger, for dermed at styrke kvaliteten og validiteten af mit kvalitative datagrundlag. Derudover er dette interview og interviewet med Eik Bank, blevet benyttet til at forbedre metoden og spørgsmålene til de andre revisionshuse, således at det har været muligt at belyse og gå mere i dybden af revisors arbejde og de udfordringer, som han stod overfor i perioden op til og efter finanskrisen.

Spørgsmålene er udarbejdet med udgangspunkt i revisionsprocessen, fra planlægning til revisors erklæring. Hvor fokus har været på at få afdækket revisors tilgang til going concern i revisionsprocessen, samt hvilke indikationer på going concern der foreligger i et pengeinstitut. Spørgsmålene er vedlagt som bilag 1.

I interviewene har jeg også forsøgt at få revisorerne til at belyse de problemer og udfordringer, de oplevede i den givne periode. Formålet har været at få belyst de problemer omkring going concern og bankernes udfordring vedrørende fortsat drift, som informanterne har kunnet se i bagklogskabens ly. Begrundelsen herfor har været, at revisor ud fra nutidens (anno 2007) givne struktur og samfundets konjunktur, ikke nødvendigvis ud fra hans faglige vurdering har kunnet konstatere væsentlig fejlinformation, og dermed nødvendigheden af yderligere revisionshandlinger for sidenhen at analysere, hvordan dette kan undgås i fremtiden.

Tilgangen til interviewene har været semi strukturerede, hvor informanterne har fået tilsendt spørgsmålene inden interviewet. Begrundelsen herfor er, at informanterne med forberedelse har kunnet give et mere fyldestgørende svar, da de har haft mulighed for at reflektere over spørgsmålene. Under interviewene har jeg ud fra de tilsendte spørgsmål forsøgt at opnå en åben dialog. Dette har jeg gjort ved at spørge nærmere ind til svarene fra revisor, for således at komme i dybden omkring revisionsprocessen i forhold til going concern og Finanskrisen.

Informanterne, som er blevet interviewet fra revisionshusene, befinder sig på forskellige niveauer, der strækker sig fra audit manager til partner. De interviewede har følgende anciennitet:

Januar er det største revisionshus på Færøerne, hvor der arbejder over 40 folk.

- Jógvan Amonsson – Startede i revisionsbranchen i 1979, blev Stats. aut. revisor i 1986. Han har 2 års erfaring med revision af banker, i starten af 90'erne. Har derudover assisteret ved revision af banker, hvor han sidst har været med til en revision i den finansielle sektor i 2004.
- Heini Thomsen – Startede i revisionsbranchen i 1998, blev Stats. aut. revisor i 2008. Har ikke revideret banker inden Finanskrisen.

Revisionshuset KPMG, København – Danmark

- Camilla Haastrup - Manager, audit. Har 9 års erfaring med revision, her af 8 år med revision af mindre banker. Skal op til Stat. aut. revisor eksamen til sommer.

Revisionshuset PWC, Hellerup – Danmark

Claus A. Herschend – Director. Stat. aut. revisor og certificeret til at skrive under bankregnskaber. Sidder i Financial services afdelingen hos PWC og har arbejdet med pengeinstitutter de sidste 15 år. Arbejdede som revisionschef hos Amagerbanken fra starten af år 2000 og skiftede arbejde, inden banken fik problemer.

Eik Bank - Færøerne

Jean Djurhuus – Underdirektør og kreditansvarlig. Startede i den finansielle sektor i 1992 hos Føroya Bank, i dag Banknordik. Var leder i erhvervsafdelingen hos Føroya Bank i perioden 1997 til 2005. I 2005 blev Jean Djurhuus forfremmet og fik ansvar for kredit- og den finansielle afdeling, med fokus på de store engagementer. Fra 2007 til 2011 var han direktør hos forsikringsselskabet Trygd, som var et datterselskab hos Føroya Bank. I 2011 fik han arbejde som underdirektør og kreditansvarlig hos Eik Bank.

I denne afhandling er det afgrænset til at behandle de givne banker ud fra danske forhold. Validiteten hos de færøske informanter anses for at være god, da de arbejder ud fra ISA, IFRS og FIL. Dog bliver de danske regler, som omfatter pengeinstitutter på Færøerne, indsat med 1 til 1,5 års forsinkelse. Derudover kan et pengeinstitut, som er lokalt forankret i Danmark, have samme udfordringer omkring udlån til privat og erhvervsliv, som et færøsk pengeinstitut. I Danmark vil f.eks. et lokalt pengeinstitut have store engagementer i landbrug, imens de færøske vil være mere eksponerede overfor f.eks. fiskeopdræt.

1.7.2 De udvalgte cases

Udvælgelsen af de konkursramte pengeinstitutter er udført med udgangspunkt i Finansiell Stabilitets liste over konkursramte pengeinstitutter, hvor der har været udarbejdet en advokatundersøgelse (bilag 2). Det har haft betydning for evidensen af casene, at der har foreligget undersøgelser omkring institutternes konkurs, da ønsket er at finde årsager og begrundelser for, hvordan og hvorfor revisor har handlet som han har gjort og analysere på disse. Jeg har forsøgt at få adgang til sager via revisornævnet og domstole, men dette har ikke været en mulighed, bl.a. på grund af kørende sager og persondatalovgivningen.

Det har heller ikke været muligt via Finanstilsynet, Finansrådet eller Nationalbanken at finde en komplet liste over pengeinstitutter, der er gået konkurs eller fusioneret med andre. Derfor tages der med ovenstående begrundelse udgangspunkt i 3 af de 12 konkursramte pengeinstitutter, som er overtaget af Finansiell Stabilitet.

De udvalgte cases består af følgende pengeinstitutter: Fionia Bank, EBH Bank og Fjordbank Mors.

Ovenstående cases vil blive sammenlignet med pengeinstitutter, som fortsat er i drift. De sunde pengeinstitutter er blevet udvalgt, hvor disse har en tilsvarende arbejdende kapital (bilag 14) som pengeinstitutterne i de udvalgte cases.

For at kunne skelne imellem et stærkt og svagt pengeinstitut, er der taget udgangspunkt i Niro Invest risikoindeks for pengeinstitutter, hvor disse indekseres. Listen er blevet kritiseret, men har vist sig at være en rigtig god indikation på pengeinstitutternes sundhedstilstand. Den tidligste liste som har været mulig at indhente er fra 2009 (bilag 3), og derfor vil de udvalgte pengeinstitutters arbejdende kapital være fra ultimo 2008. Her er de sunde pengeinstitutter blevet udvalgt af listen, i forhold til den arbejdende kapital hos de udvalgte cases.

Kontrolgruppen består af følgende pengeinstitutter: Ringkøbing Landbo Bank, Lån & Spar Bank og Sjællands Sparekasse.

1.8 Kildekritik

I de udvalgte cases består de primære kilder af analyser som bygger på historisk data, samt materiale som jeg i denne afhandling ikke har adgang til. Disse består af Pengeinstitutternes egne årsrapporter, Finanstilsynets redegørelser, Revisornævnets og advokat undersøgelserne. Disse kilder bygger på redegørelser og undersøgelser af de udvalgte cases, som er blevet udarbejdet efter at pengeinstituttet er gået fallit. Der ligger her citeringer fra revisionsprotokollerne, hvilket i nogle tilfælde er fortolkninger fra ovenstående parter. Dermed kan de have lagt mere fokus på visse dele af protokollerne, der har passet ind i den problemstilling som de har arbejdet ud fra. Disse informationer vurderes dog for at være valide og kan være en hjælp til at få en dybere indsigt i de givne cases.

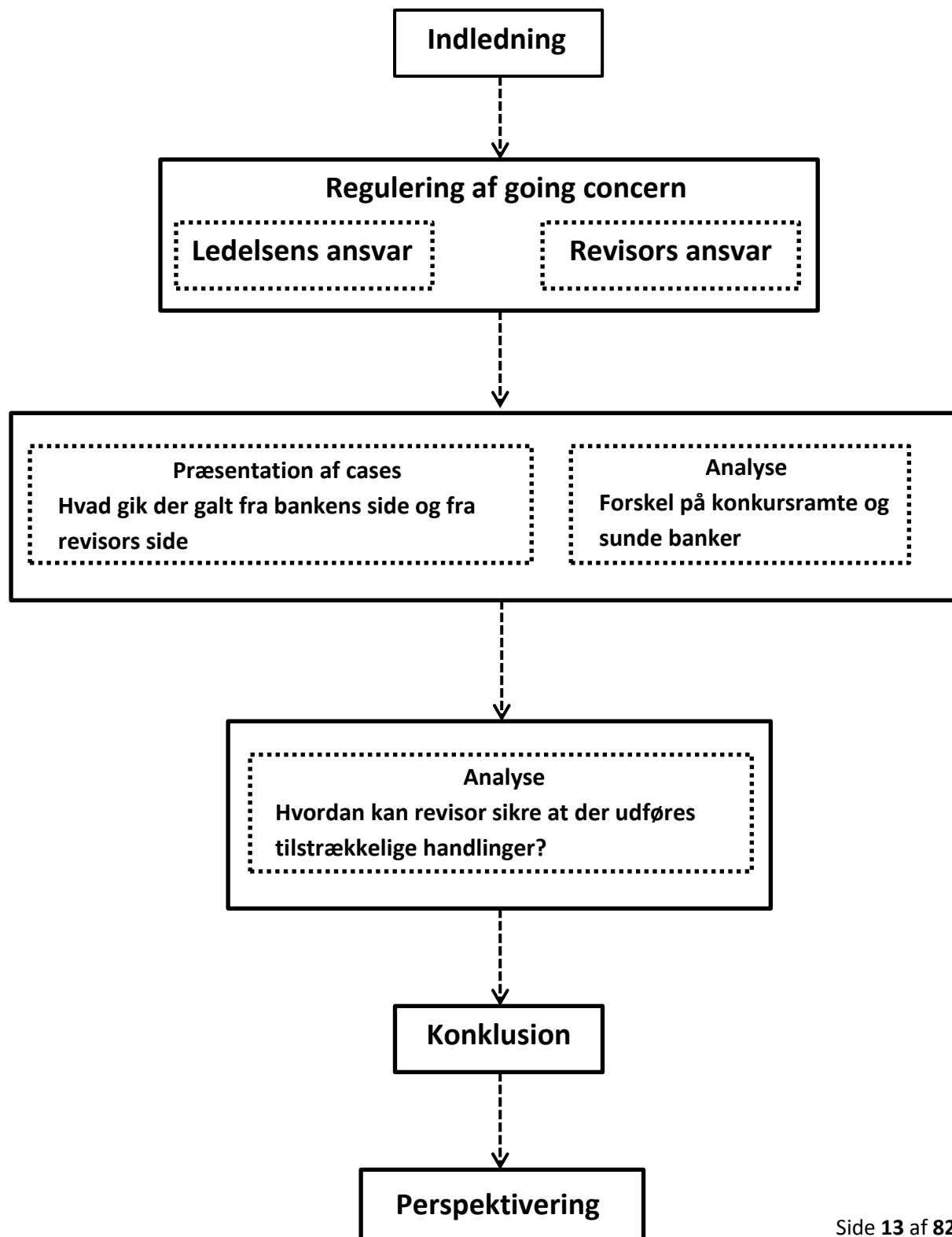
Ovenstående er blevet udarbejdet af henholdsvis et tilsynsorgan og advokater, hvor deres tolkninger og analyser er baseret på deres metodiske tilgang og profession. Hvor revisionsnævnet f.eks. kun ser på revisors arbejde i denne konkrete sag, som de har modtaget, dermed kan der være nogle faktorer som ikke bliver behandlet.

Jeg har så vidt muligt forsøgt at forholde mig kritisk overfor det givne materiale. Jeg finder dog disse kilder pålidelige, da kilderne omfatter tilsynsorganet, bestående af myndigheder, advokat- og revisionsbranchen, med den begrundelse, at disse har haft adgang til de primære kilder i udførelsen af deres arbejde.

Udtalelserne fra interviewerne er informanternes opfattelse og erfaring med deres genstandsfelt. Derfor har jeg i citeringer, som er blevet benyttet, fundet krydsreferencer som kan bekræfte kildens holdning og påstand.

I de sekundære kilder har jeg så vidt muligt forsøgt at forholde mig kritisk overfor disse. Når sekundære kilder benyttes, har jeg været opmærksom på kilden, og hvorvidt der kan findes krydsreferencer på disse kilder. Disse kan være i form af andre kilder som behandler emnet, lovgivning, standarder m.v.

1.9 Struktur

1.10 Målgruppen

Afhandlingen vil have interesse for dem, som finder problemstillingerne omkring ledelsens og revisors ansvar vedrørende going concern interessant. Det antages, at læseren besidder en generel faglig viden og en overordnet forståelse af generelle begreber og teorier omkring regnskab, jura og revision.

1.11 Begrebsafklaring

I indeværende afhandling defineres den samlede ledelse for at omfatte den *daglige ledelse* og *bestyrelsen* samlet. Den daglige ledelse er også synonym for *direktionen*, hvor bestyrelsen også defineres som den *øverste ledelse*.

Betegnelsen *Going concern* og den danske *forsat drift* er alment anvendt i det offentlige forum. Disse betegnelser benyttes skiftevis i opgaven.

Begrebet virksomhed og selskab betragtes som synonyme. De har derfor samme betydning i opgaven.

Begrebet Pengeinstitut omfatter både Sparekasser og Banker, i denne opgave benyttes bank i forhold til de udvalgte cases.

IFRS: International Financial Reporting Standards

IFAC: International Federation of Accountants

IASB: International Accounting Standard Board

ISA: International Standard on Auditing

IAS: International Accounting Standards

IAASB: International Auditing and Assurance Standard Board

KL: Konkursloven

SL: Selskabsloven

RL: Revisorloven

FT: Finanstilsynet

Adv: Advokatundersøgelserne

FSR: Foreningen for danske revisorer

2. Ledelsens og revisors ansvar i forhold til going concern

2.1 Ledelsens ansvar i relation til going concern

Finansielle virksomheder i form af kapitalselskaber er omfattet af selskabslovgivningen. Komplexiteten ved at drive en bankvirksomhed er høj, hvor der er andre forhold som gør sig gældende end for virksomheder udenfor den finansielle sektor. Derfor er pengeinstitutter omfattet af en større regulering, i form af Lov om finansiell virksomhed. Loven om finansiell virksomhed går forud for den selskabsretlige lovgivning, samt årsregnskabsloven vedrørende krav til opsætning og indhold af årsrapporten.

I de udvalgte cases er alle banker kapitalselskaber. Derfor vil jeg se nærmere på ledelsens ansvar i en bank, der har samme ledelsesstruktur som i et kapitalselskab, med bestyrelse og direktion. Bestyrelsen i en bank vil dog være mere involveret i den daglige drift, da de f.eks. skal godkende større udlån og sætter retningslinjerne for kreditpolitikken, end for en virksomhed udenfor den finansielle sektor.

Ledelsen herunder bestyrelsen og direktionen har et ansvar for at vurdere, hvorvidt et selskabs muligheder for fortsat drift er til stede, samt hvorvidt der skal udarbejdes et regnskab som going concern eller non-going concern. Ledelsens ansvar for going concern skal ses ud fra et regnskabsretligt og et selskabsretligt perspektiv. Det regnskabsretlige perspektiv omfatter en vurdering af fortsat drift i forbindelse med udarbejdelse og aflæggelse af årsrapporten. Det selskabsretlige ansvar hos ledelsen omfatter kapitalredskab- og kapitalstabsbegreber vedrørende fortsat drift, hvor Loven om Finansiell virksomhed har forrang (Seehausen 2011:2). Beskrivelsen og analysen af ledelsens ansvar vil tage udgangspunkt i disse to perspektiver i nedenstående afsnit, da det vil belyse sammenhængen og den fælles accepterede struktur, som ledelsen skal arbejde indenfor og kan stå til ansvar for. Jeg vil nedenfor analysere ledelsens ansvar i relation til going concern forudsætningen, med udgangspunkt i International Financial Reporting Standards (IFRS), Loven om finansiell virksomhed (FIL) og de Internationale revisionsstandarder (ISA). Analysen vil tage udgangspunkt i det regnskabsretlige begreb først, for derefter at behandle ledelsens ansvar i henhold til FIL.

2.1.1 Det regnskabsretlige begreb

Ud fra et regnskabsretligt perspektiv, skal ledelsen forholde sig til de kriterier der fremgår i Loven om Finansiell virksomhed og IFRS, når selskabet skal udarbejde sin årsrapport. Her foreligger der nogle grundlæggende forudsætninger, i henhold til ledelsens vurdering af going concern. I Loven om finansiell virksomhed fremgår det, at årsregnskabet skal vise et retvisende billede af virksomhedens aktiviteter, der kan støtte regnskabsbrugerne i deres økonomiske beslutninger. Dermed skal der være en kontinuitet i årsregnskabet opstilling, hvor der er et sammenligningsgrundlag imellem virksomhe-

dens egen og andres opstilling af årsregnskabet, samt placering, forvaltning og fordeling af virksomhedens ressourcer jf. FIL § 187 samt IAS 1, afsnit 9. FIL kræver, at årsrapporten skal udarbejdes med disse grundlæggende forudsætninger, jf. § 188:

• Klarhed	• Going Concern	• Konsistens
• Substans	• Neutralitet	• Bruttoværdi
• Væsentlighed	• Periodisering	• Reel kontinuitet

Hvert ledelsesmedlem har ansvar for, at årsrapporten er udarbejdet i henhold til lovgivningen og eventuelle yderligere krav, der måtte forekomme igennem aftaler eller vedtægter, jf. FIL § 184, stk. 2.

Et regnskab aflagt i henhold til IFRS skal give et retvisende billede af virksomhedens finansielle stilling, indtjening og pengestrømme, jf. IAS 1, afsnit 15. Det kan hjælpe regnskabsbruger til at forudsige fremtidige pengestrømme og frem for alt tidspunktet og sikkerheden for disse, jf. IAS 1, afsnit 9.

Der ligger dermed i Loven om Finansiell virksomhed en ansvarspådragende faktor, der gør, at ledelsen som minimum skal forholde sig inden for disse strukturelle rammer. Spørgsmålet kan dermed opstå, hvorvidt ledelsen skal vurdere forudsætningerne for going concern en gang om året, eller regelmæssigt som en del af forudsætningen for fortsat drift. Her påpeger FIL følgende i § 187, stk. 2 med hensyn til kvalitetskrav:

”Årsrapporten skal udarbejdes således, at den støtter regnskabsbruger i deres økonomiske beslutninger. De omhandlende regnskabsbrugere er... hvis økonomiske beslutninger normalt forventes at blive påvirket af årsrapporten, herunder... kreditorer, medarbejdere...”

Hvis årsrapporten skal kunne understøtte virksomhedens egne medarbejdere i deres økonomiske beslutninger, vil dette ikke kunne lade sig gøre, hvis de ikke opfylder de grundlæggende forudsætninger i FIL § 188. For en optimal drift af en virksomhed kræves der en daglig bogføring af virksomhedens indkomst og omkostninger, mangel på samme vil lede til et manglende overblik over dennes økonomiske situation og dermed øget risiko for problemer med fortsat drift.

I den finansielle sektor kan varigheden af udlån til projekter strække sig over en årrække, hvor indtægter og omkostninger indregnes efterhånden som de forfalder. Dette stiller krav til bankens regnskab, at det blandt andet er væsentligt, at alle relevante forhold er taget med, at transaktioner, begunnelser og værdiændringer indregnes, når de indtræffer, da disse forhold ville være svære ikke at forholde sig til. Hvis der er en manglende bevidsthed omkring en banks økonomiske drift, vil dette kunne ramme banken negativt. Dermed er vurderingen af bankens going concern en løbende proces i

ledelsens daglige arbejde og ikke en vurdering, som gøres en gang om året. Den endelige vurdering vil dog være ved godkendelse og underskrivelse af årsrapporten, som er ledelsens afgivelse af ledelsespåtegningen (Bisgaard, 2013:1), jf. også FIL § 185 vedrørende ledelsens underskrivning af årsrapporten.

International Accounting Standard 1 (IAS) påviser, at ledelsen skal udarbejde årsregnskabet på en going concern basis, medmindre ledelsen har til hensigt at lade virksomheden træde i likvidation, ophør af dens aktiviteter eller ikke har en realistisk mulighed hertil, jf. IAS 1, afsnit 25. Dermed afviger regnskabsstandarden ikke fra FIL på dette punkt.

Jesper Seehausen (2009:2;3) revisor og fagansvarlig hos Beierholm diskuterer i sin artikel tilgangen til going concern og ledelsens ansvar, hvor han sonderer imellem en reaktiv og pro-aktiv karakter i ledelsens vurdering. Her argumenterer han for, at ledelsens vurdering af going concern er af en proaktiv karakter. Ledelsen skal derfor altid foretage en vurdering af going concern, det er ikke tilstrækkeligt, at ledelsen kun foretager en vurdering ved indikationer på going concern.

Ud fra et regnskabsretligt begreb, er det ledelsens ansvar og pligt i relation til den endelige vurdering af going concern, ved udarbejdelse og aflæggelse af årsrapporten.

2.1.2 Loven om Finansiell virksomhed ift. going concern

Ledelsesstrukturen i en bank, der er formet som et kapitalsekskab, vil bestå af en bestyrelse og en direktion. Bestyrelsen i en bank vil i langt større grad end i en virksomhed udenfor den finansielle sektor, være en del af den daglige drift (Finanstilsynet 1, 2010:3). Det er bestyrelsen, der varetager den overordnede og strategiske ledelse af banken, samt at den skal sikre en forsvarlig organisation. Denne opgave omfatter bl.a. i henhold til FIL §§ 70 og 71 at fastlægge, hvilke hovedtyper af forretningsmæssige aktiviteter banken skal udføre, herunder at identificere og kvantificere bankens væsentlige risici, samt fastlægge dennes risikoprofil. Derudover skal bestyrelsen fastlægge en politik for, hvorledes banken skal styre væsentlige aktiviteter og de risici, som er knyttet hertil. Det er bestyrelsens opgave at give direktionen skriftlige retningslinjer, som minimum skal indeholde følgende i henhold til FIL § 70, stk. 2:

- 1) *Kontrollerbare rammer for, hvilke og hvor store risici direktionen må påføre virksomheden,*
- 2) *Principperne for opgørelse af de enkelte risikotyper*
- 3) *Regler om, hvilke dispositioner der kræver bestyrelsens stillingtagen, og hvilke dispositioner direktionen kan foretage som led i sin stilling, og*
- 4) *Regler for, hvordan og i hvilket omfang direktionen skal rapportere til bestyrelsen om virksomhedens risici, herunder om udnyttelsen af rammerne i retningslinjerne for direktionen og om overholdelsen af de grænser, der er fastsat i lovgivningen vedrørende de risici, som virksomheden påtager sig.*

Her fremgår det tydeligt og klart, at det er bestyrelsen som giver direktionen retningslinjer som direktionen skal agere under, og dermed er bestyrelsen som nævnt i højere grad involveret i den daglige drift.

Det er direktionen, som forestår den daglige ledelse af selskabet, hvor dennes opgave er at sikre, at selskabet overholder loven, sikre at bogføringen sker i henhold til bogføringsloven, og at bankens formue bliver forvaltet på en betryggende måde, jf. også ovenstående afsnit. Det er også direktionens opgave at rapportere til bestyrelsen omkring de risici der foreligger, og som banken påtager sig, i den daglige drift. Dermed skal direktionen forholde sig til diverse udlåns engagementer, og hvorvidt disse opfylder det risikoniveau og efterlever den politik, som bestyrelsen og lovgivningen forelægger, her iblandt tilsynsdiamantens pejlemærker som Finanstilsynet har udarbejdet (bilag 4).

Risikohåndtering og politik tager udgangspunkt i en banks kapitalberedskab og derved virksomhedens solvens og likviditet. Den finansielle sektor er forholdsvis stærkt reguleret, da sektoren har en stor bred samfundsmæssig betydning. Der stilles derfor krav til en banks solvens og dermed, at banken har et tilstrækkeligt kapitalgrundlag at råde over. Derudover stilles der krav til banken, at den råder over interne procedurer til risikomåling og styring, til løbende vurdering og opretholdelse af et kapitalgrundlag, som er passende til bankens størrelse, jf. FIL § 124.

”FIL §124, stk. 2. Et pengeinstituts og et realkreditinstituts bestyrelse og direktion skal på baggrund af vurderingen efter stk. 1 opgøre instituttets individuelle solvensbehov. Solvensbehovet opgøres som det tilstrækkelige kapitalgrundlag i procent af den samlede risikoeksponering...”

Udover lovens minimum solvensgrad på 8 %, lægges der stor vægt på bankens styring og vurdering af risiko. Det kan dermed også her konkluderes, at ud fra FIL er going concern en vurdering af en proaktiv karakter hos bestyrelsen og direktionen, jf. også FIL § 124 ovenfor, om en løbende vurdering og opretholdelse af kapitalgrundlaget. Dermed på falder det bestyrelsen og den daglige ledelse et ansvar, at den fører en ansvarlig drift af selskabet, der er med til at sikre den fortsatte drift. Der ligger også en risiko i, at f.eks. eksterne kreditorer kan begære selskabet at være insolvent, og dermed kan et selskab stå overfor en konkurs inden næste årsrapport skal udarbejdes og ud fra et regnskabsretligt perspektiv, hvor der skulle have været udført en vurdering af going concern. I praksis vil det derfor være en integreret del af ledelsens arbejde, at der f.eks. udarbejdes budgetter, strategi og laves risikovurderinger, og dermed vil en vurdering omkring bankens fortsatte drift være ledelsens ansvar hele året (Haraszuk:2).

Det er også ledelsens ansvar at sikre funktionsadskillelse. Hvis ledelsen ikke formår at sikre dette imellem f.eks. kreditafdelingen og erhvervskontoret, kan dette medføre dårlig kreditvurderinger eller besvigelser, dermed kan ledelsen blive erstatningsansvarlig for tab som rammer banken.

Derudover kan ledelsen falde i ansvar, hvis de urigtigt har forsøgt at fortsætte driften, hvor en konkurs ville være et bedre valg. Ledelsen skal lægge en realistisk plan for fortsat drift eller afvikling af en nødlidende virksomhed, for at sikre sig ikke at ifalde ansvar, hvis nogle kreditorer lider et tab, jf. UfR 1978.121.H. Når et selskab konstaterer et kapitaltab, har ledelsen derfor en god grund til at udvise forsigtighed omkring selskabets fortsatte drift. Et kapitaltab medfører ikke i sig selv et erstatningsansvar overfor ledelsen, som kreditorerne kan gøre krav på imod et selskab. Kreditorerne har selv pligt til at afveje risikoen, når de giver kredit. Kreditor vil typisk have indregnet sin risiko i renten eller kræve sikkerhed i en fordring. For en bank vil disse faktorer også gøre sig gældende, i bankens kreditvurdering af deres udlån.

2.1.3 Tidshorisonten for ledelsens vurdering af going concern

Ledelsens vurdering af virksomhedens fremtidige driftsmuligheder vil bygge på ledelsens faglighed, markedskendskab, regnskab og prognoser, hvor der skal vurderes, hvorvidt regnskabet skal udarbejdes på going concern basis. Ledelsens vurdering skal tage hensyn til alle givne oplysninger til rådighed om den overskuelige fremtid, hvoraf denne skal være mindst 12 måneder frem efter sidste balancedag, dog ikke begrænset hertil, jf. IAS 1, afsnit 26. Der vil dog være mange eksterne uforudsete faktorer som kan påvirke en virksomheds drift, da usikkerheden vil stige jo længere frem i tiden der vurderes.

International Standards of Auditing (ISA) 570, afsnit 5, nævner nogle faktorer der kan have betydning for ledelsens vurdering:

- *Graden af usikkerhed i forbindelse med udfaldet af en begivenhed eller et forhold* – Jo længere frem i tiden der vurderes, større usikkerhed vil der være omkring udfaldet
- *Virksomhedens størrelse og kompleksitet* – usikkerheden omkring udfaldet stiger med størrelsen og kompleksiteten af virksomheden
- *Enhver vurdering om fremtiden er baseret på oplysninger, der er til rådighed på det tidspunkt, vurderingen foretages* – Efterfølgende begivenheder kan påvirke udfaldet.

Vurderingen bygger derfor på den viden og forudsætninger, som ledelsen besidder på det tidspunkt for ledelsens godkendelse af årsrapporten, hvilket er når ledelsespåtegningen dateres. Ledelsens vurdering kan derfor som følge af uforudsete begivenheder, blive inkonsistent med dennes tidligere vurdering, på tidspunktet for godkendelse af årsrapporten.

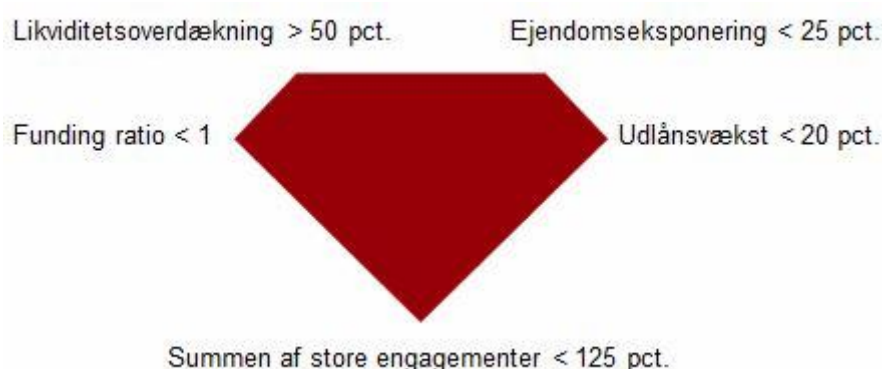
2.1.4 Ledelsesberetningen

Det er et krav i henhold til Lov om finansiel virksomhed, at årsrapporten består af en ledelsesberetning, en ledelsespåtegning og et årsregnskab, jf. § 183.

For at årsregnskabet og dermed ledelsesberetningen skal kunne give en retvisende redegørelse, skal årsrapporten udarbejdes således, at det fremgår hvorledes virksomheden ressourcer bliver placeret, fordelt og forvaltet. Ledelsesberetningen skal *indeholde en retvisende redegørelse for udviklingen i virksomheden... aktiviteter og økonomiske forhold samt en beskrivelse af de væsentligste risici og usikkerhedsfaktorer, som virksomheden henholdsvis koncernen kan påvirkes af*, jf. FIL § 185, stk. 1, pkt. 3.

2.1.4.1 Tilsynsdiamanten, ift. going concern i ledelsesberetningen

Under finanskrisen var der nogle fællestræk som karakteriserede de banker som kom i problemer, disse kendetegn var bl.a. høj udlånsvækst på bekostning af kreditkvalitet, for optimistiske vurderinger af kreditrisici og manglende styring af store engagementer, hvilket også er set i tidligere kriser (FT 2, 2010:1). Finanstilsynet udarbejdede derfor tilsynsdiamanten tilregnet pengeinstitutter, diamanten består af 5 pejlingsmærker som illustreret nedenfor. Vejledningen for tilsynsdiamanten er vedlagt som bilag 4.

Formålet med tilsynsdiamanten er at modvirke overdreven risikopåtegning, samt muligheden for at drive en sund og fornuftig bankvirksomhed. Finanstilsynet fører tilsyn med pengeinstitutterne, hvor de gennemgår de løbende indberetninger og ved inspektioner hos det enkelte pengeinstitut, jf. FIL § 346. Ledelsesberetningen i årsrapporten skal indeholde nøgletallene fra tilsynsdiamanten, som er opgjort i overensstemmelse med vejledningen, jf. Bekendtgørelsen for finansielle rapporter § 132 b.

En bank har oplysningspligt overfor Finanstilsynet, i så fald at nogle grænser overskrides i tilsynsdiamanten eller hvis banken bliver udfordret på kapital- og likviditetskravene, som loven om finansiell virksomhed kræver. Det vil derfor være ledelsens ansvar at sørge for, at banken forholder sig ansvarligt indenfor de nævnte grænser. Overskridelse af grænserne kan erfaringsmæssigt føre banken ud i driftsproblemer, som kan udfordre going concern på kort og langt sigt

2.1.5 Sammenfatning

Ledelsens ansvar er blevet analyseret ud fra et regnskabsretligt perspektiv og i henhold til FIL. Det blev konkluderet, at ledelsens vurdering af going concern er af en proaktiv karakter, hvor den endelige vurdering er ved underskrivelse af årsrapporten. Ud fra et regnskabsretligt perspektiv skal ledelsen sikre, at årsrapporten i henhold til FIL § 188 og IAS 1, afsnit 9 og 15, udarbejdes således, at den afspejler pengeinstituttets finansielle stilling og indtjening.

I afsnit omhandlende going concern ift. FIL, blev ledelsesstrukturen gennemgået og hvilke opgaver og ansvarsområder ledelsen har. Ledelsen som består af en direktion der har ansvar for den daglige ledelse og en bestyrelse, der i forhold til en virksomhed udenfor den finansielle sektor, er mere involveret i den daglige ledelse.

Ledelsens ansvar i deres vurdering af going concern er en løbende proces over hele året, som en praktisk del af at drive forretning. Regnskaberne vil altid blive udarbejdet ud fra et going concern princip, medmindre ledelsen har til hensigt at lade virksomheden træde i likvidation. Ledelsen endelige vurdering af going concern, sker dog ved underskrivelse af selskabets offentlige årsrapport, jf. FIL § 185 og IAS 1, afsnit 25 og 26.

Der kan dog forekomme begivenheder efter balancedagen, som omfatter perioden fra sidste balancedag og underskrivelse af det offentlige årsregnskab. IAS 10 påviser, at der her kan forekomme regulerende og ikke regulerende begivenheder, som kan påvirke årsregnskabets retvisende billede.

Tidshorizonten for ledelsens vurdering af going concern bliver mere usikker, jo længere frem i tiden ledelsens vurdering rækker. Her er der taget udgangspunkt i ISA 570, afsnit 5, der nævner nogle faktorer og udfald, der kan have betydning for ledelsens vurdering af fremtidens risici og muligheder.

Afslutningsvis skal ledelsens vurdering komme til udtryk i ledelsesberetningen, hvor denne skal give en retvisende redegørelse for udvikling, aktiviteter, økonomiske forhold, samt beskrivelse af de væsentligste risici og usikkerhedsfaktorer hos det pågældende pengeinstitut.

2.2 Revisors ansvar i relation til going concern

Der har været stort fokus på revisors arbejde under og efter finanskrisen, da flere banker gik fallit eller fusionerede med andre. Der blev stillet spørgsmålstegn ved revisors arbejde i det offentlige rum, hvad var det som gik galt, og hvordan kunne revisor give en blank påtegning på en bank, der sidenhen gik konkurs kort tid efter afgivelse af påtegningen. Dette giver anledning til at spørge, hvad revisors ansvar er i forhold til forudsætningen om going concern.

En banks betydning som kreditgiver i samfundet har medført, at sektoren er mere reguleret end i andre brancher. I kølvandet på finanskrisen blev flere bankrevisorer sagsøgt eller stillet overfor revisornæv-

net, da man mente, at de ikke havde udført tilstrækkeligt revisionsarbejde. Når revisornævnet eller domstolene ser på revisors arbejde, hvor han har afgivet sin erklæring med sikkerhed, vurderer de hvorvidt revisor har udført sit arbejde i henhold til god revisorskik, samt om han har handlet erstatningsansvarligt (ansvarspådragende). Det må forventes, at revisorer udfører sit arbejde med den omhu, påpasselighed og den faglige kompetence, som det kan forventes af en ordentlig revisor, jf. Revisorloven § 16, stk. 1. Et erstatningsansvar imod en revisor vil derfor kræve, at alle erstatningsbetingelser, hvor først og fremmest ansvarsgrundlaget skal være til stede (Langsted 2012:258).

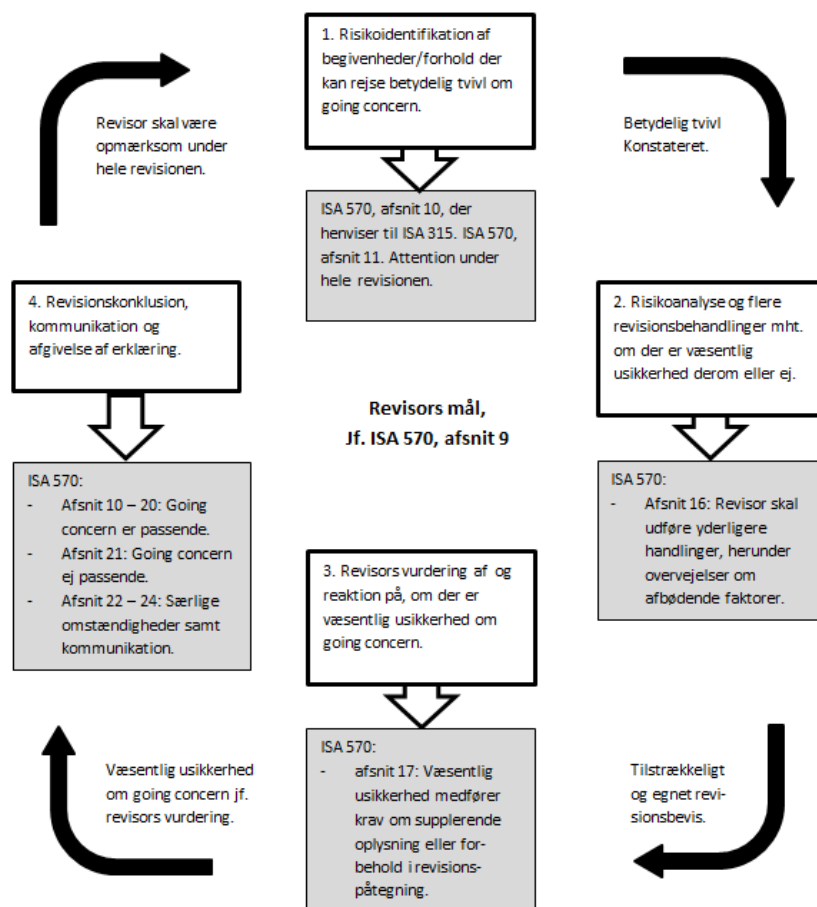
Betegnelsen god revisorskik henviser til de skrevne og uskrevne normsæt, som følges af revisorfagets udøvere. For at overholde god revisorskik, skal revisor overholde følgende i den givne rangorden: lovgivningen, standarder, retningslinjer udarbejdet af responsudvalget og retningslinjer som kan udledes af domspraksis (Gath 2009:48). Det er derfor først og fremmest revisors ansvar at vurdere, hvorvidt bankerne lever op til den givne lovgivning, standarder og bekendtgørelser som vedrører de finansielle virksomheder.

Under revisionen vil de krav som stilles overfor revisor, samt hvordan han skal forholde sig under en revision af en bank vedrørende going concern, være med udgangspunkt i ISA 570.

2.2.1 Going concern i revisionsprocessen

I dette afsnit gennemgås de handlinger revisor bør udføre i revisionsprocessen, dog undlades kunde og opgave accept. Årsagen hertil er, at inden revisor accepterer en opgave, vil han lave nogle af de samme indledende revisionshandling. Overvejelser omkring kunde og opgave accept hjælper derfor ikke på besvarelse af problemformuleringens spørgsmål, hvilke muligheder revisor har for at revidere og vurdere going concern hos et pengeinstitut.

I behandlingen af hvilke revisionshandling revisor bør udføre, tages der udgangspunkt i nedenstående figur, som er udarbejdet af Haraszuk & Hartman (2012). Figuren illustrerer going concern processen som en del af den samlede revisionsproces, med udgangspunkt i revisors forståelse af en virksomhed og dens omgivelser. De hvide kasser i figur 1 illustrerer revisors fire elementer i going concern processen, og de grå kasser viser handlinger, overvejelser og rapporteringsmuligheder revisor skal udføre for at opfylde målene i ISA 570, afsnit 9.

Figur 1 - Haraszuk & Hartman - Egen tilvirkning

Revisor skal vurdere, hvorvidt ledelsens vurdering af bankens going concern antagelse er passende og her på konkludere, om der er væsentlig usikkerhed omkring bankens fortsatte drift, jf. ISA 570, afsnit 6. I ovenstående afsnit om ledelsens ansvar i relation til going concern fremgår, at ledelsen ud fra en regnskabsmæssig begrebsramme kun skal forholde sig til going concern ved udarbejdelse og aflægelse af regnskabet. Afsnit 6 i ISA 570 påpeger, at det er:

”Revisors ansvar at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis...af den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen og aflæggelsen af regnskabet er passende.”

Under revisionsprocessen vil det derfor være revisors ansvar at sikre, at der opnås revisionsbeviser som giver tilstrækkelige forudsætninger for hans vurdering af bankens fortsatte drift. Ansaret vil dermed pålægge revisor igennem hele revisionsprocessen, at være opmærksom på revisionsbeviser og udfordringer vedrørende bankens fortsatte drift.

I henhold til ISA 570, afsnit 9, er det revisors mål at:

- *Opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at ledelsens anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen af regnskabet er passende.*
- *på grundlag af det opnåede revisionsbevis at konkludere, hvorvidt der eksisterer en væsentlig usikkerhed i relation til begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, og*
- *fastslå konsekvenser for revisors erklæring.*

Der bliver dermed ud fra standarden pålagt revisor tre overordnede ansvarsområder, der relateres til going concern. Første punkt omfatter fuldstændigheden af de revisionsbeviser der foreligger, hvorvidt disse bliver anvendt i ledelsens vurdering af fortsat drift, når regnskabet bliver udarbejdet. Revisor skal kunne konkludere, hvorvidt der foreligger en væsentlig usikkerhed, der kan rejse tvivl omkring bankens fortsatte drift, jf. punkt 2. Ved væsentlig usikkerhed forstås ved de forhold, hvor fejl, mangler eller undladelse påvirker de dispositioner, som en kyndig regnskabsbruger ikke ville have gjort, hvis regnskabet var foruden disse, jf. ISA 320, afsnit 2 som omfatter væsentlighed ved planlægning og udførelse af revision. I det tredje punkt skal revisor kunne fastslå ud fra hans konklusion, hvilke konsekvenser det vil få for hans erklæring, med udgangspunkt i de revisionsbeviser som han har indhentet.

Revisor skal i revisionsplanlægningen, som noget af det første udarbejde en revisionsstrategi, som er afhængig af konklusionerne af de indledende planlægningsmøder. Revisionsstrategien agerer som grundlag for den detaljerede revisionsplan. I den første planlægningsfase, skal der fastlægges væsentlighed ved planlægning og udførelse af revisionen af regnskabet. Dette skal udføres, inden påbegyndelse af risikovurderingshandlinger, som omfatter forståelse af banken og dens omgivelser, samt interne kontroller.

Definitionen af væsentlighed findes i den aktuelle regnskabsmæssige begrebsramme, der bruges til udarbejdelse og aflæggelse af regnskab. Hvis definition ikke fremgår i den aktuelle regnskabsmæssige begrebsramme, skal der tages udgangspunkt i den generelle definition af væsentlighed i ISA 320, afsnit 2.

Revisor bør fastlægge væsentlighedsniveauer ud fra følgende (Sudan 2012:105):

1. Væsentlighed for regnskabet som helhed
2. Væsentlighedsniveauet eller niveauer for bestemte resultatopgørelsesposter, balancer eller oplysninger, hvis dette niveau er relevant.
3. Væsentlighedsniveau ved udførelsen.
4. Niveau for fejlinformation, der er klart ubetydelige.

Revisor skal fastlægge et væsentlighedsniveau for regnskabet som helhed. Hvis der fremgår specifikke forhold i en eller flere grupper af transaktioner, balanceposter eller oplysninger, hvor fejlinformationer, der beløbsmæssigt ligger under væsentlighed for regnskabet som helhed, der med rimelighed kan forventes at påvirke de økonomiske beslutninger, som regnskabsbrugere træffer på grundlag af regnskabet, skal revisor fastsætte væsentligheden for disse, jf. ISA 320, afsnit 10.

Revisor skal fastlægge væsentlighedsniveau ved udførsel, hvor han skal vurdere risici for væsentlig fejlinformation og bestemme arten, den tidsmæssige placering og omfanget af yderligere revisions-handlinger, jf. ISA 320, afsnit 11.

Væsentligheden for niveauet af fejlinformationer der er klart ubetydelig, omfatter forhold der er klart uden betydning, uanset om de betragtes enkeltvis eller samlet.

Væsentlighedsniveauet kan fastlægges som en procentsats af en given regnskabspost eller som en procentdel af det samlede regnskab. Procentsatsen kan være begrundet i de forhold, der kan påvirke banken. Beregningen af væsentlighedsniveauet skal således være ledsaget af konkrete begrundelser og en samlet, faglig vurdering (Sudan 2012:108).

Revisor skal i revisionen af en bank foretage en risikoidentifikation af forhold eller begivenheder, der kan rejse betydelig tvivl om going concern, jf. pkt. 1 i modellen. Her bør revisor, som nævnt, allerede i planlægningsfasen være opmærksom på going concern forhold og under hele revisionsprocessen, jf. også ISA 570, afsnit 11. Revisor skal derfor udføre risikovurderingshandlinger af banken som krævet af ISA 315 standarden, som omfatter forståelse af virksomheden og dens omgivelser. Disse skal bestå af forespørgsler til den daglige ledelse og andre i virksomheden, analytiske handlinger, observation og inspektion, jf. ISA 315, afsnit 6:

- **Forespørgsel til ledelse og medarbejdere:** Forespørge om regnskabsaflæggeskontrolmiljøet, få overbevisning om regnskabet er udarbejdet på korrekt grundlag.
- **Analytiske handlinger:** Analysere finansielle nøgletal, f.eks. at sammenligne udlån/indlån fra indeværende år med tidligere år, rentemarginal m.m.
- **Observation og inspektion:** I form af dokumenter (f.eks. forretningsplan) og rapporter (f.eks. kvartalsrapporter), der kan belyse bankens situation og understøtte forespørgsler til den daglige ledelse og andre.

Revisor skal forespørge ledelsen og medarbejderne (typisk i økonomiafdelingen), hvor disse sidder på første række til at opnå og give viden til revisor, da de både udarbejder det interne regnskabsmateriale, rapporter m.v., samt besidder en dyb indsigt i sektoren som banken arbejder under. Kreditafdelingen besidder typisk viden omkring markedsforholdene.

Forståelsen af muligheder og risikoer som er på markedet er af en subjektiv karakter, som kan vurderes individuelt afhængigt af den person, som tolker materialet. Revisor skal vurdere, hvorvidt der er forhold der udfordrer bankens fortsatte drift, samt klarlægge, hvorvidt en vurdering er foretaget af ledelsen, og om denne har fået klarlagt, hvorvidt ledelsens er gjort opmærksom på forhold eller begivenheder vedrørende going concern. Hvis ledelsen ikke har taget stilling her til, skal revisor tage det op med ledelsen og diskutere grundlaget her for, jf. ISA 570, afsnit 10. Dermed skal revisor forholde sig kritisk overfor ledelsens vurdering af going concern, samt den samlede ledelses kompetencer i forhold til den stilling de bestrider.

Revisor skal i henhold til ISA 315 som det fremgår i ISA 570, afsnit 10, opnå en forståelse af virksomheden og dennes omgivelser. Dette kan revisor gøre ved at udføre analytiske handlinger. Dette vil typisk være ved at bruge de samme værktøjer, som ledelsen bruger i deres analyse af banken og dens omgivelser. Eksempler her på kan bl.a. være PESTEL som bruges til beskrivelse af bankens omgivelser, Porters five forces for at få et overblik over branchen, og Porters værdikæde for at belyse virksomhedens interne forhold, herunder aktiviteter og forretningsmodel. Ud fra rapporter, regnskaber og statistik vedrørende sektoren, kan revisor opnå et indblik i markedet og igennem f.eks. indledende regnskabsanalyser, samt nøgletals- og likviditetsanalyser, danne sig et overblik over banken økonomiske stilling. Disse kan sammenlignes med tidligere år for banken og branchen, for at vurdere om going concern forudsætningen er til stede.

Ovenstående handlinger kan bruges i hans risikovurdering af bankens fortsatte drift, samt til at udfordre ledelsen med. Analytiske handlinger udført som risikohandlinger kan omfatte både finansiell og ikke finansiell information, jf. ISA 315, afsnit A7.

Revisor skal dermed opnå forståelse af virksomheden og dennes omgivelser, med udgangspunkt i nedenstående revisionsdimensioner, jf. ISA 315, afsnit 11, hvor der kræves dokumentation her af.

- Relevante brancheforhold
- Virksomhedens art – internt miljø
- Valg og anvendelse af regnskabspraksis
- Mål og strategi, samt forretningsrisici
- Måling og gennemgang af bankens regnskabsmæssige præsentation

Bankens interne kontrolmiljø, kan anses for at være det sjette punkt for forståelse af bankens interne processer, hvor der kan opstå væsentlige usikkerheder.

Under afsnittet ledelsens ansvar blev der henvist til, at en bank har en kreditpolitik som denne skal følge. Såfremt at der skulle bevilliges lån, hvor beløb eller vilkår ikke var i overensstemmelse med

den givne politik, skal dette ind over bestyrelsen. For flere banker som var hårdt ramt under finanskrisen, var der afvigelser fra bankens egen kreditpolitik, hvor den daglige ledelse godkendte større lån eller hvor der var efterbevilliget lån af bestyrelsen, som ikke var i overensstemmelse med bankens politik. En bank vil som kreditor typisk sikre sine udlån igennem sikkerhed i fordringer, det kan dermed igennem dokumentation af tilstedeværelse, værdiansættelse og fuldstændighed, samt rettigheder og forpligtelser af udlån til f.eks. ejendomme afdækkes, dels om der er objektive indikationer på værdiforringelse af engagementerne, og dels test af internt kontrolmiljø og hvorvidt disse overholder bankens kreditpolitik og forretningsgange.

Hvis banken har en intern revision, kan der indhentes en stikprøve, hvor engagementerne bliver vurderet. I en bank uden en intern revision, kræves der et større arbejde fra revisors side, hvor han f.eks. skal benytte eksperter til at vurdere eller selv udføre en inspektion, for at sikre tilstedeværelse af engagementer.

Dermed kan der konstateres vigtigheden af, at revisor opnår en forståelse af virksomhedens interne kontrol samt dennes kontrolmiljø, som er relevant for revisionen, jf. ISA 315, afsnit 12 og 14. En kontrol kan nemt undgås gennem en sammensværgelse imellem 2 eller flere personer, eller at ledelsen tilsidesætter den interne kontrol, jf. ISA 315, afsnit A47. Eksempler på risikovurderingshandlinger ved vurdering af udformning og implementering af kontroller (Sudan 2012:148), kan være i form af:

- Forespørgsler til virksomhedens medarbejdere.
- Observation af anvendelsen af specifikke kontroller og inspektion af dokumenter og rapporter.
- Sporing af transaktioner gennem det informationssystem, der er relevant for regnskabsaflægelse.

Revisor skal identificere risiko og vurdere disse for væsentlig fejlinformation, på henholdsvis regnskabsniveau og på revisionsmålsniveau, jf. ISA 315, afsnit 25.

Risici for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau for grupper af transaktioner, balanceposter og oplysninger skal overvejes, fordi sådanne overvejelser direkte bidrager til fastlæggelsen af arten, den tidsmæssige placering og omfanget af yderligere handlinger på regnskabsniveau, der er nødvendige for at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, jf. ISA 315, afsnit A109.

Risikoen ved revisionsmålsniveau kan i henhold til ISA 200, afsnit A37 opdeles i:

- **Iboende risiko:** ¹Dette er risikoen for, at der opstår fejl i en regnskabspost eller transaktions-type. Vurderingen af den iboende risiko for en regnskabspost foretages på baggrund af en vurdering af regnskabspostens art og kompleksitet.
- **Kontrolrisiko:** Kontrolrisikoen er en funktion af effektiviteten af den daglige ledelses udformning, implementering og opretholdelse af intern kontroller til at håndtere risici, der truer opfyldelsen af virksomhedens mål, som er relevante for udarbejdelsen af virksomhedens regnskab.

Revisor skal identificere regnskabsposter og noter, der bl.a. kan omhandle følgende forhold, der vil medføre at en regnskabspost vil blive omfattet af revision (Sudan 2012:165):

- Regnskabsposten er beløbsmæssigt væsentlig.
- Der er risici tilknyttet regnskabsposten.
- Arten eller omfanget af transaktioner, som passerer regnskabsposten, medfører, at denne er væsentlig.
- Regnskabsbrugere har en særlig interesse i en regnskabspost eller en noteoplysning.

Eksempler på væsentlige regnskabsposter hvor væsentlige transaktioner passerer, kan for en bank være udlån.

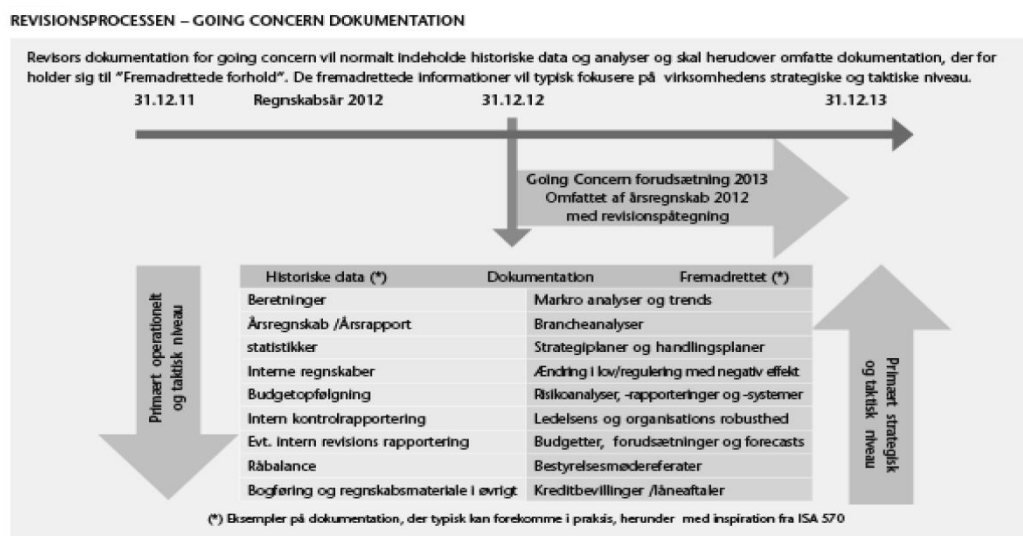
Efter identificering af væsentlige regnskabsposter og noter der bør revideres, skal revisor identificere relevante revisionsmål. Her skal revisor identificere og udføre revisionshandlinger, der afdækker disse revisionsmål, som beskrevet ovenfor i henhold til ISA 315, afsnit 6.

Revisionsmål i ISA 315, afsnit A111				
	Transaktioner	Balanceposter	Oplysninger/noter	Revisionshandlinger (hvad kan gå galt?)
Forekomst	X		X	Er begivenheder og transaktioner samt oplysninger forekommet og vedrører de banken?
Fuldstændighed	X	X	X	Er alle relevante transaktioner, begivenheder og balanceposter bogført/præsenteret?
Nøjagtighed	X		X	Er beløb og andre data vedrørende bogførte begivenheder og transaktioner registreret nøjagtigt?
Periodisering	X			Rigtig regnskabsperiode?
Klassifikation og forståelighed	X		X	Er der anvendt rigtige konti og passende præsentation?
Tilstedeværelse		X		Er aktiver, forpligtelser og egenkapital til stede?
Rettigheder og forpligtelser		X	X	Indehaves rettigheder til aktiver, og påhviler forpligtelser til banken?
Værdiansættelse og fordeling		X	X	Er der anvendt passende beløb, vurderinger og fordelinger?

Figur 2- Egen tilvirkning

¹ Citering: Sudan 2012:152.

Nedenstående figur illustrerer dokumentationen som revisor kan anvende, i hans vurdering af going concern. Som det fremgår af figuren, er det ikke tilstrækkeligt, at han kun bruger historiske data, ved at bruge årsregnskab, beretninger, statistikker m.v., men at han skifter fokus fra fortid til fremtid, ved at benytte makroanalyser, brancheanalyser, strategiplaner m.v. I henhold til Haraszuk & Hartmann (2012:7), er dette skift for revisor ikke unaturligt, men kan indebære nogle vanskeligheder i skiftet fra at gå fra verificeret dokumentation til fremadrettede analyser. Bedre revisor formår at dokumentere mulige udfald i fremtiden, lavere vil going concern-barrieren være.

Figur 3 - Haraszuk & Hartman

Såfremt revisor har dokumenteret tilstrækkeligt af revisionsbeviser til, at han kan konkludere, at bankens regnskab giver et retvisende billede af dennes aktiver, passiver, finansielle stilling og resultat, kan revisor afgive sin erklæring.

Punkt 2 i figur 1, vedrører yderligere revisionshandling. Hvis der opstår tvivl vedrørende going concern, kan disse påvirke revisors risikovurdering og dermed medføre, at revisor bliver nødt til at genoverveje sin vurdering af virksomheden. Dermed skal revisor udføre yderligere revisionshandling, således at der kan foreligge revisionsbeviser som understøtter revisors vurdering af risici og overvejelse af afbødende faktorer, jf. ISA 570, afsnit 16. Revisor skal i henhold til ISA 570, afsnit 16, tage eventuelle overvejelser op med ledelsen, tage stilling til ledelsens holdning, opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til at fastslå, om der skal udføres yderligere revisionshandling. Under afsnit A15 fremgår der revisionshandling, der kan være relevante for at opfylde kravet i afsnit 16, se også bilag 8. Her iblandt analyse af og drøftelse med den daglige ledelse om pengestrømme, overskud og bekræftelse af tilstedeværelsen, lovligheden og udførelsen af revisionshandling vedrørende efterføl-

gende begivenheder for at identificere de begivenheder, der enten mindsker eller på anden måde påvirker virksomhedens evne til fortsat drift.

I punkt 3 i ovenstående figur skal revisor vurdere, hvorvidt han mener at der foreligger en væsentlig usikkerhed i relation til begivenheder eller forhold, der hver for sig eller sammen kan rejse tvivl om bankens fortsatte drift, jf. ISA 570, afsnit 17. Foreligger der en væsentlig usikkerhed, skal revisor vurdere hvor væsentlig denne er, og hvorvidt regnskabet vil give et retvisende billede og ikke fremstår som vildledende for regnskabsbruger. Hvis revisor konstaterer, at forholdene eller begivenheder ikke er væsentlige, skal han ikke foretage noget yderligere. Hvis han derimod konstaterer, at forhold eller begivenheder er væsentlige for bankens fortsatte drift, skal han give en modificeret påtegning, hvilket er angivet i punkt 4 i ovenstående figur og behandles i næste afsnit.

2.2.2 Revisionspåtegningen

I revisors vurdering hvorvidt usikkerheden omkring fortsatte drift er tilstrækkeligt omtalt i årsregnskabet, bør revisor konkludere i henhold til ISA 570, afsnit 18, pkt. a og b, hvorvidt årsregnskabet:

- På fyldestgørende måde beskriver de vigtigste begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften samt den daglige ledelses planer, for at håndtere disse begivenheder eller forhold, og
- klart oplyser, at der er en væsentlig usikkerhed knyttet til begivenheder eller forhold, som kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, og at virksomheden derfor muligvis vil være ude af stand til at realisere sine aktiver og indfri sine forpligtelser som led i den normale drift.

I tabellen nedenfor fremgår det, hvilke anmærkninger revisor har mulighed for at komme med i revisionspåtegningen, når der foreligger væsentlig usikkerhed om fortsat drift. Her tages udgangspunkt i ledelsens afgørelse, hvorvidt regnskabet skal udarbejdes efter going concern princippet eller ikke.

Væsentlig usikkerhed om fortsat drift		Omtale af usikkerhed i årsregnskabet	
		Tilstrækkeligt	Utilstrækkeligt
Ledelsen valgt going concern som regnskabsprincip	Relevant valg (revisor enig med ledelsen)	Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet Konklusion uden forbehold	Forbehold for manglende oplysninger Konklusion med forbehold eller afkræftende konklusion
	Ikke relevant valg (revisor uenig med ledelsen)	Forbehold for fortsat drift Afkræftende konklusion	Forbehold for fortsat drift og forbehold for manglende oplysninger Afkræftende konklusion
Ledelsen har IKKE valgt going concern som regnskabsprincip	Relevant valg (revisor enig med ledelsen)	Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet Konklusion uden forbehold	

Figur 4 Kilde: Egen tilvirkning med udg.pkt. i erklæringsvejledningen fra 17. april 2013 og ISA 570 afsnit 18-21.

Ifølge ovenstående tabel kan det udledes, at revisor skal tage forbehold i følgende situationer:

- Hvis revisor er enig med ledelsen om, at anvendelsen af going concern regnskabsprincippet er passende, men hvor der foreligger en væsentlig usikkerhed, skal revisor tage forbehold, når han har konstateret, at de givne oplysninger som han har opnået kan være væsentlige men ikke gennemgribende. Hvis revisor konkluderer, at oplysningerne både er af en væsentlig og gennemgribende karakter, skal han afgive en afkræftende konklusion, jf. ISA 570, afsnit 20, A23 og A24, ISA 705, afsnit 7 og 8, samt Erkl. bek.§6, stk. 1 og 2.
- Hvis revisor er uenig med ledelsen om going concern som regnskabsprincip, skal revisor tage forbehold for fortsat drift og afgive en afkræftende konklusion, jf. ISA 570, afsnit 21 og Erkl. bek. § 6, stk. 2, pkt. 4. Revisor skal afgive en afkræftende konklusion uanset om regnskabet omtaler fortsat drift som passende eller ej, jf. ISA 570, afsnit A25 og A26.

Hvis revisor tager forbehold, skal det fremgå i et særskilt afsnit i revisionspåtegningen, med overskriften ”Forbehold”, jf. Erkl. bek. § 6, stk. 3.

Med supplerende oplysninger skal revisor lede regnskabsbruger hen til væsentlig usikkerhed vedrørende forhold eller begivenheder i årsregnskabet, der kan udfordre bankens fortsatte drift, jf. ISA 570, afsnit 19 og A21.

Revisor skal ifølge ovenstående tabel give supplerende oplysninger i følgende situationer:

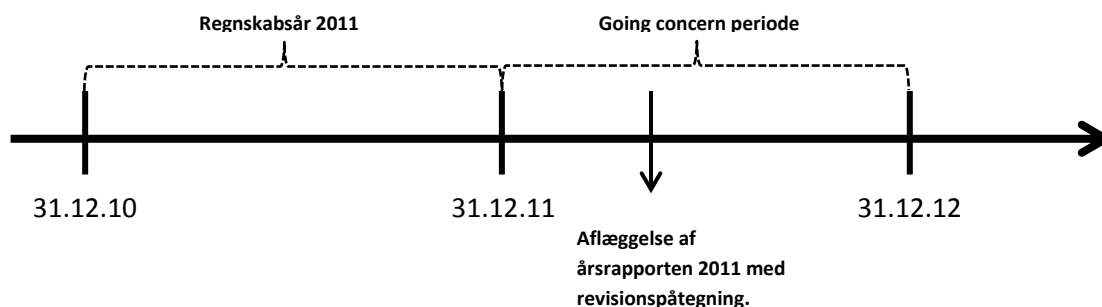
- Hvis revisor er enig med ledelsen om going concern som regnskabsprincip, og oplysningerne i regnskabet er fyldestgørende, skal han afgive en konklusion uden forbehold, med supplerende oplysninger, jf. IAS 570, afsnit 19.
- Hvis revisor er enig med ledelsen om ikke at benytte going concern som regnskabsprincip, skal revisor ligeledes afgive en konklusion uden forbehold, med supplerende oplysninger der påviser forhold eller begivenheder i regnskabet, jf. ISA 570, afsnit A26.

Revisor har ikke pligt til at revidere ledelsesberetningen, men skal dog sikre sig, at der er konsistens imellem oplysningerne i ledelsesberetningen og årsregnskabet (Gath, 2010:248). Bliver revisor opmærksom på væsentlige fejl og mangler, skal udtalelsen omfatte en beskrivelse af disse, jf. Erkl. bek. § 5, stk. 7. Revisors udtalelse om ledelsesberetningen er en del af revisionspåtegningen og indgår som et særskilt afsnit.

Det fremgår af ISA 570, afsnit 17, at revisor ud fra de opnåede revisionsbeviser skal kunne konkludere, hvorvidt der ud fra hans vurdering foreligger begivenheder eller forhold, der hver for sig eller sammen indbefatter væsentlig usikkerhed og som kan rejse tvivl om bankens fortsatte drift. ISA 570 definerer ”væsentlig usikkerhed” for at vedrøre begivenheder eller forhold, som kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, jf. afsnit A19. Ved gone concern forstås, at banken ikke formår at fortsætte driften 12 måneder frem fra balancedagen, og dermed vil denne situation præge den videregående revision, hvor regnskabet vil blive udarbejdet på et alternativt grundlag f.eks. på et likvidationsgrundlag.

2.2.3 Tidshorisonten

Der stilles som krav, at revisor skal have en forståelse for den virksomhed som bliver revideret og dennes omgivelser, jf. ISA 315. Det er dog ikke implicit, at han har de samme forudsætninger for at vurdere om bankens fremtidige drift, som den daglige ledelse har. I henhold til ISA 570, afsnit 12 og 13, indgår den daglige ledelses evne til at vurdere bankens going concern som en vigtig del af revisors overvejelser. Revisor skal dog stille sig kritisk overfor ledelsens vurdering, og hvorvidt denne er passende ud fra de foreliggende revisionsbeviser, men det er ikke revisors ansvar at hjælpe ledelsen ved dennes manglende analyser for forudsætningen af fortsat drift, jf. ISA 570, A8. Tidshorisonten for vurdering af going concern skal være minimum 12 måneder efter balancedagen, hvis ledelsens vurdering er kortere end 12 måneder efter balancedagen, skal revisor anmode ledelsen om at forlænge vurderingsperioden. Dette er gældende, såfremt ledelsen ikke har valgt at likvidere banken, eller der ikke foreligger muligheder for fortsat drift.

Revisors overvejelser af ledelsens vurdering af going concern tager bl.a. udgangspunkt i bankens situation og virke i forhold til andre aktører på markedet. Det kan antages, at en bank ud fra et historisk perspektiv altid har haft en høj solvens og overskudsgivende aktiviteter, hvor der samtidigt i en periode på samfundsniveau har været vækst. I en sådan situation vil manglende analyser fra ledelsen ikke nødvendigvis forhindre revisor i at konkludere, hvorvidt ledelsens vurdering har været passende, jf. ISA 570, afsnit A8, såfremt revisors øvrige revisionsbeviser er tilstrækkelige og passende.

2.2.4 Begivenheder efter balancedagen

I perioden efter balancedagen, skal revisor være opmærksom på begivenheder og forhold, som kan påvirke regnskabets retvisende billede, samt eventuelle udfordringer for bankens fortsatte drift. I henhold til ISA 570, afsnit 15, skal revisor spørge den daglige ledelse om dens kendskab til begivenheder eller forhold efter ledelsens vurderingsperiode.

Konstateres der begivenheder eller forhold der rejser betydelige tvivl om going concern, skal revisor bede den daglige ledelse om betydningen af mulige udfald. I så fald at der foreligger begrundelse til yderligere revisionshandlinger, skal revisor forholde sig til ISA 570, afsnit 16.

Det er dog ikke revisors ansvar at udføre andre revisionshandlinger for begivenheder og forhold der udfordrer bankens fortsatte drift, udover den periode som den daglige ledelses vurdering dækker, dog mindst 12 måneder fra balancedagen, jf. ISA 570, afsnit A14.

2.2.5 Going concern barrieren

Hvornår er bankens risiko så stor, at det kræves yderligere revisionshandlinger? Ved vurdering af going concern, vil man med sikkerhed om et år kunne sige, om vurderingen var rigtig. I tidsaksen fra perioden inden regnskabsaflæggelse og efter, vil vurderingen afhængigt af bankens interesser have diverse udfald afhængigt af interessentens egen vurdering af bankens going concern. Interessenterne kan være kreditorer der gør krav på gæld, eller Finanstilsynet vurdering af banken.

Der er henholdsvis to kontrollerende enheder, den eksterne revisor som er offentlighedens tillidsrepræsentant og så Finanstilsynet, som agerer som tilsynsmyndighed for den finansielle sektor. Disse to interesser kan have hver sin dagsorden og forståelse af banken. I praksis er der eksempler på, at banken har opfyldt lovgivningens krav vedrørende solvens, hvor Finanstilsynet er kommet ind og

konstateret et højere solvensbehov, med bl.a. den begrundelse, at banken ikke har nedskrevet tilstrækkeligt på engagementerne. Dermed kan der opstå en situation, hvor en bank går fra at være going concern til gone concern, hvor banken ikke længere formår at fortsætte driften og eventuelt vil stå overfor en konkurs.

Revisors vurdering bygger på historiske data og analyser, samt dokumentation der forholder sig til fremadrettede forhold. En bank kan dog blive påvirket af uforudsete eksterne faktorer, som banken ikke har haft nogen indflydelse på. Disse kan f.eks. komme fra den lovgivende magt, Finanstilsynet, nye konkurrenter, nye produkter eller andre fænomener som ved finanskrisen, som startede i udlandet og ramte Danmark i 2008. Disse faktorer kan være svære for revisor at forholde sig til og forudse. Revisor har kun mulighed for at bygge sin konklusion op fra de kendte interne forhold i den reviderede virksomhed, der er baseret på historiske data, analyser, rapporter, revisors kendskab til sektoren og den daglige ledelses vurdering af fremtidige forhold, som revisor kan holde op imod f.eks. indhentet dokumentation, hans erfaring og trenden i sektoren.

Der vil på det bestemte tidspunkt af revisors vurdering af going concern være tre faktorer, som gør sig gældende. Den første vil være graden af usikkerheden af udfaldet for en begivenhed eller forhold, jo længere frem i tiden et udfald finder sted. Næste punkt vil være bankens størrelse og kompleksitet, og sidste punkt vil være de oplysninger, som er til rådighed på det tidspunkt, hvor vurderingen foretages, jf. ISA 570, afsnit 5. Bisgaard og Seehausen (2013:5) kalder dette dilemma for going concern barrieren, hvor man på den ene side har revisors endelige vurdering i form af afgivelsen af revisionspåtegningen og på den anden side, at der skal anvendes en tidshorisont på mindst 12 måneder efter balancedagen i revisors vurdering.

Nedenstående figur illustrerer meget godt problematikken, hvor going concern barrieren kan anses for at være en mur, der hindrer revisor at se ud i fremtiden.

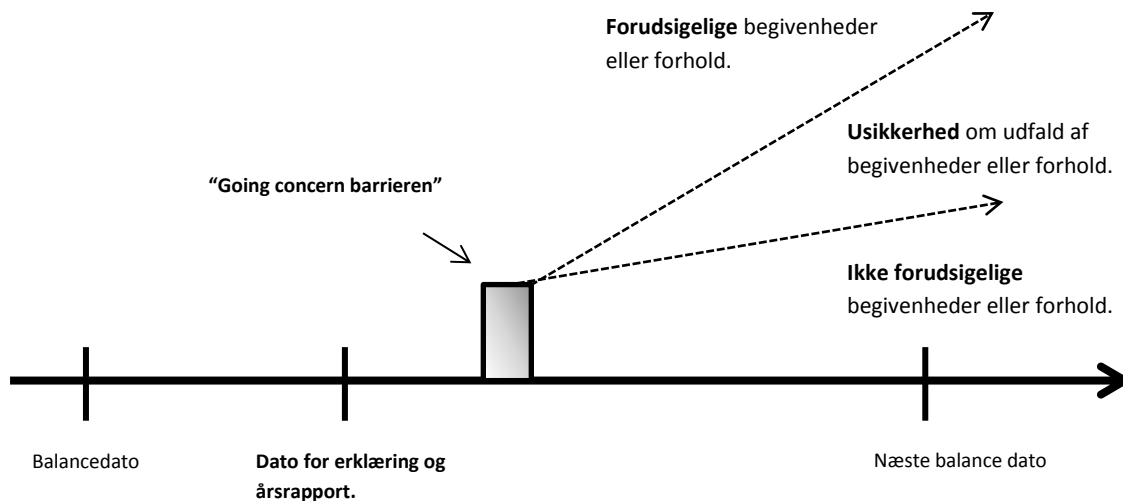

Figure 2 - Revisors Going Concern barriere, Kilde: Bisgaard og Seehausen 2013:6

Muren varierer i højden i forhold til revisors muligheder for at forudse begivenheder eller forhold, og dermed hans muligheder for at se ind i fremtiden og vurdere forudsætninger for fortsat drift. Højden vil variere fra bank til bank, hvor en bank med f.eks. høj solvens, god kreditstyring, lav eksponering og få store engagementer i en branche, vil medføre større forudsigelighed og dermed en lavere højde på muren, end en bank hvor de modsatte faktorer gør sig gældende. Højden på muren kan også variere fra regnskabsår til regnskabsår, da diverse markedsforhold kan føre til, at regnskabet påvirkes negativt, finanskrisen er et godt eksempel her på. Det samme gør sig gældende for hældningen på de stiplede linjer, der også kan variere i forhold til forskellen på bankerne der agerer på markedet, samt bankens egne regnskabsår. De stiplede linjer illustrerer de forudsete og uforudsete begivenheder og forhold over tid, der har ændret sig fra revisors afgivelse af revisionspåtegningen (Bisgaard & Seehausen 2013:6).

Når revisor aflægger revisionspåtegningen, kan der indtræffe to forskellige typer af begivenheder eller forhold, der kan rejse tvivl om bankens fortsatte drift:

- **Forudsigelige begivenheder eller forhold:** Begivenheder eller forhold, hvor revisor med rimelig sikkerhed kan forudsige udfaldet af begivenhederne eller forholdene ved underskrivelse af revisionspåtegningen. Eksempel herpå kan være, at der kommer nye kapitalkrav til bankerne.
- **Ikke forudsigelige begivenheder eller forhold:** Begivenheder eller forhold, hvor revisor ikke med rimelighed kan forventes at have mulighed for at forudsige begivenhedernes eller forholdenes udfald ved underskrivelse af revisionspåtegningen. Eksempel herpå kunne være for en lokal bank, hvor markedsudviklingen for landbrug var negativ, hvilket medførte konkurser blandt gårdene i det lokale område og dermed tab for banken.

Efter revisors afgivelse af revisionspåtegningen, er der risiko for, at begivenheder eller forhold kan indtræffe som ikke har været forudsigelige. Disse ikke-forudseelige forhold kalder Bisgaard og Seehausen for ”going concern-barrieren”, hvor barrieren hindrer revisor i at se ind i fremtiden. Denne hindring er en udfordring for revisor, hvor der f.eks. i Danmark har været voksende ejendomspriser over en årrække (bilag 9), men hvor ejendomsmarkedet ved finanskrisen indtræden, på forholdsvis kort tid har oplevet et fald i priserne. Denne situation kan medføre, at udlån bliver misligholdt og dermed et større behov for nedskrivninger på tab. Dermed kan forudsætningerne, som var til stede ved vurderingen, ændres på forholdsvis kort tid efter, at revisor har afgivet revisionspåtegningen. Komplexiteten og de potentielle virkninger af iboende begrænsninger for revisors mulighed for at opdage væsentlige fejlinformationer af fremtidige begivenheder og forhold kan dermed variere. Disse kan være medvirkende til, at revisors manglende henvisning i hans erklæring om fortsat drift ikke kan betragtes som en garanti for virksomhedens evne at fortsætte driften, jf. ISA 570, afsnit 7. Det kan derfor afledes, at standarden tager højde for going concern barrieren overfor uforudsete begivenheder vedrørende going concern, som revisor ikke har kunnet tage højde for.

Alt andet lige vil en høj mur medføre, at revisor ikke har mulighed for at forudsige begivenheder og forhold, der kan udfordre banken på going concern. Dette vil medføre til yderligere revisionshandlinger og afslutningsvis til en supplerende oplysning eller forbehold på revisionspåtegningen.

2.3 Yderligere krav der stilles i forhold til revision af et pengeinstitut

2.3.1 Revisionsprotokollen

Det foreligger et krav i henhold til Revisorloven §§ 20 og 21, at revisor skal føre protokol over arbejdet som han udfører ved revision af årsregnskabet. Ved revision af finansielle virksomheder stilles der yderligere krav i Lov om finansiell virksomhed, at revisionsprotokollen hos den eksterne-, interne revisor, tillige intern revisionschefes revisionsprotokol vedrørende årsrapporten, skal indsendes til Finanstilsynet sammen med årsrapporten, jf. FIL 194, stk. 2. Det er fast praksis hos Finanstilsynet, at de gennemlæser revisionsprotokollen, som modtages i forbindelse med årsrapporten. Formålet er at give Finanstilsynet, der agerer som tilsynsmyndighed, et indblik i bankens drift, interne kontroller, kapital m.v., hvor indikationer på begivenheder eller forhold kan medføre en reaktion fra tilsynet. Dermed agerer revisionsprotokollen som en kommunikationskanal hos revisor, til bestyrelsen i banken samt Finanstilsynet.

Ved revision af finansielle virksomheder, stilles der yderligere krav til den eksterne revisor, vedrørende udarbejdelse af revisionsprotokollen. I henhold til Bekendtgørelsen nr. 1912 om revisionens gen-

nemførelse i finansielle virksomheder m.v. samt finansielle koncerner af 22.12.2015, ønsker jeg at lægge vægt på to forhold, som gør sig gældende.

I bekendtgørelsen § 7, stk. 2 til 3 fremgår det, at i et særskilt afsnit skal den eksterne revisor gengive en af virksomheden udarbejdet oversigt over samtlige påbud, som Finanstilsynet har afgivet i foregående regnskabsår, og hvorvidt disse er efterlevet. Herudover skal der også udarbejdes en oversigt over påtaler og risikoplysninger, som Finanstilsynet har afgivet i regnskabsåret, jf. stk. 3.

Det næste forhold omhandler kapitel 6 i ovennævnte bekendtgørelse, hvor der fremgår nogle *særbestemmelser for pengeinstitutter*. I § 34 skal revisor i protokollen konkludere, hvorvidt bankens måling af udlån og garantier stemmer overens med reglerne herfor. Yderligere skal han udarbejde en oversigt over antal efterbevillinger der er gået via bestyrelsen, samt ledelsens kommentarer hertil. Herudover skal revisor i henhold til § 35 være opmærksom på bankens eksponering og gengive en oversigt over størrelse, risiko og nedskrivninger af bankens eksponeringer.

Den eksterne revisor skal gengive de 10 største eksponeringer samt øvrige eksponeringer, der overstiger 10 % af det justerede kapitalgrundlag, samt eksponeringer af betydelig karakter, som f.eks. kan medføre store risici overfor banken eller nedskrivninger, § 35, stk. 1. Revisor skal herudover vurdere de enkelte eksponeringer og angive en samlet vurdering af risikoen i hver enkelt eksponering. Derudover skal han konkludere, hvorvidt de enkelte eksponeringer er målt korrekt, jf. § 35, stk. 3.

2.4 Sammenfatning

Revisor skal udføre sit arbejde i henhold til god revisorskik, som henviser til de skrevne og uskrevne normsæt som følges af revisorfagets udøvere. I revisors vurdering af going concern skal han forholde sig til ISA 570.

Ud fra Haraszuk & Hartmans model er revisionsprocessen med udgangspunkt i ISA 570 blevet gennemgået. Her fremgik det, hvilke revisionshandlinger revisor skal udføre, således at han ud fra de indhentede revisionsbeviser kan fastslå, hvorvidt der eksisterer en væsentlig usikkerhed for fortsat drift.

Revisor skal under revisionsprocessen udføre risikovurderingshandlinger i form af forespørgsel til ledelsen og medarbejdere, analytiske handlinger, observation og inspektion. Disse handlinger kan hjælpe revisor med at opnå en forståelse af banken og dens omgivelser, jf. ISA 315, afsnit 11.

Ved identifikation af væsentlige regnskabsposter, skal revisor identificere relevante revisionsmål til posterne, der fastlægger de revisionshandlinger som skal udføres. Finder revisor, at der foreligger tilstrækkelig sikkerhed for, at banken er going concern, kan revisor give en blank påtegning. Der kan dog være forhold eller begivenheder efter balancedagen, der kan påvirke regnskabet således, at det

ikke længere giver et retvisende billede. Her i kan der ligge en going concern barriere, da revisor konkluderer på ledelsens vurdering og de revisionsbeviser som revisor besidder, ved tidspunktet når påtegningen bliver underskrevet.

Analyse

3.1 Præsentation og analyse af de udvalgte case virksomheder – Hvad gik der galt

Op til finanskrisen havde der været en spirende optimisme og høj aktivitet i det danske samfund. Danmark oplevede en vækst i BNP på henholdsvis 2,6 % i år 2004, 2,4 % i år 2005 og toppede BNP i år 2006 med 3,8 %. I denne periode havde mange banker en høj udlånvækst, samt en stor eksponering overfor ejendomme. Ud fra den statistik som er blevet indhentet fra Realkreditforeningens statistik bank, og som er blevet behandlet og vedlagt som bilag 9, fremgår der en betydelig prisstigning. Alene for Region Hovedstaden, har der været talen om mere end en fordobling i perioden 2001 til 2006. Dermed har der været gode muligheder for at tjene penge hos bankerne, i et samfund med vækst og voksende ejendomspriser. For mange af de små banker som var vækstorienterede, var dette en mulighed for at ekspandere.

Bankerne i de udvalgte cases kom alle ud i problemer, da Finanskrisen ramte Danmark. For eftertiden er det vigtigt at få undersøgt og klarlagt, hvad der gik galt, og hvorvidt det er muligt at imødekomme problemerne i fremtiden.

Tiden op til Finanskrisen må også have været udfordrende for revisor, at vurdere og revidere going concern. Derfor er det vigtigt at få konstateret, hvorvidt der fremgår nogle kendetegn, der går igen hos de banker der gik konkurs, og hvilke handlinger revisor burde have udført.

Finanstilsynet har udarbejdet Tilsynsdiamanten, baseret på de faktorer som erfaringsmæssigt har kørt banker konkurs. Tilsynsdiamanten er derfor et godt metodisk redskab, til at belyse forskellen på en konkursramt og en sund bank, som stadig er i drift.

I analysen hvor der er taget udgangspunkt i tilsynsdiamanten, er der udarbejdet et tilhørende radardialogram, som viser forholdet imellem en af casene og en sund bank. Diagrammet bygger på data hentet fra bankernes regnskaber, hvor disse er stillet op i tabeller i bilag 5 til 7. Her fremgår også udregningen af Funding ratio hos bankerne.

3.1.1 Fionia Bank

Ud fra Advokatundersøgelsen og redegørelsen fra Finanstilsynet, er Fionia Bank et godt eksempel på, hvordan revisor har reageret rigtigt og gjort opmærksomt på de risici indikationer, som har foreligget på Going concern.

I de nævnte undersøgelser fremgår det, at banken havde en dårlig kreditstyring og manglende kompetence til at give udlån til store og komplicerede projekter. Der var heller ikke sket besigtigelse af de finansierede byggerier, ingen dokumentation for udført arbejde som grundlag for udbetalingerne af byggekreditterne, og der var sket udbetalinger, som ikke dækkede udført arbejde. Derudover vurderedes det, at i et betydeligt antal større engagementer, var banken ikke opdateret med den aktuelle udvikling i virksomhedernes (debitorers) indtjening og likviditet (Adv.:10). Både den interne og eksterne revisor gør opmærksom på disse forhold, dog aldrig vedrørende going concern som en faktor. Undersøgelsen og redegørelsen finder heller ikke, at revisor har fejlet og at årsrapporterne ikke har givet et retvisende billede af banken.

Det fremgår i Finanstilsynets redegørelse (s. 17), at intern revision i 2006 påpegede at kontrolmiljøet omkring gruppevis nedskrivninger ikke var tilstrækkeligt, og at udlånsdokumentationen ikke var god nok. Der var også visse mangler i forhold til markedsrisikoområdet i relation til FIL § 71. Det er bestyrelsens ansvar, at forhold omkring FIL §§ 70 og 71 er i orden. Der fremgår dog ikke nogen kritik af bestyrelsen, da denne har været aktiv og forsøgt at håndtere situation som banken befandt sig i. Finanstilsynet har derfor ikke, ud fra deres undersøgelser og erfaring med lignende sager, fundet, at der er grundlag for politianmeldelse.

Den store udlånsvækst hos banken skabte et indlånerunderskud på 106,1 %, hvilket Finanstilsynet gjorde opmærksom på i et brev af den 19. sept. 2007 (Adv. 2010:27). Hverken ekstern eller intern revisor gjorde opmærksom på udlånsvæksten, da det ikke var atypisk for pengeinstitutter i årene op til krisen (FT, 2013:4) Dermed har revisor holdt sig indenfor ISA 315, men hvor Tilsynsdiamanten i dag ville få dem at reagere og ville være et godt værktøj hertil.

Revisor reagerede på de nævnte faktorer i 2006 og igen i 2007, vedrørende dårlig kreditpolitik og forretningsgange. For årsrapporten 2007, var det revisors opfattelse at der ikke forelå betydelig risiko for OIV.

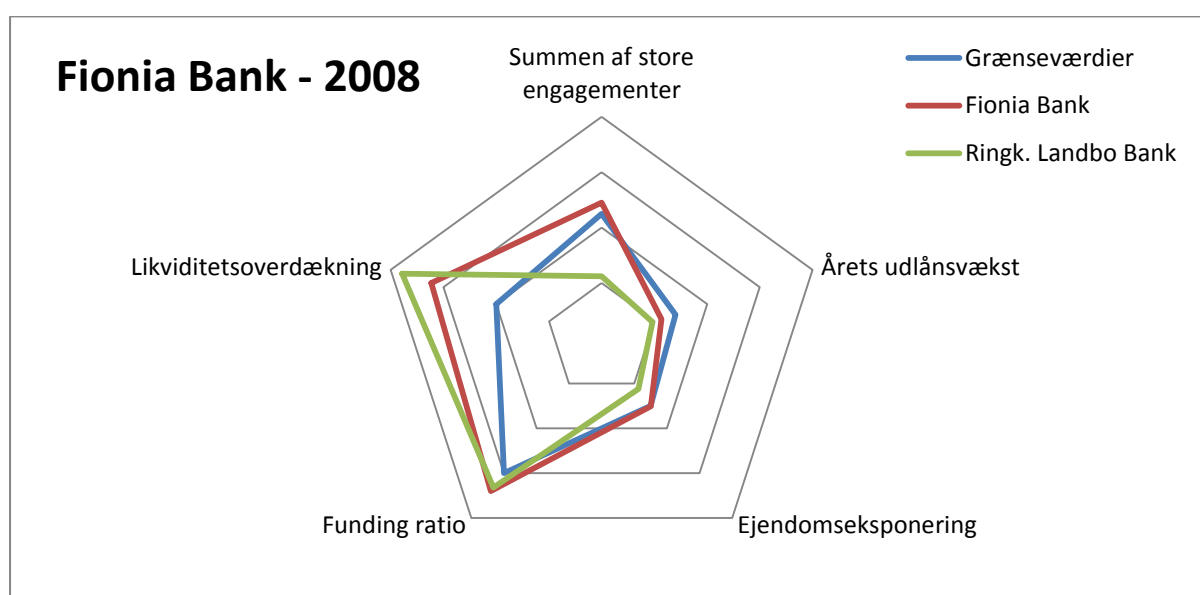
For årsregnskabet 2008 giver revisor en modificeret påtegning, hvor der tages forbehold for fortsat drift. I årsrapporten (s. 41) har revisor i revisionspåtegningen en yderligere anmærkning, i form af en supplerende oplysning vedrørende forhold i regnskabet. Her henviser han til ledelsens beretning, vedrørende særlig risiko og usikkerhed ved måling af engagementer baseret på ejendomme, hvor revisor er enig med ledelsens beskrivelse af denne risiko og usikkerhed. Dermed kan det konkluderes, at den

eksterne revision har igennem revisionsprotokollen påvist ovenstående forhold og ageret ud fra en god revisionsskik.

Den 22. feb. 2009 erkendte den daglige ledelse og bestyrelsen, at banken ikke opfyldte solvensbehovet, hvorefter banken blev overtaget af Finansiell Stabilitet.

3.1.2 Fionia Bank vs Ringkøbing Landbo Bank

Fionia bank havde en arbejdskapital ultimo 2008 på 17.793 mia. kr., hvorimod Ringkøbing Landbo Bank havde en arbejdskapital på 12.027 mia. kr. Fionia bank fremgår ikke på listen hos Niro's risikovurderingsliste, da de i 2009 blev overtaget af Nordea. Ringkøbing Landbo bank ligger som nummer 11 på listen og kan dermed betragtes som den sundeste bank i denne undersøgelse.

En af de faktorer som var medvirkende til, at banker kom ud i problemer, var summen af store engagementer. Fionia bank overholder Tilsynsdiamantens krav om, at summen skal være under 125% i forhold til kapitalgrundlaget for de 10 største engagementer, undtaget i år 2008, hvor de ligger på 145,3 %, og som er året før de blev overtaget af Nordea. I Fionia Banks årsrapport for 2008 (s. 16), begrundes den store stigning fra 40,4 i år 2007 til 145,3 i 2008, at stigningen primært skal tilskrives faldet i basiskapitalen som følge af det realiserede underskud. Yderligere påvises der, at man har ved en gennemgang af de store engagementer, i nogle tilfælde været nødt til at sammenlægge engagementer, hvor den økonomiske sammenhæng ikke vurderedes at være til stede ved engagementets etablering. I årene fra 2004 til 2007, ligger summen på henholdsvis 61,2 %, 90,9 %, 12 % og 40,4%, hvilket er forholdsvis langt nedenfor grænsen. Det kunne dog tyde på, at kredithåndværket ikke har været tilstrækkeligt udført med en så stor procentvis stigning, som der også er tilkendegivet i deres årsrapport for 2008.

Ringkøbing Landbo Bank ligger i flere af årene højere end Fionia Bank, men overskrider aldrig Tilsynsdiamantens pejlemærke. Fra år 2006 hvor de toppede med 116,1 %, har antallet af større engagementer været nedadgående, hvor summen %-vis lå på 0 % i år 2009. I årsrapporten for 2009 (s. 20) berettes der, at man har haft fokus på at mindske den kreditmæssige koncentration i banken og dermed reducere risikoen.

Begge banker oplevede en betydelig udlånsvækst op til år 2006, hvor de ligger over Tilsynsdiamantens grænse på 20 %. Der fremgår dog en betydelig forskel imellem disse to banker i år 2007, hvor Ringkøbing Landbo Bank udlånsvækst mere end halveres fra 27,3 % i år 2006 til 10,8 % i år 2007, fastholder Fionia Bank en høj udlånsvækst, hvor den ligger på 29,2 % i 2006, 22,7 % i 2007 og falder til 6,8 % i 2008, hvor de kommer ud i problemer. Det kunne tyde på, at Ringkøbing Landbo Bank blev lidt mere forsigtig i forhold til Fionia Bank, hvor de har fokuseret mere på risiko og kreditstyring, selv om dette ikke fremgår tydeligt i deres årsrapporter i den givne periode.

Fionia Bank havde i år 2005 en beskeden ejendomseksponering på 3,6 %, hvorimod den blev tiltagende i årene fra 2006 til 2008 på henholdsvis 11,7 %, 28,1 % og 25,3 %. Dermed overskred banken grænsen på 25 % i årene 2007 og 2008. Ringkøbing Landbo Bank har en meget beskeden ejendomseksponering i alle årene, hvor de i årene fra 2005 til 2008 aldrig overstiger 7 %. Dette var et af kendetegnene ved Finanskrisen, da ejendomspriserne faldt, kom mange banker ud i problemer. Flere kunder kunne ikke afdrage på deres gæld, og ejendommene kunne ikke sælges videre uden tab.

Der fremgår dog en interessant tendens i disse to banker, imens Fionia banks Funding ratio øges, samt likviditetsdækningen og solvensen er nedadgående, oplever Ringkøbing Landbo Bank en vækst i likviditetsoverdækningen, solvensen og en nedgang i funding ratio. Fionia Bank Funding ratio lå på 1,15 i 2007 og 1,2 i 2008, dermed har Fionia bank haft et større udlån i forhold til den arbejdende kapital. Ringkøbing Landbo Bank Funding ratio toppede i 2006, hvor den lå på 1,38 og kom under 1 i 2009.

I ovenstående diagram fremgår det, at Fionia bank overskrider eller ligger på grænsen på alle tilsynsdiamantens pejlemærker, hvorimod Ringkøbing Landbo Bank ligger indenfor de givne grænser, undtaget Funding ratio som kom under grænsen i 2009. Det kan dermed konkluderes, at Fionia banks situation blev mere risikobetonet, i form af stor udlånsvækst, voksende ejendomseksponering og forværret likviditetsoverdækning, hvilket rammer kapitalen og dermed solvensen. Ringkøbing Landbo Bank har omvendt mindsket deres risiko, hvilket fremtræder allerede fra år 2006.

3.1.3 EBH Bank

Banken drev en omfattende kommerciel virksomhed, hvor bankens høje risikoprofil krævede en solid solvensoverdækning. Bankens havde opgjort sit individuelle solvensbehov uden hensyn til, at bankdrif-

ten kun udgjorde ca. 25 % af resultatet i 2007. En stor del af bankens vækst og indtjening skyldes bankens risikovillighed og dens eksponering overfor ejendomsmarkedet, hvor der i disse år var store prisstigninger på fast ejendom (FT, 2010:5). Årets resultat hos banken voksede fra 91 mio. kr. efter skat i 2004, til 300 mio. kr. i 2007². Disse resultater kom ikke uden bekostning, af revisionsprotokol-latets ledelsesresume i årsrapporten 2007 fremgik det, at de 12 største engagementer havde et blanco element på 65 %, hvoraf EBH Fonden og Icarus Invest ikke var medtaget (adv. 2009:1). I begge undersøgelser fremgår det, at der var mangelfuld risikostyring og kreditsagsbehandling. Der var også for dårlig kreditbonitet, manglende overblik, styring og kontrol med låntagernes koncernengagementer, samt manglende kreditpolitik og forretningsgange (Adv. 2009: 1 og 3).

I Finanstilsynets undersøgelse af pengeinstituttet 30. marts 2007, var Tilsynet opmærksom på ovenstående forhold og herunder blanco elementet, men på grund af selskabernes indtjening og robuste kapitalforhold på undersøgelsestidspunktet, gav det ikke anledning til særskilte bemærkninger (FT, 2010:9). I samme undersøgelse fremgik det, at flere af ejendomsengagementerne var mellemfinansieret, hvilket indebærer at de skulle videresælges eller realkreditbetales, hvilket de aldrig blev.

Der ses her en sammenhæng af forskellige faktorer, hvor revisor har konstateret problemer med f.eks. bankens kreditpolitik, mangelfuld risikostyring og kreditboniteten. Disse faktorer indbefatter et risikoelement for bankens grundlæggende forretning, som er bestyrelsens ansvar at følge op på. Taget i betragtning at banken havde et rekord overskud året inden den gik fallit, kan det diskuteres, hvilke yderligere handlinger revisor burde have udført, i hans vurdering af bankens fortsatte drift. Her vil manglende analyser fra ledelsen nødvendigvis ikke forhindre revisor i at konkludere, hvorvidt ledelsens vurdering af going concern har været passende, jf. ISA 570, afsnit A8. Da banken har haft overskudsgivende aktiviteter siden 2004, samt let adgang til kapital.

Ud fra ovenstående fremgår der ikke noget alarmerende, vedrørende bankens going concern, da Finanstilsynet heller ikke har gjort opmærksom på dette, året inden banken gik fallit. Finanstilsynet udsendte dog en forespørgsel om bankens likviditet, hvilket medførte, at Tilsynet ville udføre en ekstraordinær undersøgelse af banken i 2008.

Ovenstående er en god illustration af Going concern barrieren, hvor man kunne se at der forelå nogle risikofaktorer, men hvor man ikke har kunnet forudsige de udefrakommende årsager der ramte banken. Finanskrisen var med til at presse priserne ned på ejendomsmarkedet og ramte banken på likviditeten, hvilket kørte banken ud over kanten, og den blev overtaget af Finansiell Stabilitet den 22. sept. 2008. Den eksterne revisor ville her have svært med at vurdere going concern og give en modificeret påtegning vedrørende fortsat drift.

² Kilde: EBH Banks årsrapport 2006 og 2007.

Ser vi på revisors påtegning i perioden fra 2003 til 2006, gav revisor banken en blank påtegning i denne periode, men hvor han fører ovenfor nævnte forhold til protokols. Banken får også en blank påtegning i 2007, men hvor intern revisor bemærker i protokollen, at der skal oprettes et early warning system for de 50 største engagementer. I henhold til advokatundersøgelsen (2009:7) har der ikke foreligget tilstrækkeligt grundlag for at fastslå, at der på individuelle engagementer har foreligget OIV med aktuelle nedskrivningsbehov der viser svaghedstegn. Intern revisor fører herudover til protokols, at der var mangler ved dokumentation og forretningsgange og en beregningsfejl i udregningen af solvensbehovet hos banken.

I ledelsesberetningen (2007:8) fremgår det, at balancen på koncern niveau er vokset med 36 %, hvor væksten i udlån har bidraget til væksten. Væksten er finansieret igennem øgede indlån samt flere syndikerede længere løbende lån optaget på det europæiske marked. Yderligere fremgår det, at koncernen vil forsætte sin strategi, og opmærksomheden rettes til stadighed mod nye markeder og opkøbsmuligheder i indland såvel som i udland. Dermed giver ledelsesberetningen et mere positivt billede af en bank i vækst, hvorimod revisionsprotokollen påpeger i 2006 og 2007 udfordringer vedrørende OIV, kredit- og risikostyring. Dette er kritisabelt, da det giver regnskabsbruger et mere positivt billede af bankens risikofaktor, end det som reelt har foreligget.

Det fremgår ikke i revisionsprotokollerne, at der var en for stor ubalance imellem ind- og udlån, hvor banken ud fra tilsynsdiamanten har et Funding ratio på henholdsvis 1,46 og 1,51 i 2006 og 2007. Det findes derfor kritisabelt, at revisionen ikke har påvist denne risiko og svaghed, hvor banken tydeligvis har kørt med en høj risikoprofil med en faldende solvens. Denne ubalance gjorde, at banken var mere sårbar overfor konjunktursvingninger, hvilket også viste sig at påvirke banken, da man ikke havde de nødvendige buffere til at stå imod med. Det er dog revisors ansvar at sikre, at regnskabet giver et retvisende billede af virksomhedens aktiver, passiver, finansielle stilling og resultat. Hvis f.eks. udlån og indlån fremgår i årsregnskabet og markedsrisiko er belyst tilstrækkeligt i ledelsesberetningen, hvor disse giver et retvisende billede af årsregnskabet, giver det ikke anledning til en modificeret påtegning.

I undersøgelserne fremgår det, at revisor har udført sit arbejde i henhold til god revisorskik. De forhold som revisor har påvist i protokollen, har Finanstilsynet taget i betragtning og ville de medtage disse forhold til den ekstraordinære undersøgelse, som ikke blev udført da banken gik fallit.

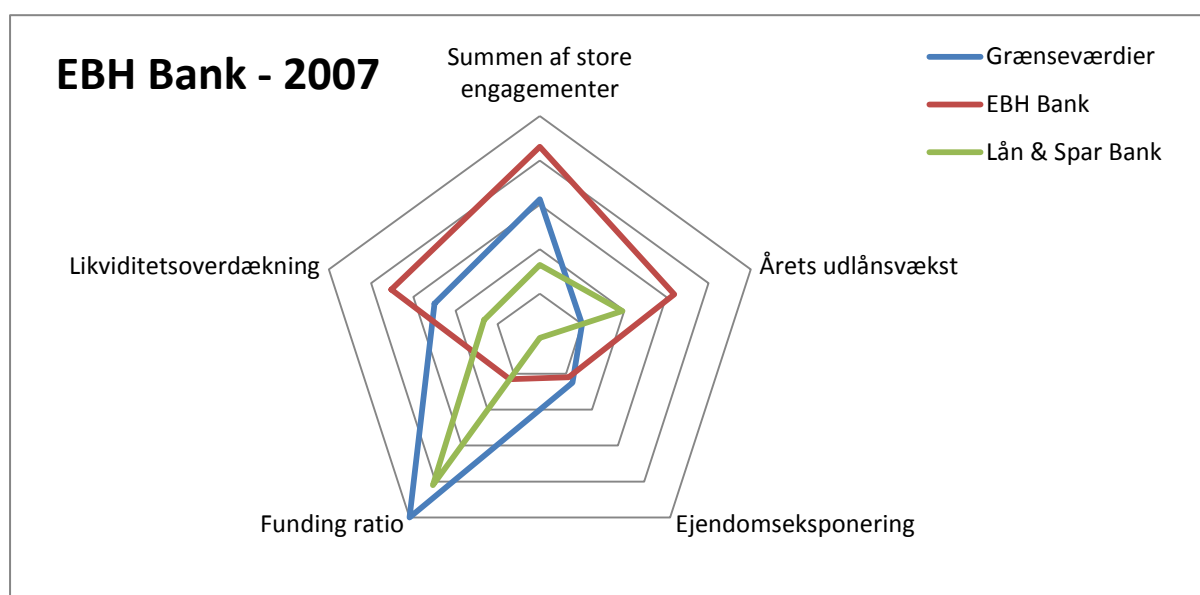
Advokatundersøgelsen påviser, at den samlede ledelse har handlet ansvarspådragende, da deres arbejde ikke har været tilstrækkeligt. Her refereres til FIL § 71, hvor bestyrelsen ikke har fået orden i kreditpolitikken og forretningsgange fra 2003 til banken går konkurs.

En tidligere aktiv handling fra bestyrelsen side ville kunne have begrænset tabet hos banken (adv. 2009:6).

3.1.3 EBH Bank vs Lån & Spar Bank

EBH Bank havde en arbejdskapital på henholdsvis 6.320 mia. kr., imens Lån & Spar Bank havde en arbejdskapital på 7.821 mia. kr.

Ud fra risikovurderingslisten hos Niro, lå Lån og Spar Bank som nummer 38, hvilket er på et tilfredsstillende niveau. EBH Bank gik konkurs i november 2008, banken fremgår derfor ikke på listen.

EBH Bank havde en solvens på 17,2 % i år 2004, men faldt ned til 11,6 % i 2007, året inden banken gik konkurs. I denne periode oplevede de en stor udlånsvækst, hvor den i 2004 lå på 16,1 %, hvor den voksede med 46,2 % i 2005, 61,3 % i 2006 og 63,7 % i 2007. Lån & Spar Bank ligger meget lavere og havde en udlånsvækst på henholdsvis 2,8 %, 8,6 %, 20,2 %, 39,1 % i perioden 2004 til 2007.

I årene 2006 og 2007 overskred EBH bank tilsynsdiamantens grænse på 125 % for store engagementer i forhold til kapitalgrundlaget, hvor banken lå på 140,3 % og 172,3 % i disse to år. Lån & Spar Bank overskred aldrig denne grænse, men var på sit højeste i 2006, hvor den lå på 118,3 %.

En høj udlånsvækst og overskridelse af store engagementer over to år hos EBH Bank kunne betyde, at bankens kreditstyring ikke har været tilstrækkelig, hvilket også bliver bekræftet i afsnittet ovenfor. Der kan dermed afledes af ovenstående tal, at EBH Bank har været betydeligt mere vækst orienteret end Lån & Spar Bank.

EBH Bank fordobler deres eksponering overfor ejendomsmarkedet op til 2007, hvor de lå på 7 % i 2005, 13 % i 2006 og 22 % i 2007. Dermed har de i en periode på 3 år, haft en stor vækst indenfor ejendomssektoren, hvilket var et af kendetegnene for de krakkede banker under finanskrisen. Lån & Spar Bank tal i årsrapporterne har ikke været opgivet således, at det har været muligt at sammenligne disse med EBH Bank. Det fremgår dog, at Lån & Spar Bank ligger på 4 % i ejendomseksponering overfor erhverv og nede på 1 % i år 2009, hvilket er meget lavt i forhold til EBH Bank.

EBH Bank har en svingende likviditetsoverdækning, hvor den toppede i 2004 på 103,3 % og faldt ned til 47,9 % som er under grænsen. De svingninger, som banken oplever, begrundes i årsrapporten for 2006 (s. 8), at være forårsaget af finansielle nicheaktiviteter som EBH Bank selv har udviklet eller opkøbt. Dette medførte, at de gennemførte en emission i år 2006, hvor de dermed fik styrket kapitalgrundlaget, hvilket også kan ses på likviditetsoverdækningen hvor den kom op på 102,6 % i 2006 og faldt ned til 70,5 % i 2007.

Den høje udlånvækst i år 2006³, medførte at Lån & Spar Bank ikke formåede at leve op til lovens likviditetsoverdækning i år 2007, hvor den var 26,4 %. Banken beretter, at man forsøgte at rette op på dette, ved at gå ud på markedet og tiltrække mere indlån.

Sammenlignes disse to banker, ses det at EBH Bank har været meget mere vækstfokuseret, hvor de har investeret i udvikling og opkøb. Derudover har banken været ude og hente kapital, da man ønskede at styrke kapitalgrundlaget, hvilket kan tyde på, at man har løbet hurtigere end man har klaret. For begge banker fremgår det, at deres likviditetsoverdækning er faldende, men hvor Lån & Spar Bank forsøger at få styr på store engagementer og udlånvækst, er EBH Bank godt tilfreds med et rekord resultat på 300 mio. kr. i 2007. EBH Bank har i denne periode ud fra tilsynsdiamanten vækst i pejlemærkerne store engagementer, udlånvækst og ejendomseksponering. EBH Bank har været betydeligt mere risikobetonet end Lån & Spar Bank.

3.1.4 Fjordbank Mors

Fjordbank var resultatet af en fusion imellem Morsø Sparekasse og Morsø Bank i 2010. Begge banker havde haft en stor udlånvækst og ejendomseksponering, dermed blev den nye bank født med udlånene fra begge banker og den eksponering der forelå overfor ejendom og landbrug. Trods Fjordbanks eksponering og risikoprofil, har undersøgelserne ikke konkluderet, at revisor ikke har handlet i henhold til god revisorskik, foruden revisoren fra Morsø Sparekasse som blev indbragt for revisornævnet.

I kendelsen fra revisornævnet (s. 47) vedrørende revisors arbejde inden fusionen fremgår det, at revisor burde have udført yderligere revisionshandlinger. Udover at der forelå dårlig kredit-, risikostyring

³ Lån & Spar Bank, Årsrapport 2007, side. 9.

og efterbevillinger, havde ledelsen overskredet sine beføjelser, hvor bevillinger var fejlagtigt behandlet og protokolleret. Der var talen om overtrædelse af FIL §§ 70, hvor der var sket bevillinger over 20 mio. kr. før bestyrelsen havde godkendt en lignende bevilling. Det er revisornævnets vurdering, at revisor ved gennemgang af de 10 største engagementer, burde have udført yderligere revisionshandling omkring engagementerne bevilling og efterfølgende behandling, hvor han ville have kunne konstatere at FIL § 70 ikke var overholdt (Revisornævnet, 2013:65). I Sparekassens kreditpolitik fremgik det, at eksponeringer baseret på kunders indtjening- og formueforhold ikke bør overstige 10 %, Sparekassen havde 9 engagementer der overskred denne grænse. Dermed brød Sparekassen sin egen politik, hvilket Finanstilsynet oplyste bestyrelsen om.

De eksterne revisorer fik 10.000 kr. i bøde fra revisornævnet.

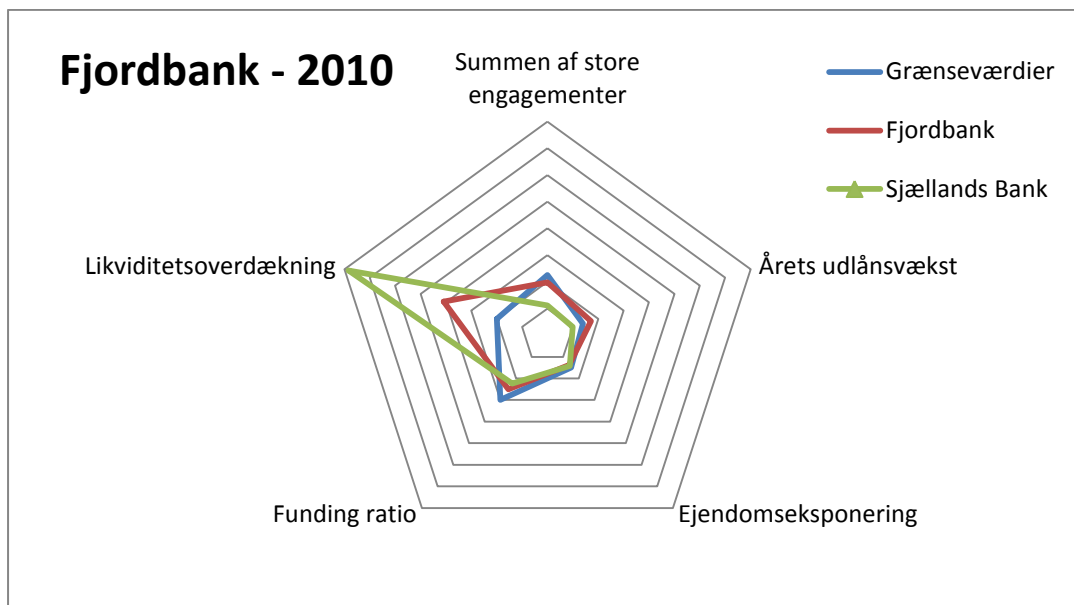
Den 26. juni 2011 meddelte Fjordbank at denne havde indgået en aftale med Finansiell Stabilitet om afvikling, da banken ikke formåede at opfylde kravet fra Finanstilsynets om en solvens på 19 %.

3.1.5 Fjordbank Mors vs Sjællands Sparekasse

Morsø Sparekasse og Morsø Bank fusionerede i år 2010 og blev til Fjordbank Mors. For at finde arbejdskapitalen for Fjordbank Mors, har jeg valgt at lægge arbejdskapitalen for Morsø Sparekasse og Bank sammen. Fjordbank Mors havde dermed en arbejdskapital på 10,4 mia. kr., imens Sjællands Sparekasse havde en arbejdskapital på 11,4 mia. kr.

I 2009 lå Morsø Sparekasse nederst på Niro risikovurderingsliste, imens Morsø Bank lå på en femte plads. Dermed var disse banker nogle af de farligste banker at være kunde i, ud fra listen. Sjællands Sparekasse ligger på en 54 plads med et risikoindeks på 385, hvor en bank med et risikoindeks på over 500 vurderes som at udvise krisetegn⁴.

⁴ <http://borsen.dk/nyheder/avisen/artikel/11/82060/artikel.html>

Grundet fusionen, er en direkte sammenligning af regnskabstallene for 2010 og tidligere år, vanskelig at udføre i denne afhandling. I Ledelsesberetningen for 2010 (s. 9) påpeger ledelsen også dette, da *de sidste 2 måneder af 2010 er inklusiv de aktiviteter og forretningsomfang, som Morsø Bank har taget med ind i fusionen.*

Der er også uoverensstemmelse mellem Fjordbanks nøgletal i årsregnskaberne og Finanstilsynets tal. Derfor benyttes Finanstilsynets nøgletal, hentet fra deres Nøgledatabase (bilag 14).

Jeg har taget højde for dette og har valgt at tage udgangspunkt i Fjordbanks årsrapport og tal indhentet fra Finanstilsynet i denne analyse. Der skal dog gøres opmærksom på, at tallene i Fjordbanks årsrapport år 2010 bliver sammenlignet med tallene hos Morsø Sparekasse for 2009 i bankens årsrapport. Derfor vil den udregnede Funding ratio for Fjordbank Mors for 2009, være den samme som for Morsø Sparekasse.

Et år efter Fjordbanks Mors fusion, afgjorde Finanstilsynet den 24. juni 2011, at bankens individuelle solvensbehov ikke var tilstrækkeligt. Begrundelsen var følgende:

... betydelige svaghedstegn, der knytter sig til bankens mange store og svage engagementer, særligt finansiering inden for ejendomsbranchen, udlån til landbrug og lån til kundernes investering i unoterede aktier. Finanstilsynet 5(2011:1).

I henhold til bilag 7, fremgår det, at for store engagementer ligger Fjordbank i 2010 på 97,5 %, hvorimod Sjællands Sparekasse ligger på 11,8 %, hvilket er meget lavt da grænsen er 125 % i forhold til basiskapitalen.

Fjordbank oplever en udlånsvækst på 35,9 % i år 2010, imens Sjællands Sparekasse udlånsvækst er på -0,4 %. Ser vi på Finanstilsynets tal for Fjordbank i henholdsvis 2008 og 2009, hvor tallene er lagt sammen for Sparekassen og Banken, har de en samlet eksponering overfor store engagementer på henholdsvis 191,8 % i år 2008 og 247,2 % i år 2009. Sjællands Sparekasse kommer aldrig over 40 % i samme periode.

Sjællands Sparekasse ejendomseksponering er forholdsvis høj for et sundt pengeinstitut, med en gennemsnits eksponering på 22,2 % for ejendomme. Ser vi på Fjordbank, ligger ejendomseksponeringen på 19 % i år 2010. For Morsø Sparekasse var deres eksponering overfor ejendomsmarkedet aldrig under 20 % i perioden 2007 til 2009, hvor Morsø Bank lå på henholdsvis 15 %, 15,8 % og 19 % i samme periode. Dermed har Morsø Bank været mindre eksponeret overfor ejendomsmarkedet inden fusionen, end Sparekassen har været.

Fjordbanks Funding ratio var 0,94 i 2009 og 0,75 i 2010, ser vi nærmere på Morsø Bank og Morsø Sparekasse, ligger de meget tæt på en Funding ratio på 1, hvor Sparekassen i perioden fra 2007 til 2009 ligger over 1. Dette tyder på, at både Banken og Sparekassen har været ret risikofyldte inden fusionen, da især Sparekassen har haft mere udlån end indlån, jf. bilag 7.

Både Fjordbank og Sjællands Sparekasse kommer aldrig under Likviditetsoverdæknings grænsen i forhold til lovkravet på 50%, dermed har likviditeten ikke ud fra tilsynsdiamanten været en udfordring for bankerne. Fjordbank havde en likviditetsoverdækning på 154,6 % i 2010, hvor de gik konkurs i år 2011.

3.1.6 Hvad gik der galt fra selskabets side og fra revisors side

3.1.7 Hvad gik der galt i selskaberne

I de banker som er med i denne undersøgelse, oplevede alle en udlånsvækst op til år 2007. I Fionia Bank skabte udlånsvæksten et indlånerunderskud på 106,1%, men det var ikke atypisk for banker op til krisen, at have en høj vækst i udlån. Camilla (KPMG – 01.00) kommer ind på denne problematik, hvor hun siger:

”...en lang række præget af høj konjunkturer der lige som har givet en stor stigning i huspriserne og bankernes villighed til udlån i store træk, så der er kommet en eller anden ubalance vil jeg sige mellem ind og udlån, der har været med til at forudsætte det her...”

Finanstilsynet sendte et brev ud til pengeinstitutter og realkreditinstitutter vedrørende prisudviklingen på fast ejendom den 06. feb. 2006 (Finanstilsynet, 2006):

”Både for private ejer- og andelsboliger og for erhvervsejendomme har det i de senere år været stigende priser i de fleste steder i landet. I nogle områder er det dog meget betydelige stigninger, det kan derfor være tale om en prisbølge...”

Fælles for de udvalgte cases er, at disse havde en høj udlånsvækst samtidig med, at de havde en voksende ejendomseksponering i perioden 2004 til 2008. Dette har i sammenhæng med voksende huspriser og bankernes villighed til udlån haft en stor indvirkning på likviditetsoverdækningen hos bankerne, der var faldende i disse år (bilag 7). Bankerne har også gearet deres vækst igennem fremmedkapital, hvilket kan ses på Funding ratio, der ligger over et i perioden 2006 til 2008, undtagen Morsø Bank. Dermed havde bankerne større udlån i forhold til den arbejdende kapital, hvor dette ikke gjorde sig gældende for de sunde banker, undtaget Ringkøbing Landbo Bank.

Der fremgår dog en stor forskel imellem de udvalgte cases og de sunde bankers pejlemærke for store engagementer. Tilsynsdiamantens pejlemærke for store engagementer⁵ er langt højere i casene, end hos de sunde banker. I de nævnte cases var mange af de tab, som bankerne fik, store engagementer indenfor fast ejendom og landbrug. Dette skabte en negativ effekt, da man under finanskrisen ikke kunne afsætte de konkursramtes, faste ejendomme. Hvilket medførte tab for bankerne, som de var nødt til at nedskrive og dermed kom til at påvirke bankernes solvens negativt.

I de gennemgåede cases, har bankerne i højere grad været mere vækstorienterede, end de banker som de er blevet sammenlignet med. I undersøgelsen fremgår det, at de sunde banker, som også har haft vækst, har haft fokus på at forbedre deres drift allerede i 2006 og 2007. Dette er kun gældende for bestyrelsen i Fionia Bank, men hvor de ikke formår at redde banken.

Ud fra Finanstilsynets redegørelse og advokatundersøgelserne tilkendegives det, at bestyrelserne i casene har problemer med at efterleve FIL §§ 70 og 71. Disse omfatter bl.a. bankernes forretningsgange, kreditpolitik og dispositioner der kræver bestyrelsens stillingtagen.

Dette var i henhold til Claus (PWC – 23.40) et problem,

” Der blev givet ordre oppe fra, at der skulle bare vækste, fordi hvis vi ikke tog ind- eller udlånet, så var der konkurrenten der tog det... blev ikke lavet det der kredithåndværk ...Problemet var jo også, at der var ikke stillet specifikke krav nok til forretningsgange, til administrative procedurer i pengeinstitutterne.”

Der foreligger her et konkurrenceelement imellem pengeinstitutterne, da man tilsyneladende har haft en stor vilje til at låne penge ud i et samfund, som befandt sig i en højkonjunktur. Denne situation har

⁵ Store engagementer udgør engagementer der efter fradrag udgør mindst 10 % af basiskapitalen, se også bilag 4

uden tvivl lagt pres på kreditafdelingen, da afdelingen skulle tage imod forespørgsler fra kunder, udføre kreditvurderinger, dokumentere udlån m.v. Det har derfor stillet krav til banken, at den har opdateret og fulgt op på forretningsgange, kreditpolitik, bevillinger m.v. Risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabsposterne har været til stede, forårsaget af dårligt kredithåndværk fra bankens side, hvilket også fremgår i præsentationen af casene.

3.1.8 Hvad gik der galt hos revisor

Undersøgelserne finder revisors arbejde hos Fionia Bank og EBH Bank for at være tilstrækkeligt og i henhold til god revisorskik. De har igennem revisionsprotokollen formået at gøre bestyrelserne opmærksomme på problemer med forretningsgange, svagheder med engagementer, manglende dokumentation, dårlig kredit- og risikostyring. Dermed kan det konkluderes, at revisorerne i disse to banker har i revisionsprocessen formået at identificere de risici elementer der har udfordret banken, jf. ovenfor, hvor disse er blevet ført til protokols.

Det var kun den eksterne revisor hos Fionia Bank, der kom med en modificeret påtegning omhandlende going concern.

Fjordbank, som var en fusion af to banker, fik en kort levetid, hvor den eksisterede i 1,5 år. I denne korte periode fik banken en blank påtegning fra revisor.

Revisorernes arbejde var i henhold til revisornævnet ikke udført tilfredsstillende i Morsø Sparekasse, hvor de blev idømt 10.000 kr. i bøde hver. Det er et krav i Bekendtgørelsen nr. 1912 om revisionens gennemførelse i finansielle virksomheder (s. 35), at revisor skal gengive de 10 største eksponeringer samt øvrige eksponeringer, der overstiger 10 % af basiskapitalen. Revisornævnet anførte, at revisor burde, ud fra da gældende bekendtgørelse, have udført yderligere handlinger og udtalt sig om sin samlede vurdering af væsentlige engagementer og erklæret, hvorvidt disse var målt korrekt (Revisornævnet, 2014:65).

I advokatundersøgelsen og redegørelsen fra Finanstilsynet fremgår det, at den eksterne revisor har udført sit arbejde tilstrækkeligt. Dermed har revisor udført tilstrækkelige revisionshandling og igennem revisionsprotokollen, gjort den samlede ledelse opmærksom på de nævnte forhold, med undtagelse af Morsø Sparekasse. Hvilke handlinger burde revisor så have udført i forhold til revision af de udvalgte cases? Spørgsmålet kan også vendes imod ledelsen, hvordan imødegår ledelsen revisors bemærkninger i revisionsprotokollen

I henhold til Claus fra PWC (27.44), påpeger han, at revisor ikke havde tilstrækkeligt genererede regningslinjer til at gøre ledelsen opmærksom på problemer. Der var f.eks. revisorer som advarede

ledelsen om den store udlånsvækst, men problemet var, at problemet var ikke tydeligt nok for ledelsen.

“... man skal tænke på, at der var nogle af de her bankledelser, de var meget dygtige, altså, til at formulere sig og begrunde deres fremgang. Der skal meget til, for revisor kan gå ind og sige, at dette her er simpelthen alt for optimistisk. Der manglede nogle værktøjer, for det havde de simpelthen ikke.”

Revisorerne har gjort ledelsen opmærksom på forhold, men opfattelsen af en stor udlånsvækst kan være en subjektiv vurdering, der både kan være negativ eller positiv, afhængig af regnskabsbrugerens faglige vurdering og holdning. I dag vil revisor kunne benytte Tilsynsdiamanten, hvor der er nogle værdier, som han kan gøre ledelsen opmærksom på i revisionsprotokollen. Tilsynsdiamanten er derfor et godt redskab både for revisor og regnskabsbruger, da ledelsen skal angive dens værdier i ledelsesberetningen. Derfor vil f.eks. en høj udlånsvækst og store engagementer fremgå i årsregnskabet langt mere tydeligt end tidligere. For de udvalgte cases ville Tilsynsdiamanten kunne begrænse bankernes risiko, da man langt tidligere ville kunne gribe ind, både som en revisionsbemærkning i protokollen og en indgriben fra Finanstilsynet.

3.1.9 Del konklusion

Årsagen til at en virksomhed får problemer med driften kan være mange. De udvalgte cases blev derfor præsenteret med udgangspunkt i advokatundersøgelserne og redegørelsen fra Finanstilsynet. Ud fra præsentationen var det muligt at se, at der var flere ting som gik igen i de udvalgte cases. Kendetegnene for bankerne i de udvalgte cases var stor risikovillighed og fokus på vækst, der medførte en stor udlånsvækst. For en bank hvis primære drift er ind- og udlån, er en god kreditstyring essentiel. Det viste sig, at bankerne havde svært med at efterleve FIL §§ 70 og 71 (bilag 15), hvilket bl.a. omfatter risikostyring, kreditpolitik og forretningsgange. Der fremgik bl.a. manglende sagsbehandling, dokumentation og for Fionia bank manglende kompetence hos medarbejderne i kreditafdelingen, til at vurdere udlånsagerne der forelå. Udlån til erhverv og private, er for mange banker deres primære forretningsområde. Derfor vil kreditbehandling af udlån være indbefattet af en stor koncentration af risiko i banken. Et dårligt kredithåndværk kan føre bankerne ud i en situation, hvor banken på kort eller lang sigt vil få problemer med dens drift, dermed er gode interne processer og kontrolmiljø i bankens kreditafdeling essentielle.

Et af kendetegnene hos de konkursramte banker var også, at alle undtagen Morsø Bank havde et Funding ratio på over et. Bankerne havde dermed et større udlån i forhold til den arbejdende kapital. De har dermed benyttet sig af fremmedkapital til at vækste, hvilket ikke nødvendigvis er en dårlig ting, men det indebærer en risiko, hvis markedet vender. Udlånsvæksten, som bankerne havde op til 2007,

medførte at deres eksponering overfor store engagementer i forhold til basiskapitalen var meget høj. Ligeledes fremgik det i sammenligningen, at bankerne i perioden 2004 til 2008 havde en voksende eksponering overfor ejendomme. De banker som blev sammenlignet med casene og som stadig er i drift, havde generelt betydeligt lavere værdier ud fra pejlemærkerne i Tilsynsdiamanten. En høj gearing samtidigt med stor eksponering overfor store engagementer og ejendomme har ikke været en optimal sammensætning, da det har været med til at øge bankernes risikoprofil. Da Finanskrisen ramte Danmark, faldt ejendomspriserne voldsomt samtidig med, at det finansielle marked frøs til. Dette skabte en negativ spiral, da kunderne hos bankerne begyndte ikke at kunne afdrage på deres lån. Dermed fik banken problemer med udlån i ejendomme, der ikke kunne sælges videre uden tab.

I to af casene formåede den eksterne revisor, at gøre ledelsen opmærksom på ovenstående problemer, men ud af de tre var det kun Fionia Bank som fik en påtegning med forbehold, med en supplerende oplysning på going concern.

4. Hvordan kan revisor sikre at der udføres tilstrækkelig handlinger?

For at få en forståelse af bankens finansielle situation, bør revisor udarbejde en indledende regnskabsanalyse. Denne analyse kan indledningsvis give revisor indblik i væsentligheden for regnskabet som en helhed. Fionia Banks hoved- og nøgletal, resultatopgørelse og balance er derfor vedlagt som bilag 12 til 13, samt for EBH Bank og Fjordbank Mors.

4.1 Fionia Bank

I planlægningen af revisionen, tages der udgangspunkt i både de kvalitative og kvantitative faktorer, som kan påvirke væsentligheden af regnskabets poster. Eksempler her på kan være udmeldinger fra Finanstilsynet, omkring f.eks. indikationer på en prisboble på ejendomsmarkedet eller ny lovgivning, der kan påvirke banken. Revisor bør også inkludere tidligere problemer, som har foreligget, herunder bemærkning som er blevet indført i protokollen. Disse faktorer bør indgå i revisors overvejelser ved planlægningen af revisionen og fastlæggelse af en revisionsstrategi, da f.eks. nye kapitalkrav til banker kan føre banken ud i en going concern situation. De kvantitative faktorer i planlægningsfasen kan være en indledende regnskabsanalyse, samt en nøgletals- eller likviditetsanalyse. Disse handlinger kan udføres med henblik på at vurdere, hvorvidt bankens fortsatte drift er udfordret, samt hvilke poster er væsentlige. Foreligger der problemer med den fortsatte drift, skal revisor tilrette revisionsstrategien her efter.

For at få fastlagt væsentlighedsniveauet for regnskabet som helhed, har jeg valgt at benytte resultaterne fra analysen som blev udarbejdet med udgangspunkt i Tilsynsdiamanten. Derudover er der medta-

get regnskabsposter, for indledningsvis at belyse driften af Fionia Bank. Disse er opsat i nedenstående benchmark (Sudan 2012:106).

Fionia Bank - Koncern (mio. kr.)	2008	2007	2006	2005
Netto renteindtægter	675,6	567,8	447,7	473,0
Netto rente- og gebyr indt.	895,0	810,2	654,8	670,3
Nedskrivninger på udlån og tilgodehavender m.v.	1.217,6	71,3	-39,0	19,3
Resultat før skat	-959,8	315,2	419,8	320,7
Udlån	21.398	20.204	16.471	12.744
Indlån	13.915	13.538	10.879	9.302
Egenkapital i alt	991	2.018	1.845	1.538
Solvensprocent	8,3 %	10,5 %	11,4 %	11,2 %
Overdækning i forhold til lovkrav om likviditet	111,8 %	73,1 %	90,2 %	143,9 %
Udlånsvækst	6,8 %	22,7 %	29,2 %	23,9 %
Store engagementer	145,3 %	40,4 %	12 %	90,9 %
Ejendomseksponering	25,3 %	28,1 %	11,7 %	3,6 %
Funding ratio	1,2	1,15	1,15	1,1

Resultatet hos Fionia Bank efter skat er i 2007 315,2 mio. kr., i 2008 har banken et underskud på - 959,8 mio. kr., dette er et fald i resultatet på 404,5 %. Bankens netto rente- og gebyr indtægter er stigende fra 2007 til 2008, men banken har konstateret nedskrivninger på 1.217,6 mio. kr. i 2008, hvilket forværrer resultatet betydeligt. Nedskrivningerne er tab på udlån og hensættelser til garantier og vedrører hovedsageligt engagementer indenfor ejendomssegmentet, herunder pantebreve (adv. 2010:39). Nedskrivningerne påvirker årets resultat negativt og afspejles dette igen i egenkapitalen, der reduceres med 51 % i perioden, fra 2.018 mio. kr. i 2007 til 991 mio. kr. 2008.

I ledelsesberetningen for årsrapporten 2008 (s. 6), belyser ledelsen under afsnittet ”Særlig risiko og usikkerhed ved måling af engagementer”, at krisen i den finansielle sektor og den afledte økonomiske afmatning giver større risiko og usikkerhed ved måling af engagementer. Posten for store engagementer i forhold til basiskapitalen voksede fra 40,4 % i 2007 til 145,3 % i 2008. Denne øgning for store engagementer skyldes et fald i basiskapitalen, der påvirkes af årets store underskud. Solvensen falder med 2,2 procentpoint fra 10,5 % til 8,3 %, hvilket er 0,3 over lovens krav på 8 %. Nedgangen i solvensen afspejler faldet i basiskapitalen, da forholdet imellem bankens aktiver og forpligtelser er mindsket.

4.1.2 Vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation

Der ligger på regnskabsniveau en betydelig forværring af bankens drift, samt store nedskrivninger på udlån. Herudover kan en solvens på 0,3 % over lovens solvenskrav medføre, at banken på kort sigt vil få problemer med den fortsatte drift.

Der er for Fionia Bank konstateret følgende væsentlige risici:

- Going concern
- Stor udlånsvækst og eksponering overfor ejendomssektoren de sidste tre år, hvilket kan medføre, at der opstår OIV på engagementerne
- Der er fundet fejl i bankens kreditpolitik og forretningsgange, jf. FIL § 71, se side 38.

For at revidere ovenstående væsentlige risici, vil der hovedsageligt udføres detailrevision. Der bør være fokus på risici for svage engagementer, for at afklare om der kan opstå behov for yderligere nedskrivninger.

4.1.3 Risikovurderingshandlinger

Revisor skal udføre risikovurderingshandlinger, med det formål at opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser, samt virksomhedens interne kontroller. Risikovurderingshandlinger bør identificere væsentlige fejlinformationer på regnskabs- og revisionsmålsniveau.

Risikovurderingshandlinger i henhold til ISA 315, afsnit 6, består af forespørgsler, observation, inspektioner og analytiske handlinger.

Revisor bør i henhold til casen i Fionia Bank, udføre følgende handlinger:

Forespørgsel: Revisor bør forespørge ledelsen og nøglemedarbejdere, om deres vurdering af going concern, samt andre forhold, som kan medvirke til en bedre forståelse af bankens drift og omgivelser. Forespørgslerne bør hovedsageligt rettes til den øverste ledelse, intern revision, bankens kreditafdeling, samt andre nøglemedarbejdere, der er med i behandling og bogføring af transaktioner. Forespørgslen skal ikke begrænses hertil, men skal være med til at afdække risikoen der måtte foreligge i banken. Revisor skal spørge ind til regnskabsrelaterede indhold og processer samt interne kontroller, for at opnå en forståelse af bankens processer og dens kontrolmiljø.

Et dårligt årsresultat samt en halvering af egenkapitalen skaber usikkerhed omkring bankens fortsatte drift, og en vurdering af bankens fremtidsmuligheder bør indgå som en forespørgsel. For Fionia Bank vil en forespørgsel omhandlende ledelsens vurdering af going concern, hvorvidt der foreligger indikationer på svage engagementer samt efterlevelse af bankens egen kreditpolitik være relevant.

Analytiske handlinger: I analysen med udgangspunkt i tilsynsdiamanten samt den indledende regnskabsanalyse, blev der konstateret betydelige afvigelser i årets resultat, samt betydelige nedskrivninger på udlån og tilgodehavender m.v. Disse indledende risikovurderingshandlinger skal revisor bruge til at udfordre ledelsen og nøglemedarbejderne med i forbindelse med revisors forespørgsler.

Observation og inspektion: Revisor bør udføre detailhandling i form af observationer og inspektion af bankens drift, hvor han gennemgår interne og eksterne dokumenter, rapporter m.v. Disse bør ud fra ovenstående bestå af bankens kvartårige rapporter, kreditpolitikken, ledelsens referater fra bestyrelsesmøder m.v.

Disse dokumenter kan give indblik i bankens resultater, samt indblik i hvorvidt ledelsen overholder kreditpolitikken jf. FIL §§ 70 og 71, samt benyttes til forespørgsel hos ledelsen og nøglemedarbejdere.

Kontrolmiljø: Det fremgår i undersøgelserne på side 38, at der er manglende efterlevelse af FIL § 71. Revisor skal opnå en forståelse af kontrolmiljøet og udføre tilstrækkeligt af revisionshandling til dokumentation her af.

På baggrund af de identificerede risici, skal der udføres yderligere revisionshandling. Disse er opsat i nedenstående figur, samt revisionsmål der skal afdække risikoen for væsentlige fejl i balanceposten udlån.

Balancepost	Revisionsmål	Iboende risiko	Kontrol risiko	Samlet risiko	Planlagte revisions-handlinger (imøde-går revisors opdagelsesrisiko)
Udlån	Fuldstændighed	Mellem	Høj	Høj	Store nedskrv. reg., dermed udføres yderligere revisions-handlinger. Test af kontroller. Indhentning af stikprøver (detailrevision).
	Tilstedeværelse	Mellem	Høj	Høj	Dokumentere overholdelse af gældsforpligtelserne. Konstatere svage engagementer.
	Rettigheder og forpligtelser	Mellem	Mellem	Mellem	Gennemgå kunde kontrakter og forpligtelser overfor banken.
	Værdiansættelse og fordeling	Høj	Mellem	Høj	Foreligger der reel værdi af engagementer, kan der konstateres OIV.

Fuldstændighed: Revisor skal i en detailrevision, baseret på dokumenter og rapporter udarbejdet af den interne revision, foretage stikprøver af udvalgte engagementer. Der skal gøres opmærksom på, at den eksterne revisor skal være opmærksom på de indhentede revisionsbeviser og forholde sig kritisk overfor det arbejde, som er udført af intern revision.

Da Fionia Bank har haft en høj udlånsvækst på 22,7 % i 2007 og 29,2 % i 2006, er der en høj iboende risiko for, at disse har væsentlig fejlinformation. Denne risiko omfatter arten og kompleksiteten af transaktionen, hvor disse er påvirket af regnskabsmæssige skøn, der dermed er underlagt betydelig skønsmæssige usikkerhed. Der er derfor risiko for en dårlig kreditbonitet i engagementerne, der kan medføre nedskrivninger på tab.

Der skete en stor procentvis stigning i eksponering overfor store engagementer i forhold til kapitalgrundlaget, hvor den gik fra 40,4 % i 2007 til 145,3 % i 2008. Taget i betragtning, at Fionia Bank i samme periode har oplevet en øgning i ejendomseksponering de sidste tre år, bør udvælgelse af populationen omfatte de største engagementer på 10 % i forhold til kapitalgrundlaget, samt en delpopulation for segmenterne erhverv og privat.

For at forbedre effektiviteten af revisionen, skal der derfor udføres en stratificering af populationen. Denne baseres på beløbsstørrelsen af udlån og udlån til ejendomme, på henholdsvis erhverv og privat. Igennem en stratificering i delpopulationer, vil det være muligt at konstatere de svage engagementer, der kan føre til størst nedskrivninger af tab. Der vil typisk foreligge en større risiko på erhvervs- i forhold til privat segmentet

Stikprøvestørrelsen kan udvælges statistisk eller igennem revisors faglige vurdering, hvor han skal dokumentere sine begrundelser for valget af populationen.

Den samlede risiko anses for at være høj, der kan derfor opstå en risiko for store nedskrivninger på udlån. Da der er blevet konstateret, at der i tidligere år har været problemer med kreditstyring, bør der indhentes en større stikprøve.

Tilstedeværelse: Ud fra dokumenterne udvalgt igennem stikprøven, skal der konstateres, hvorvidt overholdelsen af gældsforpligtelser til banken er til stede. En indikation på at et svagt engagement er, hvis debitor ikke formår at opfylde sine forpligtelser, efterhånden som de forfalder.

Rettigheder og forpligtelser: Her skal revisor stikprøvevis gennemgå kontrakter og låneaftaler indgået med kunder med henblik på at afdække risikoen for, at banken har rettigheder til sit tilgodehavende hos kunden. Gennemgang af kontrakter med kunder, giver revisor indblik i rettigheder og forpligtelser til banken.

Værdiansættelse og fordeling: Der skal testes, hvorvidt der fremgår Objektiv indikation for værdiforringelser (OIV) på de stikprøver udvalgte engagementer. Dette kan udføres ved en inspektion af de indhentede revisionsbeviser, hvor der ved en gennemgang af udlånene skal konstateres, hvorvidt der foreligger svage engagementer. Dette skal gøres ved at indhente aktuelle økonomiske oplysninger i form af f.eks. seneste årsrapport, råbalance mv., for derved at kontrollere om kunden har svaghedstegn⁶.

En skyldner er insolvent, hvis han ikke kan opfylde sine forpligtelser, efterhånden som de forfalder, medmindre betalingsudygtigheden må anses for at være forbigående, jf. KL § 17. En kunde kan have driftsproblemer, men vil disse ikke nødvendigvis medføre et nedskrivningsbehov.

Taget i betragtning den økonomiske afmatning forårsaget af Finanskrisen, bør revisor tage højde for, hvorvidt nedskrivninger på udlån vil være på samme niveau, da disse kan påvirke driften negativt. Dermed skal der udarbejdes en vurdering ud fra de givne revisionsbeviser, hvorvidt nedskrivninger af udlån kan påvirke regnskabet i samme størrelsesorden.

⁶ Jf. Bekendtgørelse om finansielle rapporter for kreditinstitutter og fondsmæglerselskaber m.fl. § 52, stk. 2.

4.1.4 Kontrolmiljø

Da der er konstateret manglende efterlevelse af FIL § 71, skal revisor vurdere om ledelsen har forsøgt at indrette sig, eller hvorvidt der stadig er manglende opfyldelse af § 71.

Dermed kan der foreligge en risiko i, at kreditstyringen og forretningsgangene stadig ikke er tilstrækkelige. Derfor bør revisor, som en del af sin revisionsstrategi, opnå en forståelse af kontrolaktiviteterne i banken. Dette har betydning i forhold til revisionsmålene fuldstændighed, tilstedeværelse, retigheder og forpligtelser, da der kan forekomme dårlig kreditbonitet i engagementerne og dermed tab. Da der foreligger en uvished, hvorvidt banken kan fortsætte driften 12 måneder frem, skal revisor identificere hvorvidt der foreligger en væsentlig risiko for fejl.

Revisor bør derfor udføre følgende risikovurderingshandlinger, hvor han spørger ind til dette hos ledelsen, hvorvidt de har fået rettet op på de processer, som blev konstateret ved tidligere revisioner af banken. Derudover bør revisor henvende sig til medarbejdere, der laver kreditvurderinger og registrerer udlån, for at konstatere hvorvidt kontrolaktiviteten og processen i dokumentering og håndtering af udlån, følger bankens kreditpolitik og forretningsgange.

Ved observation har revisor muligheden at se anvendelsen af kontroller. Dette kan gøres ved et ”walk through”, hvor revisor sammen med en nøglemedarbejder gennemgår kontrollerne for et bestemt område. Dermed kan revisor opnå en forståelse af processerne og kontrolinstanserne for udlån, hvordan disse er designet og implementeret.

Revisor skal udføre en inspektion, hvor der foretages inspektion af den underliggende dokumentation, der genereres som led i udførelsen af kontrollen, og dokumentere dette. Disse bør indbefatte dokumentation af udlån, overholdelse af kreditpolitik og forretningsgange. Effektiviteten af kontrollen kan identificere risikoen for fejl i værdiansættelsen af engagementer. Dermed vil en gennemgang af kontrolmiljøet og de underliggende processer kunne identificere kontrolrisikoen. Hvilket viser den daglige ledelses udformning, implementering og opretholdelse af interne kontroller til at håndtere risici, der kan true bankens mål, som er relevante for udarbejdelse af virksomhedens regnskab.

I Fionia Bank blev det bemærket af revisionen, at de ændringer som man var påbegyndt i 2006, ikke var blevet implementeret. Dette omfattede manglende systemer, der løbende skulle sikre identifikation af kreditpolitikker, manglende forretningsgang for overvågning af engagementer og at modellen for gruppevis nedskrivninger ikke var færdigudviklet (FT 2013:19).

Der er igennem ovenstående revisionshandlinger sikret, at revisor formår at afdække disse risici for væsentlige fejl i balanceposten udlån. Hvis revisor har opnået tilstrækkeligt af revisionsbeviser til at kunne konkludere, hvorvidt regnskabet vil give et retvisende billede af bankens aktiver, passiver,

finansielle stilling og resultat, kan revisor afgive sin erklæring. Hvis der fremgår behov for yderligere revisionshandling, jf. ISA 570, afsnit 16, bliver revisor nødt til at genoverveje sin vurdering af virksomheden. Revisor skal dermed udføre yderligere revisionshandling, til at sikre tilstrækkelig revisionsbeviser, som vil understøtte revisors vurdering af risici og overvejelse af afbødende faktorer.

Med udgangspunkt i ovenstående balancepost, gøres der opmærksomt på kravene i Bekendtgørelsen nr. 1912 om revisionens gennemførelse i finansielle virksomheder m.v. samt finansielle koncerner af 22.12.2015, som er behandlet på side 37. Revisor skal gennemgå de 10 største engagementer og gengive disse i revisionsprotokollen. Revisor skal konkludere hvorvidt bankens måling af udlån og garantier stemmer overens med reglerne. Revisor skal også udarbejde en oversigt over antal efterbevillinger der er gået via bestyrelsen, samt ledelsens kommentarer hertil. Herudover skal revisor være opmærksom på bankens eksponering og gengive en oversigt over størrelse, risiko og nedskrivninger af bankens eksponeringer.

4.2 EBH Bank

I planlægningen af en revision, skal der tages udgangspunkt i både de kvalitative og kvantitative faktorer, som kan påvirke væsentligheden af regnskabets poster.

EBH bank havde ligesom Fionia Bank en stor eksponering overfor ejendomme. Det sidste regnskabsår var for 2007, hvor banken var i normal drift. Regnskabet blev underskrevet af den eksterne revisor den 28. februar 2008, hvor banken blev overtaget af Finansiell Stabilitet den 22. september 2008.

EBH Bank var en vækstororienteret bank, som havde ekspanderet ud af lokalområdet og havde også aktiviteter i Tyskland, hvor de var involveret i ejendomsmarkedet. Finanstilsynet udsendte et brev i 2006 omhandlende nødvendigheden af at vurdere solvensbehovet i forhold til risiko. Derudover havde Finanskrisen sin indtræden ved Lehman Brothers konkurs medio 2007, hvilket påvirkede det globale finansielle marked. Der har her foreligget nogle kvalitative faktorer ved udarbejdelse af årsregnskabet, som ledelsen skulle forholde sig til i deres vurdering af going concern. Disse faktorer indgår også i revisors overvejelser af eksterne risikoe, der kan påvirke bankens drift negativt. Derfor bør disse kvalitative faktorer tages med i planlægningen og udarbejdelse af en revisionsstrategi.

Det fremgår i årsregnskabet hos EBH Bank, at de havde et rekordoverskud i 2007. Derfor bør revisor være opmærksom på væsentlig usikkerhed, med udgangspunkt i sit kendskab til banken og sin erfaring fra andre selskaber og kendskab til markedet. I afsnittet på side 40 fremgår det, at intern revisor bl.a. anbefaler i 2006 en øget fokus på og gennemgang af OIV. Den eksterne revisor skal inddrage udtalelser fra revisionsprotokollen fra tidligere år og følge op, hvorvidt der stadig foreligger en risiko og udføre tilstrækkelige revisionshandling til at identificere risikoerne.

Revisor bør som en del af planlægningen foretage analytiske handlinger i form af en indledende regnskabsanalyse, samt en analyse af nøgletal og prognoser for sektoren. Disse kan være med til at identificere risici og dermed fastlægge et væsentlighedsniveau.

For at få fastlagt væsentlighed for regnskabet som helhed, har jeg valgt at benytte resultaterne fra analysen, som blev udarbejdet med udgangspunkt i tilsynsdiamanten. Derudover er der medtaget regnskabsposter, for indledende at belyse driften af EBH Bank, som er opsat i nedenstående benchmark (Sudan 2012:106).

EBH Bank - Koncern (mio. kr.)	2007	2006	2005	2004
Netto renteindtægter	179	127	94	79
Netto rente- og gebyr indt.	376	291	218	138
Nedskrivninger på udlån og tilgodehavender m.v.	13	-2	5	8
Resultat før skat	300	212	175	128
Udlån	7.799	5.619	3.949	2.114
Indlån	3.638	2.630	1.829	1.581
Egenkapital i alt	1.113	875	625	450
Solvensprocent	11,6 %	14,2 %	13,8 %	17,2 %
Overdækning i forhold til lovkrav om likviditet	70,5 %	102,6 %	47,9 %	103,3 %
Udlånsvækst	63,7 %	61,3 %	46,2 %	16,1 %
Store engagementer	172,3 %	140,3 %	113,7 %	31,9 %
Ejendomseksponering	22,0 %	13,0 %	7,0 %	0,0 %
Funding ratio	1,51	1,46	0,93	0,74

Resultatet hos EBH Bank var i 2007 300 mio. kr. før skat, hvilket var en forøgelse på 29 % i forhold til 2006, hvor årets resultat var på 212 mio. kr. Banken havde oplevet en stor udlånsvækst, hvor den i 2007 var 63,7 % i forhold til 2006. Dermed havde banken oplevet en gennemsnitlig udlånsvækst på 57 % i de sidste tre regnskabsår, hvor Lån og Spar Bank i 2007 lå på 39,1 %. Et kendetegn ved en så stor udlånsvækst er utilstrækkelig kreditvurdering og behandling af engagementer. Dermed kan der opstå risiko for tab, hvilket medfører nedskrivninger af engagementer.

Pejlemærket i tilsynsdiamanten ”store engagementer”, der måles i procent i forhold til basiskapitalen, var voksende i årene 2005 til 2007. Dette ses igen i likviditeten hos banken, som var svingende i denne periode og var 70,5 % i forhold til lovgivningens krav i 2007.

Bankens balance på koncernniveau er vokset med 36 % (s. 42), hvor væksten er finansieret igennem øgede indlån samt flere syndikerede længere løbende lån optaget på det europæiske marked. Dette

fremgår også i bankens Funding ratio, hvor forskellen imellem udlån og den arbejdende kapital blev større i 2007 i forhold til 2006. Banken har derfor gearret sin forretning, ved at indhente fremmedkapital til at låne ud igen. Hvis der begynder at fremgå svage engagementer som banken skal nedskrive, vil risikoeksponeringen overgå kapitalgrundlaget og dermed, vil der opstå et større solvensbehov hos banken.

4.2.1 Vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation

På regnskabsniveau vurderes der ikke, at der er en forværring af driften, da bankens indtægter og resultat er voksende. Derimod ses der et fald i solvensen, der ligger over lovens krav på 8 %, samt et fald i likviditetsoverdækning. Dette kunne indikere, at banken har en høj vækst og en lav kapitaloverdækning.

Ud fra den indledende analyse vurderes der, at banken er going concern, men der foreligger en bekymring omkring bankens likviditet, da banken har oplevet en stor udlånsvækst. Derfor bør revisor konstatere, hvorvidt banken formår at leve op til kapitalkravet, jf. FIL § 124.

Der er for EBH Bank konstateret følgende væsentlige risici:

- Stram likviditet.
- Stor udlånsvækst og store engagementer.
- Der er konstateret mangler i bankens kreditpolitik og forretningsgange, jf. FIL § 71, se side 43.

For at afhjælpe ovenstående, vil der hovedsageligt udføres detailrevision. Der bør være fokus på risici for svage engagementer, for at afklare om der kan opstå behov for yderligere nedskrivninger.

4.2.2 Risikovurderingshandling

Revisor bør i henhold til casen i EBH Bank, udføre følgende risikovurderingshandling, jf. ISA 315, afsnit 6, der består af: forespørgsler, observation, inspektioner og analytiske handlinger.

EBH Bank har haft en vækst i store engagementer, udlån og en tiltagende eksponering overfor ejendomme i de sidste 3 år inden konkursen. Dette har påvirket likviditetsoverdækningen hos banken, der lå på 102,6 % i 2006 og faldt til 70,5 % i 2007.

Disse tal udfordrer ikke banken på dens fortsatte drift, ud fra det givne regnskab. På tidspunktet hvor regnskabet blev udarbejdet, har der foreligget nogle kvalitative faktorer i form af faldende ejendomspriser og adgang til kapital, der kunne medføre tab, som dermed vil påvirke likviditeten. Revisor bør derfor udføre en risikovurderingshandling i form af en analytisk handling, hvor der udarbejdes en likviditetsanalyse udover den indledende regnskabsanalyse.

Forespørgsel: Revisor bør forespørge ledelsen omkring bankens drift, da den interne revision anbefaler oprettelse af et early warning system for de 50 største engagementer, der viser svaghestegn.

Banken kører med en høj funding ratio, hvor den i 2007 ligger på 1,51 %. Ud fra undersøgelsen i ovenstående afsnit, fremgår banken som meget vækstorienteret, hvilket giver anledning til at spørge ledelsen om dennes strategi og vurdering af fremtidige risici.

Et blanco element på 65% (s. 41) på 12 de største engagementer er højt, samt at i revisionsprotokollen for 2006 påpeger den interne revision, at de eksisterende forretningsgange og kreditrisici i forhold til håndtering og styring af markeds- og kreditrisici er utilstrækkelige. Disse faktorer skal revisor konfrontere ledelsen med.

Revisor bør herudover henvende sine forespørgsler til nøglepersoner i den interne revision, bankens kreditafdeling og ansatte, der er med i behandling og bogføring af transaktioner. Forespørgslen skal ikke begrænses hertil, men skal være med til at afdække risikoen, der måtte foreligge i banken. Revisor skal spørge om regnskabsrelaterede indhold og processer samt intern kontrol, for at opnå en forståelse af bankens processer og dens kontrolmiljø.

Analytiske handlinger: Der blev konstateret, at EBH Bank har haft en betydelig høj udlånsvækst, både i forhold til sammenligningen med Lån og Spar Bank i tilsynsdiamanten, men også i forhold til Fionia Bank.

EBH Bank har oplevet vækst og har i 2007 et rekordoverskud på 300 mio. kr., men en nedgang i likviditetsoverdækningen. Her bør revisor benytte den udarbejdede likviditetsanalyse, som er udarbejdet som en del af de indledende risikovurderingshandling, og udfordre ledelsen med denne.

Likviditeten er et mål for, at banken kan dække sine løbende forpligtelser efterhånden som de forfalder. Dette omfatter, at bankens aktiver er tilstrækkelige i form af f.eks. indlån, kontanter, indskud i Nationalbanken eller andre institutter, samt mulighed for at låne penge fra Nationalbanken til at dække bankens forpligtelser. Et kendetegn for bankerne i casene var, at de havde en Funding ratio på over et. De har dermed haft et større udlån i forhold til den arbejdende kapital, bankernes fortsatte drift har derfor været afhængig af, at de har haft let adgang til kapital. Claus (PWC:18.20) kom ind på denne problemstilling:

”hvis man havde haft lidt mere fokus på likviditet, så havde man kunnet se at man var ved at få opbygget en pyramide der ville falde sammen. Men det var der ikke fokus på, hverken fra tilsynets side og heller ikke fra revisorernes side.”

EBH Bank gik fallit forårsaget af manglende likviditet, hvorimod Fionia Bank og Fjordbank formåede at fremskaffe likviditet i deres sidste regnskabsår, derfor ligger deres højere i det år hvor de går konkurs.

En bank med et stort indlånerunderskud og en høj gearing af den arbejdende kapital, kan være forbundet med likviditetsrisiko. Men det afhænger også af de informationer som revisor besidder, når han vurderer hvorvidt banken vil forsætte sin drift 12 måneder frem. Her vil en vurdering af bankens likviditetsberedskab indgå i vurderingen, om hvorvidt banken kan leve op til sine forpligtelser de næste 12 måneder. Denne vurdering vil blive gjort ud fra anden dokumentation, som består af bankens historiske eller fremadrettet data i form af regnskab, branche og makro analyser m.v., se figur på side 28.

Observation og inspektion: Revisor bør observere og inspicere bankens drift ved gennemgang af interne og eksterne dokumenter. Disse bør ud fra ovenstående bestå af en stikprøverevision af svage engagementer. Ved en gennemgang af bestyrelsesreferaterne, kan der konstateres, hvorvidt der er sket efterbevillinger, i henhold til kreditpolitikken.

Disse dokumenter kan give indblik i bankens resultater, samt indblik i hvorvidt ledelsen overholder kreditpolitikken jf. FIL §§ 70 og 71, samt benyttes til forespørgsel hos ledelsen og nøglemedarbejdere.

Kontrolmiljø: Det fremgår i undersøgelserne på side 43, at der er manglende efterlevelse af FIL §§ 70 og 71. Revisor skal opnå en forståelse af kontrolmiljøet og udføre tilstrækkeligt af revisionshandlinger til dokumentation her af.

På baggrund af de identificerede risici, skal der udføres yderligere revisionshandlinger. Disse er opsat i nedenstående figur, samt revisionsmål der skal afdække risikoen for væsentlige fejl i balanceposten udlån.

Balancepost	Revisionsmål	Iboende risiko	Kontrol risiko	Samlet risiko	Planlagte revisions-handlinger (imøde-går revisors opdagelsesrisiko)
Udlån	Fuldstændighed	Høj	Høj	Høj	Stor udlånsvækst, risiko for svage engagementer, yderligere revisionshandlinger. Test af kontrolmiljø. Indhentning af stikprøver (detailrevision).
	Tilstedeværelse	Mellem	Høj	Høj	Dokumentere overholdelse af gældsforpligtelserne. Konstatere svage engagementer.
	Rettigheder og forpligtelser	Mellem	Mellem	Mellem	Gennemgå kunde kontrakter og forpligtelser overfor banken.
	Værdiansættelse og fordeling	Høj	Mellem	Høj	Foreligger der reel værdi af engagementer, kan der konstateres OIV.

Fuldstændighed: Da der er konstateret en høj udlånsvækst og et blanco element på 65 % for de 12 største engagementer, anses den iboende risiko for at være høj. Dette begrundes i, at der foreligger en risiko for væsentlig fejlinformation i balanceposten udlån. Transaktionerne bygger på regnskabsmæssige skøn, der kan medføre en usikkerhed omkring værdiansættelsen af engagementerne. Dette begrundes yderligere med, at der foreligger en kontrolrisiko, da revisor skal konstatere hvorvidt ledelsen har efterlevet revisionsbemærkningerne i protokollen vedrørende FIL § 71 (s. 43). Da de eksisterende forretningsgange og politikker vurderes som utilstrækkelige.

EBH Bank har en intern revision, hvor en vurdering af dennes kompetencer og arbejde, bør indgå som en del af risikovurderingen for fejl i den indhentede dokumentation.

Revisor bør foretage en detailrevision, baseret på dokumenter gennemarbejdet af den interne revision. Dette bør udover de 10 største engagementer på 10% i forhold til kapitalgrundlaget også indbefatte en stikprøve på ejendomme, erhverv og det private segment.

Et blanco element på 65 % for de 12 største engagementer er en risiko for dårlig kreditbonitet i andre engagementer. Derfor bør revisor udføre yderligere revisionshandlinger og indhente en større stikprøve.

Tilstedeværelse: Ud fra dokumenterne udvalgt igennem stikprøven, skal der konstateres, hvorvidt overholdelsen af gældsforpligtelser til banken er til stede. Foreligger der en indikation på OIV, skal der udføres yderligere revisionshandlinger.

Rettigheder og forpligtelser: Her skal revisor stikprøvevis gennemgå kontrakter og låneaftaler indgået med kunder med henblik på at afdække risikoen for, at banken har rettigheder til sit tilgodehavende hos kunden.

Værdiansættelse og fordeling: Der skal testes, hvorvidt der fremgår Objektiv indikation for værdiforringelser (OIV) på de stikprøveudvalgte engagementer. Dette kan udføres ved en inspektion af dokumenter, hvor der indhentes aktuelle økonomiske oplysninger i form af f.eks. seneste årsrapport, råbalance mv., for derved at kontrollere om kunden har svaghedstegn⁷.

Da Finanstilsynet har advaret om en prisboble, samt at der er sket en økonomisk afmatning i samfundet, kan revisor ved svage engagementer, f.eks. ejendomme, få disse værdiansat. Dette kan gøres ved at benytte en ekspert, f.eks. en ejendomsmægler til at vurdere ejendommene.

Ved faldende ejendomspriser, vil bankens kunder som har problemer med at afdrage på deres gæld, medføre tab for banken. Ved at konstatere svage engagementer og værdiansætte disse, er det muligt at konstatere evt. tab og nedskrive på disse.

Jean (Eik Bank:01.37.50) belyser, hvilke krav der stilles til den eksterne revisor i revisionen af en bank, men også hvorledes, revisor kan få et indblik i om der foreligger en nedadgående trend for udlån.

”Så kører vi en test hvert kvartal, så ser man på hvorvidt der er nogle kunder der falder ned i kategorierne, således at man kan vise at der er en tendens...man skal hele tiden kunne back teste det, man skal kunne fremvise at det er en tendens på markedet...det er voldsomt meget tilsyn og rapporteringer på kryds og tværs og det skal den eksterne revisor forstå det hele”

Revisor skal udføre sit arbejde med den omhug og påpasselighed og den faglige kompetence, der kan forventes af en ordentlig revisor, jf. RL §16, stk. 1. Dette indebærer, at revisor indhenter tilstrækkelige og egnede revisionsbeviser. Dermed understreges det, hvilken betydning det har, at revisor forstår den reviderede virksomhed og dens omgivelser, således, at der opnås en effektiv revision. Dette kan gøres

⁷ Jf. Bekendtgørelse om finansielle rapporter for kreditinstitutter og fondsmæglerselskaber m.fl. § 52, stk. 2.

ved, at indhente de rette rapporter og analyser, der kan supportere revisor i revisionsplanlægningen og indhentning af relevante revisionsbeviser.

Kompleksiteten i at revidere en bank er dermed høj. Det kræver stor viden og erfaring hos revisor, at kunne opnå en effektiv revision. Dermed vil en forståelse af banken indbefatte, at han igennem ovennævnte test, som Jean referer til, kan identificere risici i banken, som kan afstemmes med f.eks. branche analyser.

4.2.3 Kontrolmiljø

I afsnittet præsentation og analyse af cases, blev der konstateret manglende efterlevelse af FIL § 71. Da disse er ført til protokols, skal revisor vurdere om ledelsen har forsøgt at indrette sig, eller hvorvidt der stadig er manglende opfyldelse af § 71.

Dermed kan der foreligge en risiko i, at kreditstyringen og forretningsgangene stadig ikke er tilstrækkelige. Derfor bør revisor som en del af sin revisionsstrategi, opnå en forståelse af kontrolmiljøet i banken.

Ligeledes her bør revisor udføre en inspektion, hvor der foretages inspektion af den underliggende dokumentation, der genereres som led i udførelsen af kontrollen, og dokumentere dette. Disse bør indbefatte dokumentation af udlån, overholdelse af kreditpolitik og forretningsgange. Effektiviteten af kontrollen kan identificere risikoen for fejl i værdiansættelsen af engagementer. Dermed vil en gennemgang af kontrolmiljøet og de underliggende processer kunne identificere kontrolrisikoen. Hvilket viser den daglige ledelses udformning, implementering og opretholdelse af interne kontroller til at håndtere risici, der kan true bankens mål, som er relevante for udarbejdelse af virksomhedens regnskab.

Revisor bør yderligere forespørge ledelsen, hvorvidt dette vil blive forbedret i nærmeste fremtid. Her vil en observation, hvor der benyttes ”walk through”, en gennemgang af kontrollerne sammen med en nøglemedarbejder, bekræfte, hvorvidt der er sket en bedring. Dermed kan revisor opnå en forståelse af processerne og kontrolinstanserne for udlån, hvordan disse er designet og implementeret.

Ledelsesberetningen giver indtryk af en bank, hvis fokus stadig er på vækst. Der foreligger umiddelbart ikke indikationer på problemer med going concern, men banken er derimod meget risikobetonet. Ovenfor er der behandlet de revisionshandlinger som revisor bør udføre for at sikre sig, at balanceposten udlån ikke omfatter risiko for væsentlig fejlinformation.

4.3 Fjordbank Mors

De eksterne kvalitative faktorer, som har haft en påvirkning på de to ovenstående banker, har også gjort sig gældende for Fjordbank Mors, f.eks. kan nævnes Finanstilsynets orienteringsbrev, marked- og makroforhold.

Fjordbank Mors var en sammenslutning af Morsø Sparekasse og Morsø Bank, dermed arvede Fjordbank de interne problemer og risikoelementer som pengeinstitutterne havde. Den eksterne revisor hos Fjordbank Mors skal derfor forholde sig til det revisionsarbejde, som er blevet udført i Morsø Sparekasse og Morsø Bank, ved overtagelse af revisionen for Fjordbank. En gennemgang af pengeinstitutternes påtegninger hos de eksterne revisorer viser, at PricewaterhouseCoopers (PWC) har revideret regnskaberne hos Fjordbank Mors og Morsø Bank. Her har Statsautoriseret revisor Peter H. Christensen underskrevet regnskaberne for disse to banker, PWC har dermed fortsat som revisor i Fjordbank.

Når revisor tager en ny opgave fra en eksisterende eller ny kunde, skal der altid foretages en kundeaccept. Revisor skal derfor sikre sig inden overtagelsen, at der sker en opfyldelse af krav og betingelser i henhold til revisorlovgivningen, anden relevant lovgivning og revisionshusets egne retningslinjer inden accepten.

Inden kundeaccepten, skal revisor have en gennemgang og vurdere risiko, uafhængighed, ressourcer, kompetencer, m.v. inden. Arbejdsbyrden for nye opgaver er derfor langt større end hos en eksisterende kunde, da revisor allerede besidder viden om virksomheden. Ved nye kunder kræves der en større gennemgang, hvor revisor skal opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser, dens omdømme, samt udarbejde en overordnet vurdering af risiko i regnskabet m.v.

Den fratrædende revisor skal i et brev begrunde, hvorfor han fratræder. Den fratrædende revisor har endvidere pligt til at give den tiltrædende revisor adgang til alle relevante oplysninger om den virksomhed, som revisors erklæring vedrører, jf. Revisorloven § 18, stk. 2. Hvis revisor ønsker at indhente information fra den fratrædende revisor inden tiltræden, kan han gøre dette med tilladelse fra bestyrelsen.

Ved regnskabets udarbejdelse i 2010, var finanskrisen på sit højeste. Derfor kan det antages, at revisor har været opmærksom på de problemer, som den finansielle sektor stod overfor i denne periode, og dermed haft fokus på bankens eksponering overfor ejendomme, samt den høje koncentration af store engagementer. Revisor skal på grundlag af de indhentede revisionsbeviser konkludere, hvorvidt der eksisterer en væsentlig usikkerhed omkring begivenheder eller forhold, hvor der kan opstå tvivl omkring bankens fortsatte drift, jf. ISA 570, afsnit 9. Derfor vil en indledende regnskabsanalyse ikke give et tilstrækkeligt indblik i, hvorvidt banken er going concern, da det var bankens første regnskabsår. Revisor skal derfor tage andre faktorer med i betragtningen, som omfatter både internt og eksternt

materiale i form af rapporter og forespørgsler til ledelsen. Herudover kan revisor indhente rapporter og prognoser, der kan beskrive makroforholdene i Danmark, da en svag vækst i samfundet kan ramme banken, ved manglende afdrag hos kunderne.

Da banken ikke er så gammel, må det antages, at revisor baserer sin indledende analyse af banken på dokumenter fra fusionen. Morsø Bank og Morsø Sparekasse gennemførte en omfattende due diligence inden fusionen, med deltagelse af revisorer. I denne forbindelse gennemgik Finanstilsynet 22 eksponeringer fra Morsø Sparekasse og 15 eksponeringer hos Morsø Bank. Gennemgangen omfattede de største eksponeringer og de mest risikofyldte (Finanstilsynet 2016:33). Gennemgangen medførte, at der blev nedskrevet 160 mio. kr. og værdireguleret udlån for 94 mio. kr. i de to institutter (Finanstilsynet 2016:11).

Som en planlagt del af fusionen, gennemførte Fjordbank en succesfuld aktieemission i december 2010. I ledelsesberetningen (s. 8) fremgår det, at kapitaludvidelsen gav et nettoprovenu på ca. 110 mio. kr. til banken, hvilket ville styrke bankens likviditet- og solvensmæssige fundament. Fjordbank Mors meddelte i en selskabsmeddelelse 28. des. 2010, at bankens solvens ville komme op på ca. 12,4 % og solvensoverdækningen på 51 % efter kapitaludvidelsen (Finanstilsynet 2016:11).

Med udgangspunkt i ovenstående samt i afsnittet ”præsentationen af casene”, er der flere forhold som kan påvirke væsentligheden af regnskabet poster. Derfor indgår disse som en vigtig faktor i revisors planlægning af revisionen.

Heini fra Januar (06.30) belyser den eksterne revisors tilgang til going concern:

”...da du planlægger, så går man ind og siger, er vi der hvor going concern er aktuelt. Det er som så ikke anderledes end det er med andre kunder af betydning. Er going concern et issue, er det det, så skal vi sandelige være opmærksomme, det er fra start af i planlægningen...”

Going concern er en essentiel del i revisionsprocessen, hvor revisor forholder sig til ISA 570, afsnit 6 allerede i starten af revisionsprocessen. Der kan dog opstå en udfordring for revisor, når Fjordbank Mors har udført en aktieemission og forbedret likviditet ultimo i regnskabsåret. Der foreligger et bedre økonomisk grundlag, samt en høj optimisme hos ledelsen og nøglemedarbejdere, hvor en forespørgsel til disse parter ikke ville afdække, hvorvidt banken ville få problemer med den fortsatte drift. Graden af usikkerhed for udfaldet af begivenheder eller forhold, samt kompleksiteten af bankens virke vil være høj, når revisor underskriver revisionspåtegningen, ISA 570, afsnit 5. Antages det, at going concern ikke er aktuelt, skal regnskabet udarbejdes på et andet grundlag, jf. ISA 570, afsnit 17 (s. 29) og dermed ville dette præge den videregående revision.

For at få fastlagt væsentlighed for regnskabet som helhed, har jeg valgt at benytte resultaterne fra analysen som blev udarbejdet med udgangspunkt i tilsynsdiamanten. Derudover er der medtaget regnskabsposter for indledende at belyse driften af Fjordbank Mors, og disse er opsat i nedenstående benchmark (Sudan 2012:106).

Fjordbank Mors - Koncern (mio. kr.)	2010	2009
Netto renteindtægter	205	216
Netto rente- og gebyr indt.	268	274
Nedskrivninger på udlån og tilgodehavender m.v.	16	13
Resultat før skat	-155	-330
Udlån	8.852	6.509
Indlån	7.498	5.782
Egenkapital i alt	766	711
Solvensprocent	11,9 %	10,8 %
Overdækning i forhold til lovkrav om likviditet	154,6 %	117,7 %
Udlånsvækst	35,9 %	-1,3 %
Store engagementer	97,5 %	247,2 %
Ejendomseksponering	19,0 %	16,8 %
Funding ratio	0,75	0,94

Banken havde et underskud i 2010 på -155 mio. kr., hvilket ledelsen anser som klart utilfredsstillende i ledelsesberetningen (s. 8). Morsø Sparekasse havde ligeledes haft underskud på 330 mio. kr. i 2009, samt -133 mio. kr. i 2008. Morsø Bank havde også et underskud i 2009 på -105 mio. kr., men et overskud på 1 mio. kr. i 2008. Begge banker var påvirkede af Finanskrisen, hvor disse havde nedskrivninger på udlån og tilgodehavender på henholdsvis 437 mio. kr. i 2009 og 367 mio. kr. i 2008 hos Morsø Sparekasse. Hvor Morsø Bank nedskrev for 166 mio. kr. i 2009 og 18 mio. kr. i 2008.

Likviditetsoverdækningen hos Fjordbank Mors var dog høj i 2010, hvor den lå på 154,6 % i forhold til lovkravet, banken har dermed inden aktieemissionen haft en god likviditet. Solvensen var på 11,9 % i 2010, efter aktieemissionen ultimo december, hvor banken meddelte at solvensen ville efter kapitaludvidelsen komme op på 12,4 %. Banken fik dermed forbedret solvensen og hermed også kapitalgrundlaget i forhold til den samlede risikoeksponering. Jeg har ikke haft adgang til regnskabsmateriale for 2011 hos banken, men en bedring af solvensen vil medføre en lavere Funding ratio for banken, da aktiverne vokser i forhold til forpligtelserne. Bankens Funding ratio lå på 0,75 i 2010, dermed er forholdet imellem udlån og den arbejdende kapital forbedret i forhold til før fusionen og ligger på et tilfredsstillende niveau.

Der har ud fra den information, som har været tilgængeligt ved regnskabs udarbejdelse, ikke foreligget væsentlig usikkerhed om bankens fortsatte drift på et overordnet niveau.

4.3.1 Vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation

På regnskabsniveau vurderes det, at banken har udfordringer, men at den har formået at bedre om likviditetsoverdækningen og solvensen, da kapitalgrundlaget hos bankerne er blevet forbedret.

Banken har derimod en høj koncentration af store engagementer, samt eksponering overfor ejendomme. Da det er Fjordbank Mors første regnskabsår, samt at Fjordbank Mors består af to banker, som var udfordret på driften inden fusionen, antages væsentlighedsniveauet for fejlinformation i regnskab for at være større, ud fra de givne omstændigheder.

Der er for Fjordbank Mors konstateret følgende væsentlige risici:

- Stor koncentration af store engagementer
- Ejendomme
- Konstatning af hvorvidt der er nedskrivningsbehov
- Der er ud fra revisionsprotokollen hos Morsø Bank og Morsø Sparekasse, konstateret mangler i bankens kreditpolitik og forretningsgange, jf. FIL §§70 og 71 (s. 45).

Fjordbank har en intern revision, for at afhjælpe ovenstående vil der derfor hovedsageligt udføres en detailrevision. Der bør være fokus på risici for svage engagementer for at afklare, om der kan opstå behov for yderligere nedskrivninger. Kreditstyring og forretningsgange bør også være et fokusområde, da der i revisionsprotokollerne i de gamle banker er konstateret mangler på efterlevelse af FIL §§70 og 71. Derudover vil en fusion medføre organisatoriske ændringer, derfor er indblik og forståelse af design og implementering af kontrolmiljøet i denne nye bank vigtig i revisionen.

4.3.2 Risikovurderingshandlinger

Revisor bør i henhold til casen i Fjordbank Mors udføre følgende risikovurderingshandlinger, jf. ISA 315, afsnit 6, som består af forespørgsler, observation, inspektion og analytiske handlinger.

Banken har et underskud i 2010 på -155 mio. kr., men har formået at styrke sit kapitalgrundlag. Banken bør dog ud fra markedsforholdene være opmærksom på de iboende risici der kan foreligge.

En gennemlæsning af revisionsprotokollerne hos Morsø Sparekasse og udarbejdet materiale fra fusionen, vil give et godt indblik i Fjordbank Mors' virke og omgivelser. En gennemgang af disse dokumenter vil også give et indblik i Morsø Sparekassens kontrolmiljø, inden revisor overtog opgaven. Revisor bør derfor udføre følgende revisionshandlinger for at sikre sig, at han kan give sin erklæring på regnskabet.

Forespørgsel: Revisor skal forespørge ledelsen om going concern, samt deres vurdering af bankens fremtidsudsigter. Derudover skal både ledelsen og nøglemedarbejdere forespørges, hvorvidt virksomhedens drift er tilfredsstillende, er der risikoelementer til stede, store engagementer, hvorvidt kontrolmiljøet er tilfredsstillende og efterleves af FIL §§ 70 og 71.

Analytiske handlinger: Da der blev gennemført en due diligence af de fusionerede banker, anses risikoen for andre poster ud over udlån ikke for at have en høj iboende risiko og derfor væsentlighedsniveau på mellem. Der bør derfor udføres en subanalytisk revisionshandling af bankens regnskabsposter, hvor det ud fra det fastlagte væsentlighedsniveau er muligt at udpege de væsentlige regnskabsposter.

Observation og inspektion: Da banken har en høj eksponering af store engagementer, som ligger på over 10 % i forhold til basiskapitalen, bør revisor udføre en stikprøve revision af svage engagementer. Ved en gennemgang af bestyrelsens referater, kan det også konstateres, hvorvidt der foreligger efterbevillinger af sager, som ikke er i henhold til bankens kreditpolitik.

Disse dokumenter kan give indblik i bankens resultater, samt indblik i hvorvidt ledelsen overholder kreditpolitikken jf. FIL §§ 70 og 71, samt benyttes til forespørgsel hos ledelsen og nøglemedarbejdere.

Kontrolmiljø: I revisionsprotokollerne som er gengivet af Finanstilsynet fremgår det, at revisor i Morsø Bank og Morsø Sparekasse har gjort opmærksom på FIL §§ 70 og 71.

På baggrund af de identificerede risici, skal der udføres yderligere revisionshandling. Disse er opsat i nedenstående figur, samt revisionsmål der skal afdække risikoen for væsentlige fejl i balanceposten udlån.

Balancepost	Revisionsmål	Iboende risiko	Kontrol risiko	Samlet risiko	Planlagte revisions-handlinger (imøde-går revisors opdagelsesrisiko)
Udlån	Fuldstændighed	Høj	Høj	Høj	Store nedskrv. reg., dermed udføres yderligere revisions-handlinger. Test af kontrolmiljø. Indhentning af stikprøver (detailrevision).
	Tilstedeværelse	Mellem	Høj	Høj	Dokumentere overholdelse af gældsforpligtelserne. Konstatere svage engagementer.
	Rettigheder og forpligtelser	Lav	Mellem	Mellem	Gennemgå kunde kontrakter og forpligtelser overfor banken.
	Værdiansættelse og fordeling	Mellem	Mellem	Høj	Foreligger der reel værdi af engagementer, kan der konstateres OIV.

Fuldstændighed: Revisor bør indhente en stikprøve, baseret på dokumenter gennemarbejdet af den interne revision. Stikprøven skal baseres på store engagementer, ejendomme og små engagementer fordelt på erhverv og privat.

Ved fusionen af begge bankerne foretog Finanstilsynet en gennemgang af de 22 største engagementer hos Morsø Bank og 15 hos Morsø Sparekasse, hvor disse var de mest risikofyldte. Der skal udføres en gennemgang af de samme engagementer for at se, hvorvidt der kan konstateres en forværring af engagementerne, og hvorvidt disse kan konstateres som OIV. Udover disse, bør der ske en stratificering ud fra stikprøven som er fordelt på store, mellem og små engagementer hos erhverv og privat kunder. Stratificeringen på populationen baseres på beløbsstørrelsen af engagementerne på henholdsvis erhverv og privat. Dermed opnås der en effektivisering af revisionen.

Den iboende- samt kontrol risiko anses for at være høj i ovenstående segmenter. En høj udlånsvækst, ejendomseksponering og koncentration af store engagementer i Fjordbank Mors samt i de to gamle banker, kan have medført en dårlig kreditbehandling af sagerne i kreditafdelingen. Ved en detailrevisi-

on kan fejl i balanceposten udlån, samt manglende eller utilstrækkeligt dokumenterede udlånssager registreres.

Tilstedeværelse: Ud fra dokumenterne udvalgt igennem stikprøven, skal der konstateres hvorvidt overholdelsen af gældsforpligtelser til banken er til stede, samt hvorvidt sagsbehandling og dokumentation er udført i henhold til bankens kreditpolitik. Foreligger der en indikation på OIV, skal der udføres yderligere revisionshandlinger.

Rettigheder og forpligtelser: Her skal revisor stikprøvevis gennemgå kontrakter og låneaftaler indgået med kunder med henblik på at afdække risikoen for, at banken har rettigheder til sit tilgodehavende hos kunden.

Værdiansættelse og fordeling: Der skal testes, hvorvidt der er sket en ændring af sager, hvor OIV fremgår på de stikprøve udvalgte engagementer. Dette kan udføres ved en inspektion af dokumenter, hvor der indhentes aktuelle økonomiske oplysninger i form af f.eks. seneste årsrapport, råbalance, forretningsplaner, budgetter mv., for derved at kontrollere om kunden har svaghedstegn.

For de private engagementer som ikke overstiger beløbet, der er fastsat i bankens kreditpolitik, skal der registreres, hvorvidt der foreligger svage engagementer. Fremgår der behov for nedskrivninger, vil dette ske i form af en gruppenedskrivning.

4.3.3 Kontrolmiljø

Når en virksomhed har gennemgået en fusion, vil der være organisatoriske udfordringer der kan påvirke en virksomheds drift. Dette kan være forskellig kultur imellem de virksomheder som lægger sammen, dermed forskellige forretningsgange. Risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabet kan derfor opstå. I afsnittet præsentation og analyse af cases, blev der konstateret manglende efterlevelse af FIL §§ 70 og 71 i de udvalgte cases. Derfor bør der være fokus på at observere processerne i bankens kontrolmiljø. En ”walk through” i kreditafdelingen sammen med nøglemedarbejderne, hvilket vil give indblik i processen fra vugge til grav i sagsbehandlinger.

Revisor skal ud fra den udførte stikprøve foretage en inspektion af den underliggende dokumentation der genereres, som led i udførelsen af kontrollen og dokumentere dette. Disse bør indbefatte dokumentation af udlån, overholdelse af kreditpolitik og forretningsgange. Effektiviteten af kontrollen kan identificere risikoen for fejl i værdiansættelse af engagementerne, og hvorvidt disse indbefatter OIV.

4.4 Delkonklusion

I analysen blev der gennemgået hvilke risikovurderings- og revisionshandlinger revisor skal udføre, for at sikre, at han identificerer risici for væsentlig fejlinformation på regnskabs- og revisionsmålsni-

veau. Der blev ud fra kvalitative og kvantitative faktorer udarbejdet en vurdering af, hvorvidt der forelå en usikkerhed omkring casens going concern.

Med udgangspunkt i delkonklusionen på side 51, blev der konstateret hvilke faktorer, som revisor skulle se nærmere på. Fælles udfordringer for bankerne var store udlån og manglende efterlevelse af bankens kreditpolitik og forretningsgange.

I ovenstående analyse var det kun Fionia Bank, som havde problemer med den fortsatte drift. De to andre banker blev vurderet til at være going concern og kunne dermed forsætte deres drift 12 måneder frem. Gennem de revisionshandlinger som blev udført, var det ikke muligt at konstatere hvorvidt to af bankerne var going concern, da det ville kræve et bedre indblik ind i maskineriet. Det fremgik i analysen, at revisor burde have haft mere fokus på bankernes likviditet, hvor indlåner underskud og en høj gearing af den arbejdende kapital, kan være forbundet med likviditetsrisiko.

Det fremgår også i analysen, at der foreligger en going concern barriere for revisor. I to af casene havde bankerne formået at styrke kapitalgrundlaget inden revisor underskrev revisionspåtegningen. Revisor kan derfor have konstateret, at den reviderede bank havde udfordringer, men ud fra den viden, som revisor besad på det tidspunkt, hvor han giver sin endelige erklæring, kunne han ikke konstatere, at banken ikke kunne fortsætte sin drift 12 måneder frem. Derfor vil usikkerheden for udfaldet af uventede begivenheder eller forhold være høj hos en bank, der har en høj gearing, da den ikke har buffere til at stå imod med, hvis adgang til kapital svinder.

5. Konklusion

Revisor skal indsamle tilstrækkelig revisionsbeviser, hvor han på grundlag af disse kan konkludere, hvorvidt der eksisterer en væsentlig usikkerhed i relation til begivenheder eller forhold, der kan rejse tvivl om going concern. Der foreligger dog en usikkerhed i vurderingen af going concern, da udfaldet af fremtidige begivenheder og forhold kan ændres. Dermed kan det forekomme, at der ikke vil være konsistens imellem revisors nuværende vurdering og udfaldet af begivenheder og forhold i fremtiden. I revisors vurdering foreligger der derfor en going concern barriere, hvor hans vurdering påvirkes af den viden, som han besidder, når vurderingen tages. Dermed vil en veldreven bank, være mere forudsigelig end en risikofyldt bank, der f.eks. har en høj gearing.

De udvalgte cases blev præsenteret og de risici, der fremgik i casene, belyst. I casene fremgik det, at bankerne var meget risikovillige og havde fokus på vækst. I alle casene fremgik det, at bankerne ikke efterlevede FIL §§ 70 eller 71, hvilket revisor havde gjort opmærksomt på. Yderligere blev bankerne sammenlignet med sunde banker, som stadig er i drift, med udgangspunkt i Tilsynsdiamanten. I analysen viste det sig, at det var en tydelig forskel imellem bankerne i casene og de sunde banker. Bankerne i casene havde alle en stor udlånsvækst, stor eksponering overfor store engagementer og ejendomme. De havde også en højere Funding ratio end de sunde banker, og dermed højere udlån i forhold til den arbejdende kapital. Den høje gearing gav bankerne problemer med deres porteføljer, der omfattede udlån til ejendomme, da Finanskrisen ramte Danmark.

Med udgangspunkt i afsnittet ”going concern i revisionsprocessen” og i de udvalgte cases, blev der udarbejdet en benchmark, hvorfra der blev analyseret hvorvidt, der kunne være tale om going concern i casene. Herfra blev der udført en vurdering for i hvilken grad der var risiko for væsentlig fejlinformation, når der blev konstateret væsentlige risici for banken. Da risici var konstateret, blev der udført risikovurderingshandlinger for sidenhen at sætte revisionsmål på den post, der blev revideret i henhold til ISA 315, afsnit A111.

I analysen blev der konstateret, at balanceposten udlån var den gennemgående post, som der var problemer med. Ligeledes fremgik det i casene, at der var udfordringer med bankernes kontrolmiljø og efterlevelse af FIL §§70 og 71. Revisor bør udføre en gennemgang af kontrolmiljøet, da der i delkonklusionen på side 51 blev konstateret, at bankerne havde problemer med kreditpolitik og forretningsgange. En konsekvens af et dårligt kontrolmiljø er, at de interne forretningsgange og kreditpolitik ikke blev fulgt. Dermed forhøjes risikoen i banken, hvor kendetegnet i de udvalgte cases var, at de havde en høj udlånsvækst, høj Funding ratio og dårlig kreditstyring i et konkurrencepræget marked.

Likviditetsoverdækningen var tilstrækkelig i forhold til lovkravet, men det har været for lidt fokus på likviditetsrisikoen. Da Finanskrisen ramte, frøs det kapitale marked til og dermed adgang til kapital. Havde der været større fokus på likviditeten, ville det ud fra ovenstående analyse medført, at bankerne havde været bedre stillet under Finanskrisen. Disse faktorer kan udfordre en bank på dennes fortsatte drift, men der skal som udgangspunkt foreligge en væ-

sentlig usikkerhed indenfor 12 måneder, før revisorer kan give en modificeret påtegning angående going concern.

5.6 Hvilke muligheder havde revisor for at revidere og vurdere going concern

Det er revisors ansvar, at indhente tilstrækkelig og egnet revisionsbeviser jf. 570, afsnit 6, til at vurdere ledelsens anvendelse af going concern. Det indbefatter, at han bygger sin vurdering ud fra historisk data, fremtidige prognoser og ledelsens vurdering. Revisors udfordring ligger i udfaldet af fremtidige begivenheder eller forhold, kompleksiteten og de oplysninger som revisor har til rådighed på det tidspunkt, hvor vurderingen af going concern foretages. Dette dilemma kalder Bisgaard og Seehausen for going concern barrieren, hvor der dels er revisors endelige vurdering ved afgivelse af revisionspåtegningen og dels vurderingen 12 måneder frem.

For en bank, der har haft voksende overskud fra 2004 og op til den går konkurs, skal der foreligge nogle gode begrundelser for, at revisor kommer med en anmærkning omhandlende going concern. I afhandlingen fremgår der nogle fælles træk, som er gennemgået i konklusionen ovenfor. Disse har revisor gjort opmærksomt på igennem revisionsprotokollen, hvor disse ikke har været af så væsentlig og gennemgribende karakter, at det har ført til en modificeret påtegning.

I den sidste del af analysen, blev der gennemgået hvilke handlinger revisor bør udføre, for at sikre at han udfører tilstrækkelig af revisionshandling. Det blev konstateret to faktorer der gik igen, balanceposten udlån og kontrolmiljøet. Disse var ud fra casene de væsentligste områder at revidere, da der i casene var en høj udlånsvækst, eksponering overfor store engagementer og ejendomme som gik igen. Derudover var det vigtigt, at revisor opnåede et godt indblik i de interne processer og kontrolmiljø, således, at de fejl som gik igen omhandlende FIL §§ 70 og 71, kunne konstateres.

Det fremgår i indeværende undersøgelse, at en bank kan være risikofyldt og dog kunne fortsætte sin drift 12 måneder frem. Da revisor skriver under påtegningen, vil der ikke nødvendigvis foreligge usikkerhed om en banks drift. Der kan dog forekomme begivenheder eller forhold af en sådan karakter, at forudsætningerne for vurdering af going concern brister. Det-

te var tilfældet for disse banker, da Finanskrisen gjorde sin indtræden og det kapitale marked frøs til. Det, at revisor afgiver en blank påtegning, skal ikke anses for en garanti for at banken er going concern i næste regnskabsperiode. Det er en bekræftelse af, at årsregnskabet giver et retvisende billede af virksomhedens aktiver, passiver, finansielle stilling og resultat.

6. Perspektivering

Denne undersøgelse kan bruges til, at få indblik i hvilke indikationer på going concern der kan foreligge i en bank, hvad revisor bør være opmærksom på og hvordan han skal handle. I denne proces opstod der to interessante spørgsmål, som kunne være spændende at gå i dybden med.

I interviews med informanterne fremgik det, at revisor holdt sig til den givne standard, men at vurderingen af risiko kunne være af en subjektiv karakter. Der manglede nogle generiske holdepunkter, hvor revisor overfor ledelsen kunne påpege, at f.eks. udlånsvæksten var alt for stor. Tilsynsdiamanten har i eftertiden vist sig at være et godt redskab til at mindske risikoen hos bankerne. Begrundelsen herfor er, at revisor har fået nogle holdepunkter hvor han i en større grad kan markere at banken har overskredet nogle grænser. Det vil dog medføre mere detailstyring af bankerne, hvilket ikke nødvendigvis er en god ting. Det kan antages, at en bank der har nået grænserne i Tilsynsdiamanten, vil vise mere forsigtighed. Det kan så påvirke det lokale samfund som banken agerer i, da det lokale erhvervsliv ville få begrænset adgang til kapital. Dette kunne være med til at hæmme væksten i samfundet, da gode og solide projekter ikke ville blive sat i gang. Det kunne derfor være interessant at se, hvilken effekt Tilsynsdiamanten haft i forhold til going concern? Har den været med til at gøre banker mindre risikofyldte og kunne den eventuelt forhindre en ny Finanskrise?

I konklusionen fremgår det, at kreditstyring og forretningsgange har været mangelfulde. Det ville derfor være interessant at se, hvorvidt der var en sammenhæng med kreditvurdering af engagementerne, udlånsvækst og personale i kreditafdelingen. Det har ikke været muligt i denne afhandling at se nærmere på, hvorvidt denne problemstilling er reel og hvorvidt denne eventuelt er blevet afhjulpet, ved at bankerne har fået en bedre IT platform. Hvis det antages, at IT platformen imødekom denne problemstilling, hvor der var nogle standardprocesser for håndtering af udlån, kunne det tænkes at væsentligheden for fejlinformation ville mindskes drastisk.

7. Litteraturliste

Bøger

Fedders, Jan og Steffensen, Henrik (2012): *Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder – fra dansk praksis til IFRS*, Karnov Group, 2012, 4. udgave, 1. oplag, Karnov Group Denmark A/S. København 2012, ISBN: 978-87-619-3294-5.

Gomard, Bernhard (2006): *Aktieselskaber og Anpartsselskaber*, In: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 5. udgave, 1. oplag, Lyngvej 17, Postboks 2702, 2100 København Ø, ISBN: 87-574-0242-6.

Gomard, Bernhard & Schaumburg-Muller, Peer (2013): *Kapitalselskaber – aktie- og anpartsselskaber*, In: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 7. udgave, 1. oplag, Gothersgade 137, 1123 København K, ISBN: 978-87-574-3077-6.

Andersen, Lennart Lynge; Fejø, Jens; Møgelvang-Hansen, Peter & Nielsen, Ruth (2001): *Festskrift til Bernhard Gomard*, In: Forlag Thomson A/S, København 2001, 1. udgave, 1. oplag, ISBN: 87-619-0202-0.

Neville, Mette & Sørensen, Karsten Engsig (2009): *Den nye selskabslov*, In: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1. udgave, 1. oplag, Lyngvej 17, Postboks 2702, 2100 København Ø, ISBN: 978-87-574-2112-5.

Sudan, Sumit; Samuelsen, Martin; Parker, Henrik & Davidsen, Christina Maria (2012): *Revision i praksis – Planlægning – Udførelse - Konklusion*, In: 1. udgave, 4. oplag 2015, Karnov Group Denmark A/S, København 2012, ISBN: 978-87-619-3301-0.

Langsted, Lars Bo; Andersen, Paul Kruger & Kiertzner, Lars (2012): *Revisors ansvar*, In: 227. udgave, 3 oplag 2012, Karnov Group Denmark A/S, København 2008, ISBN: 978-87-619-2266-3.

Gath, Peter; Fuchsel, Kim; Langsted, Lars Bo & Skovby, Jens (2010): *Revisor – regulering og rapportering*, In: 2. udgave, 1. oplag, Thomson Reuters Professional A/S, København 2010, ISBN: 978-87-619-2655-5.

Artikler

Seehausen, Jesper (2011): Going Concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar, RR.20.04.0018, Revision & Regnskabsvæsen Online.

Bisgaard, Anders & Seehausen, Jesper (2013): Going concern, konkursramte selskaber og revisors ansvar – nu og i fremtiden, In: RR.2013.01.0014, Revision og Regnskab Online.

Seehausen, Jesper (2009): Going Concern (1) – ledelsens ansvar i relation til going concern (a) – revisors vurdering af going concern, In: RR:2009.06.0012, Revision & Regnskabsvæsen Online.

Seehausen, Jesper (2009): Going Concern (2) – revisors ansvar i relation til going concern (a) – revisors vurdering af going concern, In: RR:2009.07.0024, Revision & Regnskabsvæsen Online.

Seehausen, Jesper (2009): Going Concern (3) – revisors ansvar i relation til going concern (a) – revisors vurdering af going concern, In: RR:2009.08.0012, Revision & Regnskabsvæsen Online.

Haraszuk, Anni & Hartmann, Stig (2013): Going Concern i revisionsprocessen – hvordan i praksis, In: RR:2013.09.0026, Revision & Regnskabsvæsen Online.

Aviser

Børsen, 2015: Banknordik-formand: Naturligt med dansk frasalg, In: Børsen.dk, Magasinet Penge, 17.sept. 2015, Link: http://penge.borsen.dk/artikel/1/311195/banknordik-for-mand_naturligt_med_dansk_frasalg.html?hl=YTozOntpOjA7czo2OiJz5mxnZXIiO2k6MztzOjEwOiJCZW5rbm9yZGlrIjtpOjU7czoxNzoiQmFua25vcmRpayBz5mxnZXIiO30, hentet den 02.06.2016.

Børsen, (2013): Statens krav til krakkede banker vokser til 2.8 mia kr., IN: Børse.dk, Børsen Finans, 14. marts 2013, Link: http://finans.borsen.dk/artikel/1/254062/statens_krav_til_krakkede_banker_vokser_til_28_mia_kr.html?hl=YToyOntpOjA7czo2OiJz5mxnZXIiO2k6MztzOjEwOiJCZW5rbm9yZGlrIjtpOjU7czoxNzoiQmFua25vcmRpayBz5mxnZXIiO30, hentet den 08.06.2016.

Hjemmesider

Liste over konkursramte banker: <https://www.finanstilstabilitet.dk/Default.aspx?ID=1855>

Finanstilsynet 1 (2010): Selskabsreformen – Særlige regler for finansielle virksomheder. Hjemmeside: <https://www.finanstilsynet.dk/upload/Nyhedscenter/2010/Selskabsreformen.pdf>, hentet den 28.03.2016.

Finanstilsynet 2 (2010): Finanstilsynet introducerer ”Tilsynsdiamanten” for pengeinstitutter. IN: Link: <https://www.finanstilsynet.dk/da/temaer/~media/nyhedscenter/2010/tilsynsdiamanten.ashx>, hentet den 01.04.2016

Finanstilsynet 5 (2011): Lov om finansiell virksomhed § 225 – Frist til opfyldelse af kapitalkrav –

Fjordbank Mors A/S, In: Hjemmeside:

<http://finanstilsynet.dk/da/Tilsyn/Tilsynsreaktioner/Tilsynsreaktioner%20i%202011/FIL-225-Frist-til-solvenskrav-Fjordbank-Mors>, hentet den 16.06.2016.

Finanstilsynet. (2012, 16. november). *Nøgletal*. Lokaliseret d. 3. Maj 2013:

http://finanstilsynet.dk/da/Tal-og-fakta/Statistik-noegletal-analyser/Noegletal.aspx_Og

<http://finanstilsynet.dk/search?searchString=n%C3%B8gletal database&pagetype=undefined&filter=undefined&options=undefined>

Finanstilsynet (2006): Finanstilsynet sender brev til pengeinstitutter og realkreditinstitutter om prisudvikling på fast ejendom og opgørelsen af solvensbehov, In: Af Henrik Bjerre-Nielsen, Finanstilsynet, hjemmeside: https://www.finanstilsynet.dk/Nyhedscenter/Pressemeddelelser/Arkiv-PM/Presse-2006/Finanstilsynet-sender-brev-060206.aspx?sc_lang=da, hentet den 15.04.2016.

Finanstilsynet (2014): Tilsynsdiamanten for pengeinstitutter (vejledningen med synlige ændringer), In: Hjemmeside: <https://www.finanstilsynet.dk/da/Tal-og-fakta/Statistik-noegletal-analyser/Tilsynsdiamanten.aspx>, hentet 25. april 2016.

Finanstilsynet (2015): Høring af vejledning om tilsynsdiamanten for pengeinstitutter, In: Hjemmeside: <http://www.hoeringsportalen.dk/Hearing/Details/48479> og <http://prodstoragehoeringspo.blob.core.windows.net/c96c9e88-2d51-4792-a779-1dc62a001cc2/H%C3%B8ringsbrev.pdf>, Hentet den 05.04.2016.

FSR (2011): Berlingske: Ramt af finanskrisen ikke revisionskrise, In: Hjemmeside: <http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Debat/Finanskrisen%20ikke%20revisionskrise>, Hentet den 14.04.2016

FSR (2014): Kronik: Vi har ingen revisorkrise, Kronik bragt i Jyllandsposten den 30. januar 2014. Af Morten Speitzer, formand for FSR – danske revisorer og Charlotte Jepsen, adm. Direktør i FSR – danske revisorer, In: Hjemmeside: <http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Debat/Kronik-revisorkritik-JP>, Hentet den 14.04.2016.

FSR 2 (2011): Ramt af finanskrisen ikke revisionskrise, In: FSR – danske revisorer, forfatter Charlotte Jepsen, adm. dir. Hjemmeside: <http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Pressemeddelelser/Pressemeddelelser%202011/Ramt-af-finanskrisen-ikke-revisionskrise>, Hentet 16.04.2016.

Realkreditforeningen (2016): Statistik bank, In: <http://statistik.realkreditforeningen.dk/BMSDefault.aspx>, Hentet den 15.04.2016

Nationalbanken (2011): Kvartaloversigt – 3. kvartal 2011 – Del 1, In: Hjemmeside: https://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/Documents/2011/09/samfoeko_omkost_finanskriser_KVO3_2011.pdf, hentet den 05.04.2016

Dr.dk (2011): Revisorer godkendte årsregnskaber i krakkede banker, In: Af 21 Søndag, den 27. nov. 2011, Hjemmeside: <http://www.dr.dk/nyheder/penge/revisorer-godkendte-aarsregnskaber-i-krakkede-banker>, Hentet den 16.04.2016.

Dr.dk (2009): Risikovurdering 2009, In: Link: <http://www.dr.dk/NR/rdonlyres/ACEB9E83-09F5-4F7B-B4C5-596C705D03D4/2913290/Risikovurdering>, hentet den 01.06.2016

Nationalbanken (2007): Finansiell stabilitet 2007, In: Effekter af nye regnskabs- og kapitaldækningsregler, side 67 til 82. Hjemmeside: http://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/Documents/2007/05/FS2007_dk_web.pdf#search=IFRS%20st%C3%B8dpude, hentet den 16.04.2016.

Nationalbanken (2009): Danmarks Nationalbank Kvartal oversigt 3. kvartal 2009, In: Hensættelser/nedskrivninger på udlån, side 66. Hjemmeside: https://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/Documents/2009/09/kvo_3kvt-09_web.pdf, hentet den 16.04.2016.

Nationalbanken (2010): Danmarks Nationalbank Kvartal oversigt 1. kvartal 2010, In: Nedskrivninger på udlån, side 88. Hjemmeside: http://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/Documents/2010/03/reguleringsinitiativer_kvo1_2010.pdf#search=IFRS%20st%C3%B8dpude, hentet 12.04.2016.

Finanstilsynet 5 (2012): Ny vejledning skal sikre mere ensartede nedskrivninger, IN: Finanstilsynet 20. marts 2014. Hjemmeside: http://finansstilsynet.dk/da/Nyheder%20og%20presse/Pressemeddelelser/Arkiv/Presse-2014/Hoeringsnotat-nedskrivningsvejledning_2014, hentet den 08.06.2016.

Finanstilsynet 6 (2009): Orienteringsbrev fra Finanstilsynet om regnskabsaflæggelse for 2009, In: Finanstilsynet, 18. december 2009, j. nr. 10122-00004, Hjemmeside: <https://www.finanstilsynet.dk/upload/nyhedscenter/2009/orienteringsbrev.pdf>, hentet 08.06.2016.

Domme

UfR 1978.121.H.

Rapporter

Rangvid, Jesper (2013): Den finansielle krise i Danmark – årsager, konsekvenser og læring, In: Erhvervs- og Vækstministeriet, Slotsholmsgade 10-12, 1216 København K, Link: <http://evm.dk/publikationer/2013/18-09-13-den-finansielle-krise-i-danmark>

Database med nøgletal fra Finansiell Stabilitet, som er blevet benyttet til Tilsynsdiamanten, Link: <http://finansstilsynet.dk/Tal%20og%20Fakta/Statistik/Noegletal2>

Finanstilsynet 4 (2012): Bekendtgørelsen om finansielle rapporter for kreditinstitutter og fondsmæglerselskaber m.fl. (regnskabsbekendtgørelsen), In: Notat, Finanstilsynet 29. marts 2012, J.nr. 152-0006. Link: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=162328> , hentet den 07.06.2016.

Skipper-Pedersen, Mogens: Til bestyrelse i Nova Bank Fyn A/S – Redegørelse om advokatundersøgelse af visse forhold i Fionia BANK A/S, IN: Asia House, Indiakaj 16, 2100 København Ø

Finanstilsynet (2013): Redegørelse vedr. forløbet i Fionia Bank A/S, In: Finanstilsynet, 12 april 2013

Finansiell Stabilitet: Sammenfatning og konklusion – Årsagerne til bankens sammenbrud, kilde:

<https://www.finansiellstabilitet.dk/Default.aspx?ID=1855>

Finanstilsynet (2010): Redegørelse for Finanstilsynets tilsyn med EBH Bank i henhold til § 352 a i lov om Finansiell virksomhed i forbindelse med EBH Banks sammenbrud, In: Finanstilsynet, 26. marts 2010.

Fode, Carsten (2012): Redegørelse – om undersøgelse af visse forhold i Fjordbank Mors A/S, In: Aarhus, den 6, juli 2012, Kromann Reumert.

Finanstilsynet (2016): Redegørelse vedrørende Finanstilsynets tilsyn med Fjordbank Mors A/S i henhold til § 352 a i lov om finansiell virksomhed: Finanstilsynet, 11 februar 2016.

Revisornævnet (2015): Kendelse af 14. august 2015 i sag 11/2013 (Morsø Sparekasse, In: Henrik Bitsch.

Love og standarder

Ved brug af nedenstående love og standarder, er det den nyeste version som er blevet benyttet.

IAS 1, Præsentation af årsregnskaber

IAS 10, Begivenheder efter regnskabsåret afslutning

ISA 320 – Væsentlighed ved planlægning og udførelse af en revision

ISA 315 – Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser

ISA 570 – Forsat drift (Going concern)

ISA 700 – Udformning af en konklusion i denuafhængige revisors erklæring

Loven om Finansiell virksomhed

Revisorloven

Erklæringsbekendtgørelsen

Bekendtgørelsen af lov om finansiell virksomhed

Bekendtgørelse om finansielle rapporter for kreditinstitutter og fondsmæglerselskaber m.fl.

Bilag 1

Spørgsmål til Interview

- Hvad er din baggrund
- Hvilke faktorer var medvirkende til, at den finansielle krise ramte den danske finansielle sektor.
- Hvilke indikationer er der for en bank, at denne har problemer med forsat drift/ going concern
- Hvad er revisors arbejde med going concern
- **Tilsynsdiamanten** – kan denne være medvirkende til at mindske bankernes risiko
- Op til krisen, hvorledes mener du at sektoren opfattede risici ved
 - en stor udlånsvækst,
 - ejendomsmarkedet,
 - eksponering overfor større engagementer,
 - adgang til kapital
 - **IFRS** – hensættelser.
- Har den interne forretningsgang hos bankerne været tilstrækkelige, med hensyn til at bevillige lån op til finanskrisens start.
 - Hvad nu, hvis de ikke får styr på intern kontrol.
 - Revision af bevillinger/kreditstyring
 - Eller ikke tilpasser sig Finanstilsynets bud.
- Påtog bankerne sig en øget risiko
- Finanstilsynets tilgang til kontrol
- Revisionsprotokollens efterlevelse af Finanstilsynets påbud (blev de fulgt)
- Bestyrelsesprotokol – bevillingssager, var der et pres på kredit politikken
- Har revisor fejlet?
 - Hvordan er revisors arbejde med going concern
 - Revisors vurdering af going concern
 - Oplever du, at der kan opstå et dilemma imellem revisor og hans uafhængighed

Bilag 2

Liste over konkursramte banker

Kilde: <https://www.finansieltabilitet.dk/Default.aspx?ID=371>

Advokatundersøgelser

Finansielt Stabilitet iværksætter altid en ekstern advokatundersøgelse af forholdene i en nødlidende bank, som er blevet overdraget til afvikling.

Kommissoriet for advokatundersøgelserne er:

- Identificere de væsentligste årsager til det økonomiske sammenbrud
- Vurdere om der er begrundet mistanke om, at pengeinstituttets tidligere ledelse, revision eller nærtstående har begået ansvarspådragende og/eller strafbare handlinger (*)

Hvis det sidste er tilfældet, så vurderes det, om disse handlinger har medvirket til det økonomiske sammenbrud – og om der således foreligger et økonomisk erstatningsansvar.

Finansielt Stabilitet offentliggør advokatundersøgelserne, når de er udarbejdet, og giver i den forbindelse en tilkendegivelse på, om Finansielt Stabilitet følger de anbefalinger, der bliver givet i advokatundersøgelsen.

Gennemførte advokatundersøgelser og anlagte erstatningssager

<i>Nødlidende bank</i>	<i>Advokatundersøgelse (status)</i>	<i>Erstatningssager m.v. (status)</i>
EBH Bank	Afsluttet	Erstatningssag anlagt
Løkken Sparekasse	Afsluttet	Erstatningssag anlagt
Gudme Raaschou Bank	Afsluttet	Ingen erstatningssag
Fionia Bank	Afsluttet	Ingen erstatningssag
Capinordic Bank	Afsluttet	Erstatningssag anlagt
Eik Bank Føroya	Afsluttet	Erstatningssag anlagt
Eik Bank Danmark	Afsluttet	Erstatningssag anlagt
Roskilde Bank	Afsluttet	Erstatningssag anlagt
Amagerbanken	Afsluttet	Erstatningssag anlagt
Fjordbank Mors	Afsluttet	Ingen erstatningssag
Max Bank	Afsluttet	Ingen erstatningssag
Sparekassen Østjylland	Afsluttet	Ingen erstatningssag

Senest opdateret: April 2014

(*) Det omfatter, men er ikke begrænset til en vurdering af om;

- FIL-lovens retningslinjer mv., §§ 70 & 71, har foreligget, og har været fulgt med hensyn til bevilling af større lån mv., og engagementer omfattet af § 78
- Bankens ledelse har aflagt års- og delårsrapporter i overensstemmelse med FIL kap. 13 og de regler, der er fastsat i medfør heraf
- Bankens interne og eksterne revision har udført revisionen af banken i overensstemmelse med lovgivningen og de bestemmelser, der er fastsat i medfør af FIL § 199, stk. 1.

2 Risikovurdering

2.1 Risikovurdering 2009

Med udgangspunkt i 19 nøglefaktorer, som er beskrevet i afsnit 2.3 nedenfor, er der foretaget en samlet risikovurdering af 99 af de 100 pengeinstitutter, som indgår i denne analyse.

I tabel 2 nedenfor vises 2009 risikovurderingen for de pengeinstitutter, som indgår i undersøgelsen.

Tabel 2. Risikovurdering 2009

Placering	Pengeinstitut	Risikoindeks	Placering	Pengeinstitut	Risikoindeks
1	Hals Sparekasse	215,0	51	Tønder Bank	375,0
2	Fanø Sparekasse	255,0	52	Vestfyns Bank	377,5
3	Vinderup Bank	262,5	53	Danske Andelskassers Bank	377,5
4	Frøs Herreds Sparekasse	267,5	54	Sparekassen Sjælland	385,0
5	Frørup Andelskasse	267,5	55	Sparekassen Den Lille Bikube	387,5
6	BankNordik	267,5	56	Vordingborg Bank	392,5
7	Sparekassen Balling	270,0	57	Lunde-Kvong Andelskasse	395,0
8	PenSam Bank	272,5	58	Boddum-Ydby Sparekasse	395,0
9	Borbjerg Sparekasse	277,5	59	Brørup Sparekasse	397,5
10	Rønde og Omegns Sparekasse	277,5	60	Sparekassen Limfjorden	402,5
11	Ringkøbing Landbobank	290,0	61	Middelfart Sparekasse	402,5
12	Sparekassen Langå	292,5	62	Sparbank	405,0
13	Svendborg Sparekasse	292,5	63	Salling Bank	410,0
14	Møns Bank	302,5	64	Broager Sparekasse	410,0
15	Nordfyns Bank	312,5	65	DIBA Bank	410,0
16	Sparekassen Djursland	317,5	66	Sparekassen Lolland	412,5
17	Sønderhå-Hørsted Sparekasse	317,5	67	Folkesparekassen	412,5
18	Danske Bank	317,5	68	Den Jyske Sparekasse	412,5
19	Sydbank	325,0	69	Ryslinge Andelskasse	415,0
20	Lollands Bank	327,5	70	Sparekassen Midtjylland	417,5
21	Sparekassen Thy	330,0	71	Sparekassen Hvetbo	417,5
22	Grønlandsbanken	332,5	72	Dronninglund Sparekasse	417,5
23	Sparekassen Dragsholm	335,0	73	Østjydsk Bank	417,5
24	Klim Sparekasse	335,0	74	Hvidbjerg Bank	427,5
25	Jyske Bank	340,0	75	Nordea Bank	430,0
26	Faster Andelskasse	342,5	76	Hunstrup-Østerild Sparekasse	435,0
27	Lægernes Pensionsbank	342,5	77	Vistoft Sparekasse	440,0
28	FIH Erhvervsbank	342,5	78	Forstædernes Bank	442,5
29	Flemløse Sparekasse	345,0	79	Sparekassen Farsø	442,5
30	Sparekassen Hobro	347,5	80	Basisbank	447,5
31	Sparekassen Kronjylland	350,0	81	Sparekassen i Skals	447,5
32	Nørresundby Bank	350,0	82	Sparekassen Bredebro	452,5
33	Nordjyske Bank	350,0	83	Cantobank	460,0
34	Rise Spare- og Lånekasse	352,5	84	Spar Salling Sparekasse	460,0
35	Sparekassen for Nørre Nebel og Omegn	355,0	85	Totalbanken	462,5
36	Spk Himmerland	357,5	86	Vestjysk Bank	480,0
37	Sparekassen Faaborg	357,5	87	Alm. Brand Bank	492,5
38	Lån & Spar Bank	360,0	88	Sparekassen Østjylland	492,5
39	Frølev-Møllerup Sparekasse	360,0	89	Aarhus Lokalbank	492,5
40	Vorbasse-Hejnsvig Sparekasse	360,0	90	Amagerbanken	492,5
41	Kreditbanken	360,0	91	Andelskassen J.A.K. Slagelse	495,0
42	Spar Nord Bank	362,5	92	Skjern Bank	497,5
43	Nykredit Bank	362,5	93	Max Bank	507,5
44	Andelskassen Fælleskassen	362,5	94	BRF Bank	520,0
45	Sammenslutningen Danske Andelsk	367,5	95	Morsø Bank	542,5
46	Djurslands Bank	367,5	96	Eik Bank Danmark	550,0
47	Arbejdernes Landsbank	370,0	97	Skælskør Bank	552,5
48	Sparekassen Midtdjurs	375,0	98	Finansbanken	555,0
49	Kongsted Sparekasse	375,0	99	Morsø Sparekasse	560,0
50	Sparekassen Vendsyssel	375,0			

Gældende fra januar 2013

Vejledning om tilsynsdiamanten for pengeinstitutter

Vejledning om tilsynsdiamanten for pengeinstitutter

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	3
2. Tilsynsdiamantens pejlemærker	4
2.1. Summen af store engagementer under 125 pct.....	4
2.2. Udlånsvækst under 20 pct.....	4
2.3. Ejendomseksposering under 25 pct.....	4
2.4. Funding ratio under 1.....	4
2.5. Likviditetsoverdækningen skal være større end 50 pct.....	5
3. Tilsynsstigen	5
3.1. Reaktionsmuligheder	6
3.1.1 Skærpet overvågning.....	6
3.1.2 Risikoplysninger og samtidig offentliggørelse af disse	7
3.1.3. Redegørelse og/eller undersøgelse af instituttet.....	7
3.1.4. FiL § 350 - påbud.....	8
4. Offentliggørelsesforpligtelser i forbindelse med tilsynsdiamanten	8

1. Indledning

Vejledningen indeholder Finanstilsynets anvisninger på beregning af tilsynsdiamantens pejlemærker med tilhørende grænseværdier.

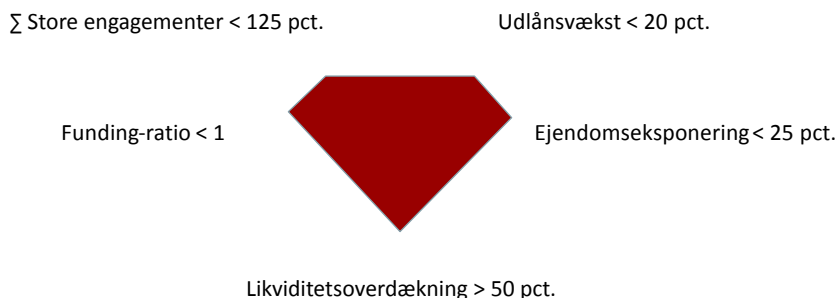
Endvidere har vejledningen til hensigt at skabe gennemsigtighed i forhold til Finanstilsynets praksis omkring håndhævelsen af tilsynsdiamanten, herunder tilsynspraksis ved overskridelser samt skabe klarhed om institutternes oplysningsforpligtelser.

Erfaringsmæssigt er der en række fællestræk, som karakteriserer pengeinstitutter, der er kommet i problemer under krisen. Kendetegnene er bl.a. høj udlånsvækst på bekostning af kreditkvalitet, for optimistiske vurderinger af kreditrisici (bl.a. i forhold til ejendomseksponeringen) og manglende styring af store engagementer. Dette er et mønster, som også er set under tidligere kriser.

Finanstilsynet har derfor opstillet en række pejlemærker for, hvad der som udgangspunkt må anses som værende pengeinstitutvirksomhed med forhøjet risiko – den såkaldte *'tilsynsdiamant'*.

Tilsynsdiamanten fastlægger en række særlige risikoområder med angivne grænseværdier, som instituttet som udgangspunkt bør ligge inden for, jf. figuren nedenfor.

Tilsynsdiamanten for pengeinstitutter

Grænseværdierne er fastsat således, at de på den ene side skal modvirke overdreven risikopåtagning, og på den anden side skal gøre det muligt for sunde pengeinstitutter at drive profitabel bankvirksomhed og yde den nødvendige kredit til virksomheder og husholdninger.

Vejledningens afsnit 2 opstiller beregningsmetoder indenfor tilsynsdiamantens fem pejlemærker. Afsnit 3 indeholder oplysninger om Finanstilsynets tilsynsstige, og heri en beskri-

velse af Finanstilsynets reaktionsmuligheder i forbindelse med overskridelser. Afsnit 4 dækker institutternes oplysningsforpligtelser.

2. Tilsynsdiamantens pejlemærker

De følgende afsnit 2.1-2.5 opstiller beregningsmetoder indenfor tilsynsdiamantens fem pejlemærker.

2.1. Summen af store engagementer under 125 pct.

Et stort engagement er et engagement, som før fradrag for særlig sikre dele og modtagne sikkerheder, garantier m.v. udgør 10 pct. eller mere af basiskapitalen. Tilsynsdiamantens grænseværdi for summen af store engagementer er baseret på store engagementer, der efter fradrag udgør mindst 10 pct. af basiskapitalen. Summen opgøres i pct. af basiskapitalen. Herudover muliggøres følgende korrektioner i opgørelsen:

- Engagementer (efter fradrag) under 3 mio. kr. udelades i beregningen.
- Engagementer med kreditinstitutter m.fl. under 1 mia. kr. efter fradrag for henholdsvis særlig sikre dele og modtagne sikkerheder, garantier mv., jf. FiL § 145, stk. 2, udelades.

Tilsynsdiamantens grænseværdi for summen af store engagementer er 125 pct. af basiskapitalen.

2.2. Udlånsvækst under 20 pct.

Udlånsvæksten målt år-til-år. Udlånet opgøres eksklusiv repo'er og efter nedskrivninger.

Der anvendes en grænse på under 20 pct. for udlånsvækst.

2.3. Ejendomseksponering under 25 pct.

Ejendomseksponeringen er defineret som den andel af samlet udlån og garantidebitorer, der vedrører brancherne 'fast ejendom' samt 'gennemførelse af byggeprojekter'¹, der indberettes til Finanstilsynet.

Grænseværdien er 25 pct. og opgøres før nedskrivninger.

2.4. Funding ratio under 1

Funding ratio angiver forholdet mellem udlån – fundingbehovet – og den stabile funding i form af arbejdende kapital fratrasket obligationer med en restløbetid under ét år.

I definitionen af funding-ratio kan lån i Nationalbanken indregnes på lige fod med statsgaranterede obligationsudstedelser med restløbetid over ét år.

¹ Gennemførelse af byggeprojekter indgår i branchen 'bygge og anlæg'.

Funding ratio defineres som:

$$\frac{\text{Udlån}}{\text{Arbejdende kapital fratrukket obligationer med restløbetid under 1 år}}$$

- Arbejdende kapital består af: Indlån, udstedte obligationer mv., efterstillede kapitalindskud og egenkapital.
- Ind- og udlånsmassen opgøres ekskl. repo'er, dog således, at lån i Nationalbanken med restløbetid over 1 år indgår. Lån defineres som det trukne beløb og ikke som bevilgede lånerammer.
- Grænseværdien er sat til 1, hvorved funding-ratioen skal være mindre end 1.

Pengeinstitutterne skal være opmærksomme på at justere deres funding-ratio i tilfælde, hvor sikkerhedsgrundlaget for lån ikke kan opretholdes, og Nationalbanken som konsekvens kræver et lån nedbragt.

Der anvendes en grænse på under 1 for funding ratio.

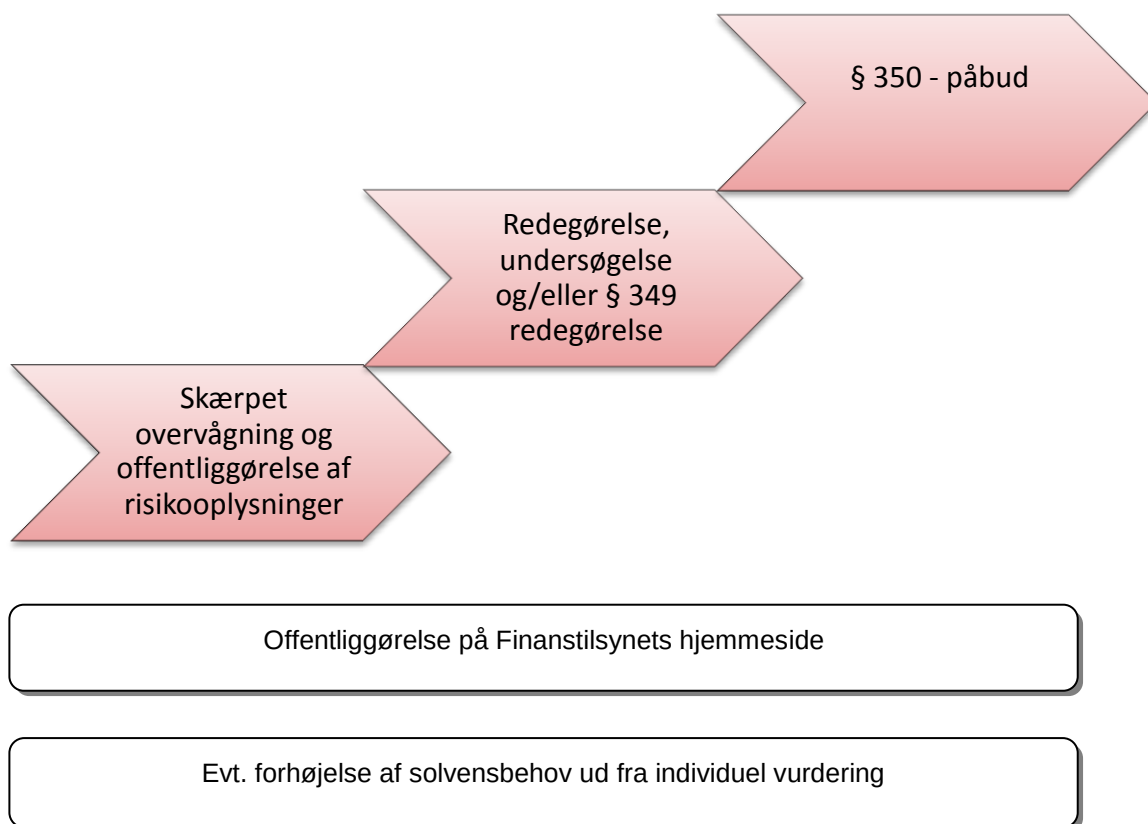
2.5. Likviditetsoverdækningen skal være større end 50 pct.

Likviditetsoverdækningen er den overskydende likviditet efter opfyldelse af lovens minimumskrav (10 % -kravet eller 15 % -kravet i lov om finansiel virksomhed § 152) i procent af lovens minimumskrav.

Der anvendes en grænse på 50 pct. for likviditetsoverdækningen i forhold til lovkravet.

3. Tilsynsstigen

Når tilsynsdiamantens grænseværdier overskrides, vil Finanstilsynet påbegynde en dialog med instituttet herom og foretage evt. tilsynsreaktioner, jf. tilsynsstigen. Tilsynsstigen er illustreret nedenfor. Reaktionsmulighederne er opsat efter hvor indgribende, de er. Finanstilsynet vil ud fra en proportionalitetsvurdering benytte den mindst indgribende reaktion. Tilsynet vil således alene anvende reaktionerne på de højere trin i mere alvorlige situationer, fx ved gentagne overskridelser og ved manglende reaktion fra instituttets side.

3.1. Reaktionsmuligheder

I det følgende gennemgås de reaktionsmuligheder, som tilsynet kan anvende ved en overskridelse af tilsynsdiamantens indhegning. Alle reaktioner baseres på en individuel og konkret vurdering.

3.1.1 Skærpet overvågning

Finanstilsynet har med virkning fra ultimo 2012 indført skærpet overvågning med de institutter, som overskrider en grænseværdi i tilsynsdiamanten.

Skærpet overvågning medfører, at Finanstilsynet kan forlange hyppigere indrapportering på de efter tilsynsdiamanten overskredne grænseværdier. Et institut på skærpet overvågning kan også forvente løbende dialog med Finanstilsynet om, hvordan instituttet forholder sig til overskridelsen af grænseværdierne i tilsynsdiamanten.

Det er vigtigt at sondre mellem skærpet *overvågning* og skærpet *tilsyn*. Skærpet tilsyn medfører ofte, at instituttet er underlagt en ekstra tilsynsaktivitet - typisk en undersøgelse i instituttet - mens den skærpede overvågning er baseret på indrapportering fra instituttet og dialogen herom.

Finanstilsynet vil kunne sætte et institut under skærpet tilsyn ved overskridelse af tilsynsdiamantens grænseværdier, men det vil ikke nødvendigvis være tilfældet.

3.1.2 Risikooplysninger og samtidig offentliggørelse af disse

Finanstilsynet vil foretage en individuel og konkret vurdering af, hvorvidt der skal gives en risikooplysning i de situationer, hvor instituttet overskrider tilsynsdiamantens grænseværdier. Finanstilsynet vil foretage sin vurdering under hensyntagen til fx fusion, opkøb, koncernmæssige forhold samt andre forhold der har betydning for risikobilledet.

Efter § 2 i offentliggørelsesbekendtgørelsen er penge- og realkreditinstitutter forpligtet til at offentliggøre en redegørelse, som bl.a. indeholder Finanstilsynets tilsynsreaktioner i form af risikooplysninger, påtaler og påbud².

I forhold til tilsynsdiamanten indebærer offentliggørelsesbekendtgørelsen, at instituttet skal offentliggøre risikooplysninger, der efter Finanstilsynets vurdering er af betydning for virksomhedens kunder, indskydere, øvrige kreditorer m.v., jf. § 2, stk. 2.

3.1.3. Redegørelse og/eller undersøgelse af instituttet

Ved det næste trin i tilsynsstigen kan Finanstilsynet anmode pengeinstituttet om at udarbejde en redegørelse om fremadrettede aktiviteter for at undgå en fortsat overskridelse af tilsynsdiamantens grænseværdier.

Finanstilsynet kan desuden påbyde instituttet efter FiL § 349, at virksomhedens ledelse skal lade udarbejde en redegørelse om virksomhedens økonomiske stilling og fremtidsudsigter. Redegørelsen har til formål at uddybe og specificere virksomhedens økonomiske forhold og fremtidsudsigter til brug for såvel virksomhedens ledelse som Finanstilsynets tilsynsvirksomhed.

Finanstilsynet kan påbyde instituttet at udarbejde en § 349 - redegørelse, når der er grund til at antage, at instituttet kan få problemer i fremtiden, men hvor instituttet ikke overtræder lovgivningen. I forhold til tilsynsdiamanten kan påbuddet bl.a. gives, når instituttet gentagne gange ikke har reageret tilstrækkeligt på Finanstilsynets risikooplysninger i forhold til tilsynsdiamanten og efter en konkret vurdering af instituttets økonomiske situation.

Finanstilsynet kan endvidere iværksætte en funktionsundersøgelse af det konkrete risiko-område, hvis det vurderes, at der er områder relateret til tilsynsdiamanten, som ikke er tilstrækkeligt belyst. Vurderingen vil ske på baggrund af redegørelsen fra instituttet og ud fra de rapporteringer, som Finanstilsynet har modtaget fra instituttet. Efter funktionsundersøgelsen vil Finanstilsynet udarbejde en redegørelse, som instituttet skal offentliggøre, jf. § 2, stk. 1, i offentliggørelsesbekendtgørelsen. Redegørelsen vil indeholde Finanstilsynets vurdering af instituttet, herunder de centrale påbud, påtaler og risikooplysninger, som instituttet har modtaget fra Finanstilsynet.

² Bekendtgørelse om finansielle virksomheders og investeringsforeningers m.v. pligt til at offentliggøre Finanstilsynets vurdering af virksomheden og investeringsforeningen m.v.

3.1.4. FiL § 350 - påbud

I forhold til tilsynsdiamanten kan Finanstilsynet i sidste ende, baseret på en konkret og individuel vurdering, give instituttet et påbud om fx at nedbringe udlånsvæksten. Hvis instituttet kan dokumentere eller sandsynliggøre at overskridelserne ikke fører til en høj risiko, vil der ikke nødvendigvis blive givet et påbud efter § 350. Påbuddet kan anvendes i de situationer, hvor (1) virksomhedens økonomiske stilling er så forringet, at indskydernes eller investorerens interesser er udsat for fare, eller (2) der er en betydelig risiko for, at virksomhedens økonomiske stilling udvikler sig således, at instituttet mister sin tilladelse.

Et påbud efter § 350 skal konkretiseres så tilstrækkeligt, at ledelsen i instituttet reelt har mulighed for at imødekomme det. Eksempler på påbud efter § 350 kan være:

- Nedjustering af forretningsområder og salg af aktiver.
- Begrænse udvidelse af filialnettet eller lukning af filialer.
- Forbyde eller begrænse visse forretningsområder, produkter eller kundesegmenter.

Instituttet skal som hovedregel offentliggøre påbud efter FiL § 350, hvis det vurderes, at påbuddet har betydning for instituttets kunder, indskydere, øvrige kreditorer eller de finansielle markeder, hvorpå aktierne i instituttet handles, jf. § 2, stk. 2 i offentliggørelsesbekendtgørelsen. Påbud efter § 350 må formodes at have væsentlig betydning for personer i de nævnte grupper, hvorfor instituttet som hovedregel skal offentliggøre påbud givet efter § 350.

4. Offentliggørelsesforpligtelser i forbindelse med tilsynsdiamanten

Institutterne har følgende offentliggørelsesforpligtelser i forbindelse med tilsynsdiamanten:

- Institutterne skal som minimum offentliggøre nøgletalsværdier på de 5 pejlemærker i forbindelse med årsrapporten og halvårsrapporten, jf. § 132b til bekendtgørelse om finansielle rapporter for kreditinstitutter og fondsmæglerselskaber m.fl.
- Ved overskridelser, der afstedkommer en tilsynsreaktion, har instituttet pligt til at offentliggøre de påbud, påtaler og risikoplysninger, som efter Finanstilsynets vurdering er af betydning for instituttets kunder, indskydere, øvrige kreditorer m.v., jf. § 2, stk. 2 i offentliggørelsesbekendtgørelsen.

Bilag 5

Fionia Bank

Grænseværdier

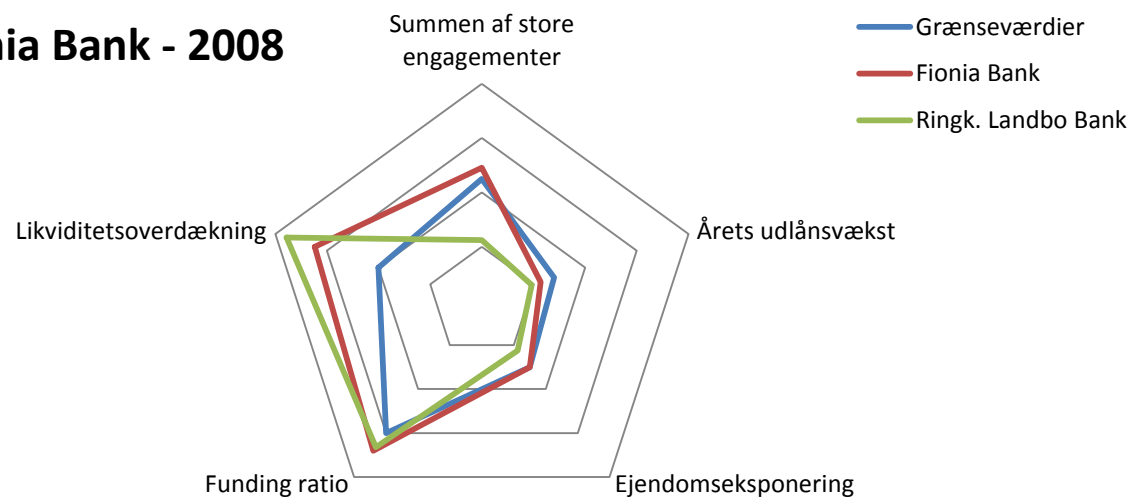
Summen af store engagementer	125 /200	0,625
Årets udlånsvækst	20 /100	0,2
Ejendomseksposponering	25 /100	0,25
Funding ratio	1	1
Likviditetsoverdækning	50 /100	0,5

Fionia Bank	Ringk. Landbo Bank
0,7265	0,0605
0,068	-0,017
0,253	0,061
1,2	1,16
1,117	1,391

Fionia Bank	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Store engagementer	61,20	90,90	12,00	40,40	145,30	19,50					
Udlånsvækst	14,50	23,90	29,20	22,70	6,80	-72,40					
Ejendomseksposponering		3,60	11,70	28,10	25,30						
Funding-ratio		1,10	1,15	1,15	1,20						
Likviditetsoverdækning	182,90	143,90	90,20	73,10	111,70	104,50					
Solvens	11,20	11,20	11,40	10,50	8,50	17,70					
Arbejdende kapital											
Ringkøbing Landbo Bank A/S	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Store engagementer	95,50	73,30	116,10	38,30	12,10	0,00	10,20	41,70			
Udlånsvækst	38,50	39,00	27,30	10,80	-1,70	-6,10	0,80	-3,10			
Ejendomseksposponering	9,30	4,80	6,10	5,60	6,10	8,90	9,40	11,40			
Funding-ratio	1,11	1,25	1,38	1,19	1,16	0,93	0,88	0,80			
Likviditetsoverdækning	83,40	88,50	134,30	161,40	139,10	205,60	231,80	140,50			
Solvens	11,90	11,60	12,30	13,00	16,30	20,20	22,40	21,40			
Arbejdende kapital											

I 2011 blev betegnelsen for denne gruppe ændret fra "ejendomsadministration og handel, forretningsservice, til betegnelsen ”fast ejendom”.

Fionia Bank - 2008

Bilag 6

EBH Bank

Grænseværdier

Summen af store engagementer	125 /200	0,625
Årets udlånsvækst	20 /100	0,2
Ejendomseksponeering	25 /100	0,25
Funding ratio	1	1
Likviditetsoverdækning	50 /100	0,5

EBH Bank	Lån & Spar Bank
0,8615	0,3295
0,637	0,391
0,22	0
1,51	0,82
0,705	0,264

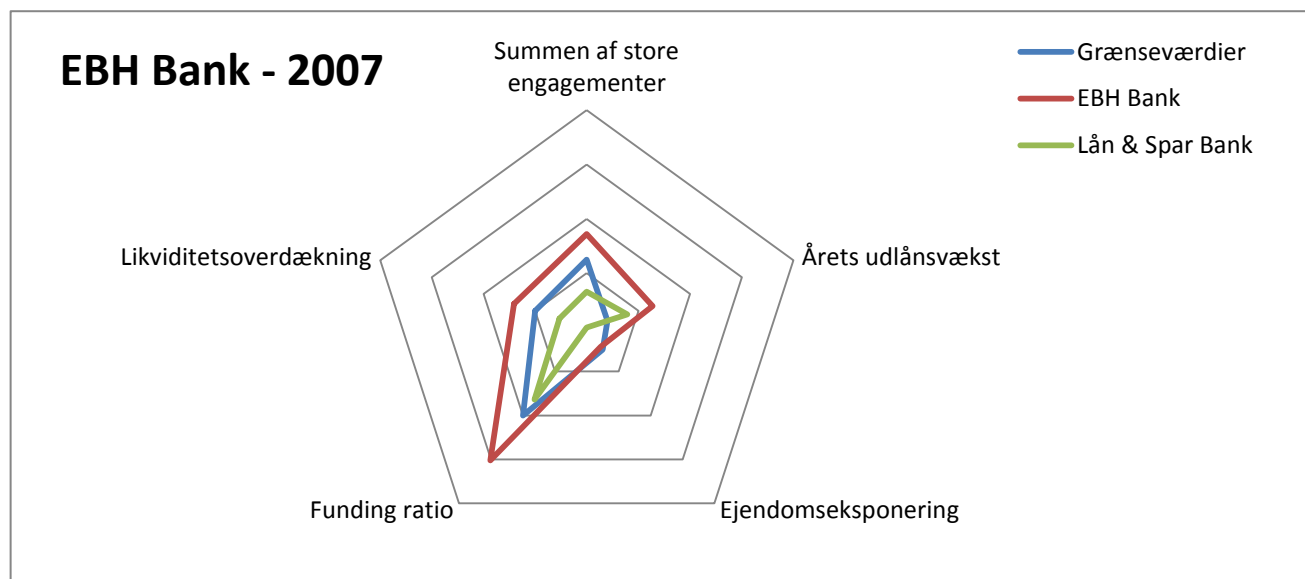
EBH Bank	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Store engagementer	31,90	113,70	140,30	172,30	297,20	0,60	0,00				
Udlånsvækst	16,10	46,20	61,30	63,70	0,70	-52,00	-48,60				
Ejendomseksponeering		7,00	13,00	22,00							
Funding-ratio	0,74	0,93	1,46	1,51							
Likviditetsoverdækning	103,30	47,90	102,60	70,50	195,30	171,20	848,00				
Solvens	17,20	13,80	14,20	11,60	15,30	52,90	76,50				
Arbejdende kapital											
Lån & Spar Bank	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Store engagementer	107,80	98,70	118,30	65,90	73,20	82,80	91,70	34,20			
Udlånsvækst	2,80	8,60	20,20	39,10	5,10	2,50	3,00	9,20			
Ejendomseksponeering		4,00	4,00			1,00	1,10	0,50			
Funding-ratio		0,49	0,58	0,82	0,81	0,72	0,75	0,80			
Likviditetsoverdækning	403,10	342,40	202,00	26,40	151,80	196,10	186,50	122,10			
Solvens	13,50	13,30	11,80	10,60	23,00	18,00	18,30	17,80			
Arbejdende kapital											

Lån & Spar Bank:

Ejendomseksponeering: 4% for årene 2005 og 2006, er i henhold til årsrapporten ejendomseksponeering for erhverv.

Det har ikke været muligt, at finde sammenlignelig tal for Lån & Spar Bank, der kan med pålidelighed sammenlignes med de andre banker.

I 2011 blev betegnelsen for denne gruppe ændret fra ”ejendomsadministration og handel, forretningsservice, til betegnelsen ”fast ejendom”.

Fjordbank Mors

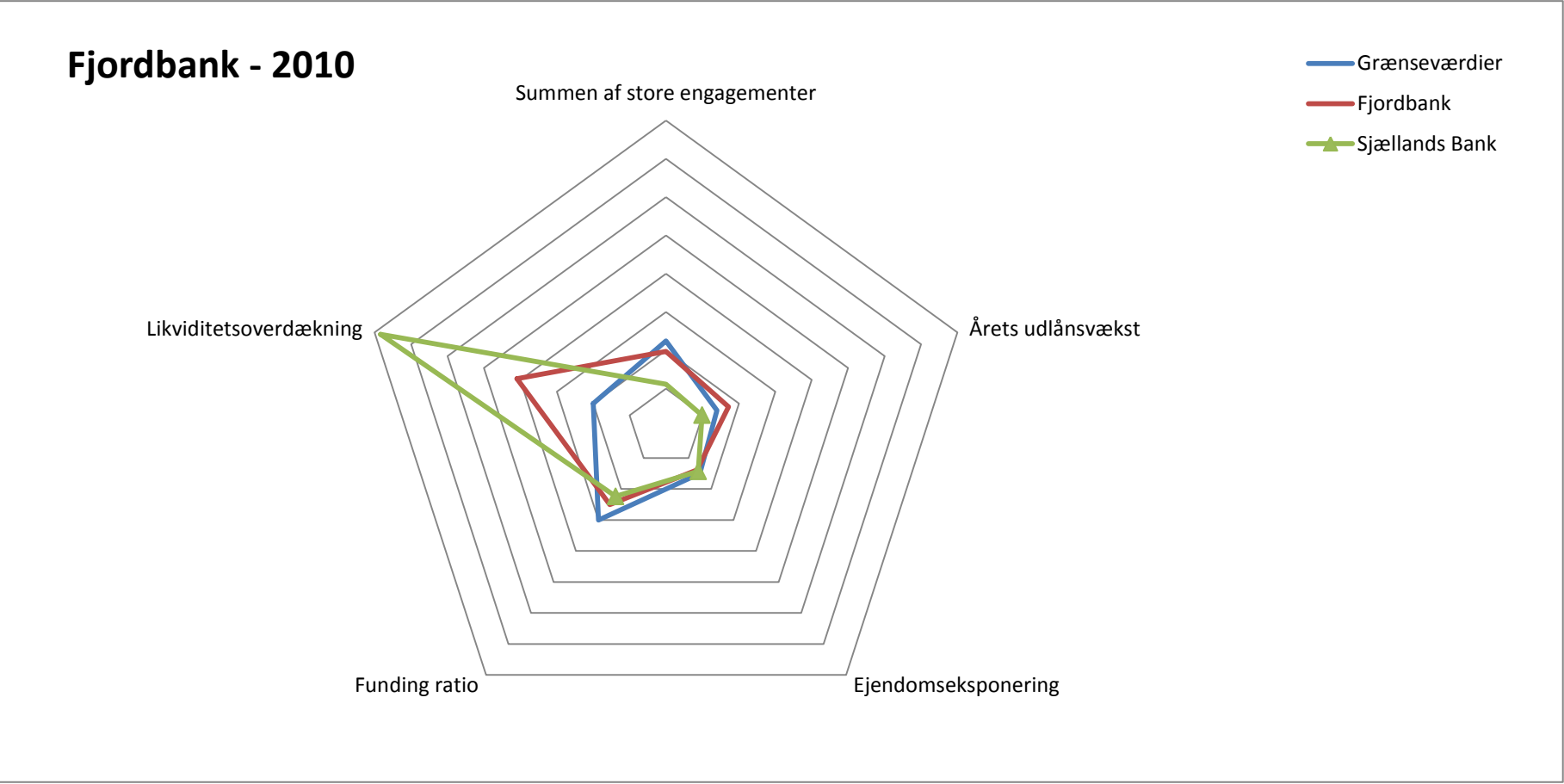
Grænseværdier

Summen af store engagementer	125 /200	0,625
Årets udlånsvækst	20 /100	0,2
Ejendomseksponering	25 /100	0,25
Funding ratio	1	1
Likviditetsoverdækning	50 /100	0,5

Fjordbank	Sjællands Bank
0,4875	0,059
0,359	-0,004
0,19	0,214
0,75	0,62
1,546	3,419

[illegible]

I 2011 blev betegnelsen for denne gruppe ændret fra "ejendomsadministration og handel, forretningsservice, til betegnelsen "fast ejendom".

ISA 570, afsnit A15

Yderligere revisionshandlinger, når begivenheder eller forhold er konstateret (jf. afsnit 16)

A15. Revisionshandlinger, der er relevante for kravet i afsnit 16, kan omfatte følgende:

- analyse af og drøftelse med den daglige ledelse om pengestrømme, overskud og andre relevante prognoser
- analyse og drøftelse af de seneste tilgængelige periode regnskaber for virksomheden
- læsning af vilkårene for gældsbreve og låneaftaler og fastlæggelse af om, vilkårene er overtrådt
- læsning af referater fra generalforsamlinger, møder i den øverste ledelse og relevante udvalg for omtale af finansielle problemer
- forespørgsel til virksomhedens juridiske rådgiver om tilstedeværelsen af retssager og krav og rimeligheden i den daglige ledelses vurderinger af sagernes udfald samt et skøn over deres økonomiske følger
- bekræftelse af tilstedeværelsen, lovligheden og håndhævelsesmuligheden for aftaler med nærtstående parter og tredjeparter om at yde eller opretholde finansiell støtte og vurdering af sådanne parter økonomiske evne til at tilføre yderligere midler
- stillingtagen til virksomhedens planer for at håndtere uopfyldte ordrer
- udførelse af revisionshandlinger vedrørende efterfølgende begivenheder for at identificere de begivenheder, der enten mindsker eller på anden måde påvirker virksomhedens evne til at fortsætte driften
- bekræftelse på tilstedeværelsen af, vilkårene for og hensigtsmæssigheden af lånefaciliteter
- opnåelse og gennemgang af rapporter om reguleringsmæssige indgreb
- fastlæggelse af, om der er hensigtsmæssigt belæg for en eventuel planlagt afhændelse af aktiver.

Stillingtagen til den daglige ledelses planer for fremtidige handlinger (jf. afsnit 16(b))

A16. Stillingtagen til den daglige ledelses planer for fremtidige handlinger kan omfatte forespørgsler til den daglige ledelse om dens planer for fremtidige handlinger, eksempelvis dens planer om at realisere aktiver, optage lån eller omlægge gæld eller mindske eller udskyde udgifter eller tilføre kapital.

Den periode, der

Bilag 9

Forsyningsbalance, Bruttonationalprodukt (BNP), beskæftigelse mv. efter prisenhed, transaktion og tid

Realvækst i pct. i forhold til foregående periode

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
B.1*g Bruttonationalprodukt, B	0,8	0,5	0,4	2,6	2,4	3,8	0,8	-0,7	-5,1	1,6	1,2	-0,1	-0,2	1,3

År (gns. Pris i tusind)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hele landet	1171	1201	1322	1458	1778	2137	2238	2190	1891	1958	1981	1951	2071	2121
Index for hele landet		103	113	125	152	182	191	187	161	167	169	167	177	181
Region Hovedstaden	1649	1734	1962	2176	2891	3817	3507	3105	2564	2881	2850	2740	3059	3031
Index for Region Hovedstaten		105	119	132	175	231	213	188	155	175	173	166	186	184

Fionia Bank Koncerns hoved- og nøgletal

Resultatopgørelse i sammendrag (mio. kr.)	2008	2007	2006	2005	2004
Netto renteindtægter	675,6	567,8	447,7	473,0	498,8
Udbytte af aktier mv.	21,1	11,1	13,2	10,1	15,8
Gebyrer og provisionsindtægter (netto)	198,4	231,3	193,9	187,3	142,6
Netto rente- og gebyrindtægter	895,0	810,2	654,8	670,3	657,2
Kursreguleringer	-6,4	120,4	221,3	113,8	40,8
Andre driftsindtægter	38,2	28,7	21,3	20,1	25,8
Resultat før omkostninger	926,8	959,3	897,5	804,2	723,8
Udgifter til personale, administration og afskrivninger	669,0	572,8	519,7	464,9	438,5
Nedskrivninger på udlån og tilgodehavender m.v.	1.217,6	71,3	-39,0	19,3	81,5
Værdiregulering af tilknyttede virksomheder	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,3
Resultat af aktiviteter under afvikling	0,0	0,0	3,0	0,8	0,8
Ordinært resultat før skat	-959,8	315,2	419,8	320,7	204,3
Skat	-3,3	71,4	96,0	89,4	55,7
Resultat efter skat	-956,5	243,8	323,7	231,3	148,6
Hovedtal fra balancen (mio. kr.)					
Udlån	21.398	20.204	16.471	12.744	10.289
Indlån ekskl. puljeindlån	13.915	13.538	10.879	9.302	7.817
Udstedte obligationer	2.017	1.120	632	0	128
Efterstillede kapitalindskud	843	881	810	681	390
Egenkapital	991	2.018	1.845	1.538	1.375
Balancesum	32.767	31.519	29.276	24.224	19.471

Balancesum ultimo 2004 er tilrettet primoændringer for 2005

Nøgletal pr. aktie (kr. pr. aktie à 10 kr.)

Årets resultat	-53,1	13,5	18,9	12,8	8,2
Årets resultat pr. udvandet aktie efter skat	-53,1	13,5	18,9	12,8	8,2
Udbytte	0	35	40	35	35
Børskurs ultimo	21	174	160	132	103
Indre værdi	54	112	102	85	76
Børskurs/indre værdi	0,39	1,56	1,57	1,55	1,35

Øvrige nøgletal

Solvensprocent	8,3	10,5	11,4	11,2	11,2
Kernekapitalprocent	4,2	8,0	8,9	8,8	8,5
Egenkapitalforrentning før skat, pct. p.a. *)	-63,8	16,3	24,8	22,0	15,7
Egenkapitalforrentning efter skat, pct. p.a. *)	-63,6	12,6	19,1	15,9	11,4
Indtjening pr. omkostningskrone	0,49	1,49	1,87	1,67	1,39
Renterisiko	0,6	1,5	2,9	3,3	5,3
Valutaposition	11,0	6,5	7,1	3,8	6,4
Valutarisiko	0,1	0,1	0,1	0,0	0,2
Udlån plus nedskrivninger herpå i forhold til indlån	160,7	149,3	134,6	126,0	125,8
Overdækning i forhold til lovkrav om likviditet	111,8	73,1	90,2	143,9	182,9
Summen af store engagementer	147,5	40,3	12,0	90,9	61,2
Akkumuleret nedskrivningsprocent	3,9	1,1	1,3	2,0	2,6
Årets nedskrivningsprocent	4,8	0,3	-0,2	0,1	0,6
Årets udlånsvækst	5,9	22,7	29,2	23,9	14,5
Udlån i forhold til egenkapital	21,6	10,0	8,9	8,3	7,5
Gns. antal heltidsmedarbejdere	659	622	574	530	515

*) Beregnet på grundlag af gennemsnitlig egenkapital

Sammenligningstallene for 2004 er, jf. overgangsregel, delvis tilrettet ny regnskabspraksis.

Sammenligningstallene for nøgletal pr. aktie er tilrettet ændringer af stk. størrelse fra 100 til 10.

Resultatopgørelse

mio. kr.	Fionia Bank Koncern		Fionia Bank A/S	
	2008	2007	2008	2007
Note				
3. Renteindtægter	1.829,8	1.448,2	1.831,4	1.448,2
4. Renteudgifter	1.154,2	880,4	1.154,7	880,6
Netto renteindtægter	675,6	567,8	676,7	567,5
Udbytte af aktier m. v.	21,1	11,1	21,1	11,1
5. Gebyrer og provisionsindtægter	221,0	251,4	221,0	251,4
Afgivne gebyrer og provisionsudgifter	22,6	20,1	22,6	20,1
Netto rente- og gebyrindtægter	895,0	810,2	896,2	809,9
6. Kursreguleringer	-6,4	120,4	-6,4	120,4
Andre driftsindtægter	38,2	28,7	25,0	19,3
7. Udgifter til personale og administration	628,0	560,2	625,6	558,3
8. Af- og nedskrivninger på immaterielle og materielle aktiver	16,3	12,6	13,8	10,2
Andre driftsudgifter	24,6	0,0	24,6	0,0
9. Nedskrivninger på udlån og tilgodehavender m.v.	1.217,6	71,3	1.217,6	71,3
10. Værdiregulering af tilknyttede virksomheder	0,0	0,0	3,1	3,1
Resultat før skat	-959,8	315,2	-963,7	312,9
11. Skat	-3,3	71,4	-3,3	70,0
Årets resultat	-956,5	243,8	-960,5	242,9
Fordeles på				
Moderselskabets aktionærer	-958,7	242,9		
Minoritetsinteressers andel	2,2	0,8		
Årets resultat	-956,5	243,8		
Pr. 10 kr. aktie				
Årets resultat pr. aktie (kr.)			-53,1	13,5
Årets resultat pr. aktie (udvandet) (kr.)			-53,1	13,5
Ved beregning anvendes gennemsnitlig antal aktier korregeret for egne andele			18.082,3	18.050,0
Foreslået udbytte pr. aktie			0	35
Forslag til resultatdisponering:				
Reserve for opskrivning af tilknyttede virksomheder til dagsværdi			2,2	2,5
Udbytte for året			0,0	63,5
Overført overskud			-962,7	177,0
Disponeret i alt			-960,5	242,9

Balance

mio. kr.	Fionia Bank Koncern		Fionia Bank AVS	
	2008	2007	2008	2007
Note				
Aktiver				
Kassebeholdning og anfordringstilgodehavender hos centralbanker	339,4	257,7	339,4	257,7
12. Tilgodehavender hos kreditinstitutter og centralbanker	4.685,7	3.865,7	4.685,7	3.865,7
13. Udlån og andre tilgodehavender til dagsværdi	7,7	31,2	7,7	31,2
13. Udlån og andre tilgodehavender til amortiseret kostpris	21.390,7	20.173,2	21.561,1	20.173,2
14. Obligationer til dagsværdi	4.428,8	5.613,4	4.428,8	5.613,4
14-15. Obligationer til amortiseret kostpris	227,7	0,0	227,7	0,0
16. Aktier m.v.	428,5	603,5	428,5	603,5
17. Kapitalandele i tilknyttede virksomheder	0,0	0,0	110,2	106,2
18. Immaterielle aktiver	12,4	3,3	12,4	3,3
Grunde og bygninger i alt	398,4	245,4	140,3	138,2
19. Investerings ejendomme	128,7	0,2	0,2	0,2
20. Domicilejendomme	269,7	245,1	140,1	137,9
21. Øvrige materielle aktiver	30,8	22,8	30,4	22,3
Aktuelle skatteaktiver	48,0	19,0	48,0	19,3
22. Udskudte skatteaktiver	5,0	4,4	7,1	6,6
23. Aktiver i midlertidig besiddelse	6,3	2,5	6,3	2,5
24. Andre aktiver	739,3	661,4	734,8	660,6
Periodeafgrænsningsposter	18,6	15,6	18,2	15,5
Aktiver i alt	32.767,4	31.519,2	32.786,7	31.519,3
Passiver				
Gældsforpligtelser				
25. Gæld til kreditinstitutter og centralbanker	11.558,9	10.841,0	11.558,9	10.841,0
26. Indlån og anden gæld	13.915,0	13.538,2	13.945,9	13.541,1
27. Udstedte obligationer til amortiseret kostpris	2.017,1	1.120,1	2.017,1	1.120,1
28. Andre passiver	3.375,8	3.089,4	3.368,5	3.087,5
Periodeafgrænsningsposter	7,3	6,4	7,2	6,4
Gældsforpligtelser i alt	30.874,1	28.594,9	30.897,6	28.596,0
29. Hensatte forpligtelser	59,5	25,9	59,5	25,9
30. Efterstillede kapitalindskud	842,9	880,6	842,9	880,6
Egenkapital				
Aktiekapital	181,4	181,4	181,4	181,4
Akkumulerede værdiændringer	84,3	84,3	66,1	66,1
Opskrivningshenslæggelser	84,3	84,3	66,1	66,1
Andre reserver	709,5	707,3	727,6	725,5
Lovpligtige reserver	55,3	53,2	73,5	71,3
Øvrige reserver	654,1	654,1	654,1	654,1
Overført overskud eller underskud	13,2	1.043,7	11,5	1.043,7
Minoritetsinteresser	2,5	0,9	0,0	0,0
Egenkapital i alt*	990,9	2.017,6	986,6	2.016,7
Passiver i alt	32.767,4	31.519,2	32.786,7	31.519,3
*Heraf udbytte			0,0	63,5

Koncernregnskabs hoved- og nøgletal

(i mio. kr.)	2007	2006	2005	2004	2003
RESULTATOPGØRELSE					
Netto renteindtægter	179	127	94	79	103
Udbytte samt gebyrer- og provisionsindtægter, netto	197	164	124	59	67
Netto rente- og gebyrindtægter	376	291	218	138	170
Kursreguleringer	315	218	208	156	93
Andre driftsposter	0	-1	-2	22	1
Resultat før omkostninger og afskrivninger m.v.	691	508	424	316	264
Udgifter til personale m.v.	219	187	148	115	94
Administrationsudgifter og andre ordinære udgifter	136	99	86	56	50
Af- og nedskrivninger på immaterielle og materielle aktiver	23	12	10	9	7
Nedskrivning på udlån m.v.	13	-2	5	8	22
Samlede omkostninger	391	296	249	188	173
Resultat af kapitalandele i associerede virksomheder	0	0	0	0	0
Ordinært resultat før skat	300	212	175	128	91
Skat	50	56	44	36	22
Årets resultat	250	156	131	92	69
BALANCE 31.12.					
Aktiver					
Kassebeholdning og tilgodehavender hos kreditinstitutter	1.003	793	205	188	230
Udlån	7.799	5.619	3.949	2.114	2.017
Obligationer, aktier og andre kapitalandele	1.027	839	779	846	604
Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder	16	13	10	0	0
Immaterielle og materielle aktiver	256	224	228	51	80
Andre aktiver og periodeafgrænsningsposter	320	153	73	89	105
Aktiver i alt	10.421	7.641	5.244	3.288	3.036
Passiver					
Gæld til kreditinstitutter	4.165	3.596	2.308	951	946
Indlån	3.638	2.630	1.829	1.581	1.422
Udstedte obligationer	473	0	0	0	0
Andre passiver m.v.	611	209	156	131	167
Efterstillet kapitalindskud	401	331	326	175	125
Egenkapital	1.133	875	625	450	376
Passiver i alt	10.421	7.641	5.244	3.288	3.036
Garantier m.v.	2.970	2.406	1.834	1.595	1.530
NØGLETAL					
Forrentning af gennemsnitlig egenkapital før skat (kr.)	29,9	28,2	32,5	32,1	26,1
Indtjening pr. omkostningskrone	1,8	1,7	1,7	1,7	1,5
Solvensprocent (inkl. årets resultat)	11,0	11,9	12,2	15,0	12,9
Kernekapitalprocent (inkl. årets resultat)	7,7	8,1	7,4	10,8	9,7
Risikovægtede poster, ultimo (mia. kr.)	10,7	8,7	6,2	4,1	3,7
Aktiekurs ultimo (kr.)	588	412	332	154	79
Aktiernes indre værdi (kr.)	128	101	75	57	47
Gennemsnitligt antal heltidsansatte	414	376	318	202	188

I forbindelse med ændringer i årsregnskabspraksis er sammenligningstallene for 2003 ikke ændret, da det ikke har været muligt at frembringe oplysninger for dette år. Der henvises iøvrigt til yderligere nøgletal side 61.

Resultatopgørelse 2007

Note	(mio. kr.)	Moderselskab		Koncern	
		2007	2006	2007	2006
1	Renteindtægter	422,0	210,7	525,6	280,5
2	Renteudgifter	265,0	109,6	346,3	153,2
	Netto renteindtægter	157,0	101,1	179,3	127,3
	Udbytte af aktier og kapitalandele.	3,7	2,8	4,4	2,9
3	Gebyrer og provisionsindtægter	44,5	41,1	212,7	168,5
	Afgivne gebyrer og provisionsudgifter	4,0	4,1	20,8	7,7
	Netto rente- og gebyrindtægter	201,2	140,9	375,6	291,0
4	Kursreguleringer	2,9	22,1	314,9	217,9
	Andre driftsindtægter	0,2	1,6	0,2	1,6
5	Udgifter til personale og administration	151,2	113,0	351,2	285,6
6	Af- og nedskrivninger	5,8	3,4	23,3	12,0
	Andre driftsudgifter	0,2	1,0	3,3	3,3
7	Nedskrivning på udlån m.v.	-0,4	-6,4	12,7	-2,0
8	Resultat af kapitalandele i associerede og tilknyttede virksomheder	218,1	113,4	0,0	-0,2
	Resultat før skat	265,6	167,0	300,2	211,4
9	Skat	13,5	11,2	50,3	55,6
	Årets resultat	252,1	155,8	249,9	155,8
Koncernresultatet fordeles således:					
	Moderselskabets aktionærer			252,1	155,8
	Minoritetsinteresser			-2,2	0,0
	Fordelt i alt			249,9	155,8
Forslag til resultatdisponering for moderselskabet					
	Udbytte for regnskabsåret	13,4	13,0		
	Overført til reserve for opskrivning efter indre værdis metode	103,0	131,5		
	Overført til næste år	135,7	11,3		
	Disponeret i alt	252,1	155,8		
Indtjening pr. aktie					
	Årets resultat pr. aktie (kr.)			29,1	18,2
	Udvandet resultat pr. aktie (kr.)			28,8	18,0

Balance pr. 31. december 2007

Note	(mio. kr.)	Morderselskab		Koncern	
		2007	2006	2007	2006
	AKTIVER				
	Kassebeholdning og anfordringstilgodehavender hos centralbanker	782,9	711,7	783,6	711,7
10	Tilgodehavender hos kreditinstitutter og centralbanker	162,5	56,5	219,3	81,3
11	Udlån og tilgodehavender til dagsværdi	346,4	479,4	1.308,0	1.357,9
12	Udlån og andre tilgodehavender til amortiseret kostpris	6.230,3	3.538,0	6.491,1	4.261,8
	Obligationer til dagsværdi	605,3	521,1	630,1	527,8
	Aktier mv.	176,5	190,2	397,3	311,2
13	Kapitalandele i associerede virksomheder	62,5	59,4	16,2	12,6
13	Kapitalandele i tilknyttede virksomheder	474,0	382,0	0,0	0,0
14	Immaterielle aktiver	118,8	132,1	188,7	155,4
	Grunde og bygninger				
	- Investeringsjendomme	10,4	3,1	14,3	4,9
	- Domicilejendomme	6,4	6,5	40,1	40,1
15	Grunde og bygninger i alt	16,8	9,6	54,4	45,0
16	Øvrige materielle aktiver	14,3	10,4	32,5	24,1
	Aktuelle skatteaktiver	12,7	38,8	13,1	18,7
17	Udskudte skatteaktiver	8,9	9,9	0,0	0,0
18	Midlertidig overtagne aktiver	0,0	7,9	0,0	7,9
	Andre aktiver	87,4	86,9	279,6	119,0
	Periodeafgrænsningsposter	3,7	3,3	7,4	7,4
	Aktiver i alt	9.103,0	6.237,2	10.421,3	7.641,8
	PASSIVER				
19	Gæld til kreditinstitutter m.v.	3.456,6	2.331,5	4.164,6	3.596,0
20	Indlån og anden gæld	3.612,5	2.618,8	3.638,4	2.629,7
21	Udstedte obligationer	472,8	0,0	472,8	0,0
	Aktuelle skatteforpligtelser	9,7	6,6	10,6	6,9
	Andre passiver	149,5	86,6	518,6	131,7
	Periodeafgrænsningsposter	0,0	1,6	1,6	3,6
	Gæld	7.701,1	5.045,1	8.806,6	6.367,9
22	Hensættelser til pensioner	12,4	11,3	12,4	11,3
23	Hensættelser til udskudt skat	0,0	0,0	68,8	56,8
24	Hensættelser til tab på garantier	0,0	0,1	0,0	0,1
	Hensatte forpligtelser	12,4	11,4	81,2	68,2
25	Efterstillede kapitalindskud	280,9	305,9	400,9	330,9
	Forpligtelser i alt	7.994,4	5.362,4	9.288,7	6.767,0
	Aktiekapital	89,3	89,3	89,3	89,3
	Reserve for opskrivning efter indre værdis metode	224,6	121,6	0,0	0,0
	Reserve for valutakursomregning	0,0	0,0	0,3	0,3
	Foreslået udbytte	13,4	13,0	13,4	13,0
	Overført resultat	781,3	650,9	1.005,6	772,2
	Egenkapital tilhørende morderselskabets aktionærer	1.108,6	874,8	1.108,6	874,8
	Egenkapital tilhørende minoritetsinteresser	0,0	0,0	24,0	0,0
	Egenkapital i alt	1.108,6	874,8	1.132,6	874,8
26-30	Passiver i alt	9.103,0	6.237,2	10.421,3	7.641,8

RESULTATOPGØRELSE OG TOTALINDKOMSTOPGØRELSE

1.000 kr.

Fjordbank Mors koncern

Fjordbank Mors moderselskab

Note		2010	2009	2010	2009
6	Renteindtægter	357.931	413.304	339.850	395.728
7	Renteudgifter	152.507	197.393	150.475	194.682
	Netto renteindtægter	205.424	215.911	189.375	201.046
	Udbytte af aktier m.v.	2.160	3.205	2.160	3.205
8	Gebyrer og provisionsindtægter	72.406	62.387	62.172	54.727
	Afgivne gebyrer og provisionsudgifter	11.255	7.814	3.789	3.527
	Netto rente- og gebyrindtægter	268.735	273.689	249.918	255.451
9	Kursreguleringer	22.023	25.164	20.940	29.338
10	Andre driftsindtægter	43.644	17.360	21.318	1.420
11	Udgifter til personale og administration	157.112	134.759	147.085	124.943
	Af- og nedskrivninger på immaterielle og materielle aktiver	16.249	13.408	2.541	6.608
12	Andre driftsudgifter	42.220	32.612	42.220	30.900
13	Nedskrivninger på udlån og tilgodehavender m.v.	242.655	437.512	226.813	424.101
14	Resultat af kapitalandele i associerede og tilknyttede virksomheder	-31.640	-27.632	-29.526	-29.364
	Resultat før skat	-155.474	-329.710	-156.009	-329.707
15	Skat	-28.205	-75.960	-28.740	-75.957
	Årets resultat	-127.269	-253.750	-127.269	-253.750
Indtægter og omkostninger indregnet i anden totalindkomst:					
	Omvurdering af domicilejendomme	0	-100		
	Regulering af associerede virksomheder	0	-1.356		
	Skat af poster indregnet direkte i anden totalindkomst	0	0		
	I alt	0	-1.456		
	Årets totalindkomst	-127.269	-255.206		
Forslag til resultatdisponering					
	Årets resultat			-127.269	-253.750
	I alt til disposition			-127.269	-253.750
	Anvendes til udbytte			0	0
	Overføres til reserver for nettoopskrivninger efter indre værdis metode			21.003	-52.953
	Overført overskud			-148.272	-200.797
	I alt anvendes			-127.269	-253.750
16	Indtjening pr. aktie á 20	-29	-60	-29	-60
16	Indtjening pr. aktie á 20, fuldt udvandet	-29	-60	-29	-60

BALANCE PR. ULTIMO DECEMBER

1.000 kr.

Fjordbank Mors koncern

Fjordbank Mors moderselskab

Note	2010	2009	2010	2009
Aktiver				
	Kassebeholdning og anfordringstilgodehavender hos			
	centralbanker			
	287.509	95.290	287.509	95.290
17	Tilgodehavender hos kreditinstitutter og centralbanker			
	801.578	847.153	799.278	845.799
18	Udlån og andre tilgodehavender til amortiseret kostpris			
	8.851.560	6.509.377	8.937.955	6.577.061
19	Obligationer til dagsværdi			
	1.979.245	448.006	1.974.369	443.006
20	Aktier m.v.			
	286.129	191.675	286.129	191.675
21	Kapitalandele i associerede virksomheder			
	116.118	191.521	150.517	224.281
22	Kapitalandele i tilknyttede virksomheder			
	0	0	30.410	29.936
23	Immaterielle aktiver			
	24.496	0	24.496	0
24	Grunde og bygninger i alt			
	310.221	188.900	202.637	81.312
	Investeringsejendomme			
	218.989	119.654	111.405	12.066
	Domicilejendomme			
	91.232	69.246	91.232	69.246
25	Øvrige materielle aktiver			
	67.092	34.873	6.987	3.471
	Aktuelle skatteaktiver			
	367	2.139	766	492
27	Udskudte skatteaktiver			
	268.283	158.181	273.306	171.245
28	Aktiver i midlertidig besiddelse			
	6.232	1.308	1.487	0
	Andre aktiver			
	181.647	86.743	164.332	55.568
	Periodeafgrænsningsposter			
	13.786	9.790	7.778	3.955
	Aktiver i alt			
	13.194.263	8.764.956	13.147.956	8.723.091
Passiver				
Gæld				
29	Gæld til kreditinstitutter og centralbanker			
	1.001.222	1.625.914	981.365	1.618.647
30	Indlån og anden gæld			
	7.498.354	5.781.737	7.513.895	5.797.342
31	Udstedte obligationer til amortiseret kostpris			
	2.763.575	10.406	2.763.575	10.406
	Andre passiver			
	284.059	151.064	256.305	112.809
	Periodeafgrænsningsposter			
	2.633	3.112	2.358	2.974
	Gæld i alt			
	11.549.843	7.572.233	11.517.498	7.542.178
Hensatte forpligtelser				
32	Hensættelser til pension og lignende forpligtelser			
	4.077	0	4.077	0
33	Hensættelser til tab på garantier			
	14.417	43.492	455	31.682
	Andre hensatte forpligtelser			
	18.581	1.117	18.581	1.117
	Hensatte forpligtelser i alt			
	37.075	44.609	23.113	32.799
34	Efterstillede kapitalindskud			
	841.342	436.890	841.342	436.890
	Forpligtelser i alt			
	12.428.260	8.053.732	12.381.953	8.011.867
Egenkapital				
35	Aktiekapital			
	142.198	85.000	142.198	85.000
	Opskrivningshænlæggelse			
	6.848	6.848	6.848	6.848
	Lovpligtige reserver			
	18.945	0	21.003	0
	Overført overskud			
	598.012	619.376	595.954	619.376
	Egenkapital i alt			
	766.003	711.224	766.003	711.224
	Passiver i alt			
	13.194.263	8.764.956	13.147.956	8.723.091
36	Eventualforpligtelser			

Interview – Transskription

Lydfilerne af interviewene er vedlagt USB

06.30 - Januar

“Det ligger hele tiden i baghovedet hele vejen, men formelt ligger det ved status revisionen, hvor man siger hvor er vi. Altså da du planlægger, så går man ind og siger, er vi der hvor going concern er aktuelt. Det er som så ikke anderledes end det er med andre kunder af betydning. Er going concern et issue, er det det, så skal vi sandelige være opmærksom, det er fra start af i planlægningen. Hvis man nu betragter dette her som et going concern, eller going concern som et som et varmt emne i revisionen, så skal man vurdere hvad skal der til og hvad kan du gøre, så påtegningen ikke er blank, hvad er det som driver det udover kanten, så det er faktisk i hele processen alt efter hvordan du vurderer risikoen er for det, hvis du siger at dette er opinbart indenfor going concern så er det lige nogle formel ting som man skal opfylde. Så er det revisionsstandarden som man skal følge? så opfylder man tingene som står i der og så får man dokumenteret det at du har taget højde for going concern..”

03.50 – Januar

Det som sætter det i gang det er ofte, det som man hører er, at Finanstilsynet kommer på besøg, hvor de siger at i skal forhøje jeres solvenskrav med det samme, det klarer vi ikke og så kører det SIK: så kører møllen? Heini: Ja, så kører møllen, det vil sige, at jeres kapitaldækning ikke er god nok, altså den individuelle solvensen.

20.40 – Januar

Svend: Hvad skal til før at man giver et forbehold eller supplerende oplysning til en bank, det kan få store konsekvenser for en bank. Heini: Der skal rigtig meget til Svend: meget til?, Heini: rigtig meget til Svend: men, Heini: Nu spørger du meget tæt Svend: gør jeg det? Heini: ja, du spørger faktisk for tæt til at jeg kan svare dig. Svend: det er også i fineste orden, så behøves vi ikke komme ind på det. Heini: Nej, altså hvis man siger sådan generelt, hvad skal der til, da man begynder at revidere, planlægger revisionen, så sætter man nogle mærk, hvor stor uenighed vil ledelsen og du acceptere., kommer man op imod der så går man ind i diskussionen, står alt fast så ryger man ud i en modifikation, men det er det generelle svaret, jeg kan ikke svare nærmere.

26.20 - Januar

“Vi arbejder på tilbud, eller vi har budget licitation, vi har ikke uafmærket timer at bruge”

08.20 – PWC

OBJEKTIV VÆRDI FORRINGELSE

18.20 - PWC

...vi er fremme i 2009 tror jeg, før vi egentlig får, du ved der findes en revisinsbekendtgørelse for Finansielle virksomheder, den er du bekendt med ikke os? SIK: jo, den er jeg bekendt med. Claus: Svend den er meget vigtig i det her fordi, jeg tror at det er i 2009, da indsætter man et bilag 2. Til hvad revisor skal gøre, når de reviderer virksomheden, der står bl.a. også, hvad vi skal gøre omkring solvensbehovet, der kom der faktisk flere ting om, konkret hvad vi skal påse når han skal vurdere sin going concern på solvensbehovet, men det var ikke noget der var der i før finanskrisen kom i 06-07, det var der ikke, der var slet ikke fokus på det her solvenbehov, det har været et stort problem. Ud fra ledelsen. SIK: Jeg synes bare, at det lyder lidt mærkeligt, man har jo haft et lovkrav, at solvensen skal være min. 8%, det må man have haft fokus på, solvensen... Claus: Jo, det er også rigtigt, det overholdt man jo også, der lå den måske, sagde man i hvert fald, hvis du tager nogen som Roskilde Bank den havde en solvens på 12 til 13 % og et solvensbehov på 10,5% og lovens krav var 8, så man var jo over, eh, solvens lovmæssige kapitalkrav, og man lå lidt tæt på solvenskravet kan man sige. Så er det jo tingene går i gang, så er det at der kommer denne her krise, med at hvis du tager Roskilde Bank hvor man har så mange store engagementer der er med pant i fast ejendom, så har vi jo problemet med banken siger at vores værdi af pantet det er langt højere end hvad Finanstilsynet siger og så begynder tallene at flytte sig ret hurtigt, fordi når tilsynet laver en sådan inspektion, så går de ind og siger, jamen altså værdien på panten er slet ikke så høj som vi antager, den er væsentlige lavere og så får du de der mange 100 mio. nedskrivninger og de fejer jo lige ind og rammer din solvens og så er det du kommer under vand og du kommer under dit solvensbehov og jeg tror også du gik ned og ramte den lovmæssige solvens, der skulle faktisk ikke så meget til og det var det som var problemet med de banker, for at besvare dit spørgsmål til det længere nede. De banker der er gået ned, det var dem som var meget meget vækst orienteret og de bliver jo fanget, de bliver simpelthen fanget af det her, skulle jeg lige til at sige, intet vurderings regime for fast ejendomme. Så kan du jo sige, men det hele bliver forværret af finanskrisen generelt, der var ingen købere til ejendommene, det var sådan en selvforstærkende rigtigt negativt marked, så kan bare man sige, var det en forsvarlig ledelse, man havde ingen buffer og så kommer man tilbage til de her ændrede regnskabsregler fra 2005. Man havde ikke noget fedttag at tage af, fordi at man kørte efter de objektive regler for hvornår man skulle nedskrive, problemerne var jo, at alt gik godt, der var ikke nogen tegn på det var noget galt, man fik måske budgetter fra kunderne, kunderne kunne vækste men man overså en række faresignaler, fordi det blev aldrig afdraget en krone på de her lån til de her store ejendomsspekulanter, det skete jo ikke, så hvis man nu sider følelsen af og skal være bagklog, men hvis man havde haft lidt mere fokus på likviditet, så havde man kunne se at man var ved at få opbygget en pyramide der ville falde sammen

ikke, men der var der ikke fokus ikke på, heller ikke fra tilsynets side og heller ikke fra revisorernes side.

PWC – 23.40

Det skulle de have gjort tidligere, Svend det som har... Det som er problemet, er at disse banker har en udlånsvækst på 20, 25 til 30 % om året, vi er... 2000 til 2008 var der mangel af arbejdskraft i den finansielle sektor. Ser man på forholdet imellem arbejdskraft og udlånsvækst, så var der et misforhold.

Der blev ikke lavet det kredithåndværk der skulle til, man havde ikke tid til det, man havde ikke mandskab til det og man havde ikke informationer nok. Der blev givet ordre oppe fra, at der skulle bare vækste, fordi hvis vi ikke tog ind eller udlånet, så var der konkurrenten der tog det... problemet var jo, at det blev ikke lavet de t der kredithåndværk. man havde ikke tilstrækkelige forretningsgange, hvis man ikke har disse forretningsgange, så fanger man simpelthen ikke disse faresignaler, når der kommer nogle bevillinger eller når disse ejendomsspekulanter... der blev simpelthen ikke lavet en til bunds gående analyse af, hvad skulle disse penge bruges til og hvordan skulle man få dem tilbage, det var lige som om, det efterlyste man ikke bare.

Problemet var jo også, at der var ikke stillet specifikke krav nok til forretningsgange, til administrative procedure i pengeinstitutterne.

27.44 – PWC Lydt omkring her, det er gode points omkring holdepunkter og røde flag

Jeg har set nogle revisionsprotokoller, hvor der er nogle revisorer som har skrevet noget til ledelsen, i har en meget meget stor vækst, det skal i passe på med. Ligesom at sige, at organisationen skal kunne følge med, med de her budskaber blev aldrig så stærke, fordi så skrev man måske samtidig med, at man var kommet med en sådan kommentar, en bemærkning i protokollen, det var sådan en kommentar ikke, så skriver man så, at ledelsen havde samtidigt besluttet at de vil udvide kredit afdelingen og sådan nogle udtalelser i revisionsprotokollen, de blev ikke, de stod ikke med rødt flag kraftig nok, fordi når så bestyrelsen medlemmerne læste det, så tænkte bestyrelsen, nå ja, revisor har en kommentar men der er også blevet gjort noget ved det, men problemet var bare, at der blev ikke gjort noget ved det her, ikke hurtigt nok, vil jeg sige. Så jeg vil sige, faktisk, at det her med at vurdere going concern, ehm, det var ikke specielt nemt for revisor, fordi man ikke havde de generede retningslinjer nok om, hvordan, kredithåndværket skulle udøves. Når man ikke har disse specifikke holde punkter, så er det svært for revisor at gøre noget ved det i revisionsprotokollen, fordi at revisionsprotokollen blev også gennemset af finanstilsynet skal du tænke på.

29.21 – PWC

SIK: For mig virker det nogle gange som om at, medhensyn til at give en anmærkning, en supplerende oplysning eller et forbehold i en bank revisionspåtegning, kan få store konsekvenser for en bank.

Claus: Ja, bestemt. SIK: Nogle gange så virker det for mig som om, at man bruger revisionsprotokollen til at fraskrive sit ansvar, påfører jeg det i revisionsprotokollen og så er det kommet med, så kan man måske komme fra at skrive en supplerende oplysning der skal rigtig rigtig meget til før man kommer med en supplerende oplysning eller et forbehold. Claus: Jamen det er da også rigtig, vi har også set eksempler på de her, det kan vi jo se i de ansvarsager, hvor revisor, han gør, han henvender i praksis til sin protokol og siger se se jeg skrev sådan til bestyrelsen, han lægger mere i det end bestyrelsen har lagt i det udsagn der var lagt i protokollen og det var et stort problem, det er det da. SIK: Hvis man kommer emd en kommentar som du siger. Claus: ja, fordi det lige præcis det var en kommentar, fordi det var ikke nogen revisionsbemærkning enda, og det vidste de godt revisioerene, for hvis de kome med en revisionsbemærkning, så skulle de opsummere bemærkningen og så bville finanstillsynet fald over det, så ville det skabe nogle problemer, det er et virkeligt et stort problem det her med det her hvordan man konverterede fra revisor men det men det som bare har været problemet for revisor var, altså, at overtrædelsen skulle være meget tydelig. Revisor revideret forretningsgang og årsrapporten om den er retvisende. Kigger du ned i maskinrummet og skal forholde dig til nogle procedurer er gode nok, der vil jeg bare sige, at der skal være nogle meget meget klare overtrædelser for revisorerne vil skrive noget om det, man burde måske sige, at intern revisor burde have skrevet noget mere det vil jeg sige, fordi de have sin daglig gang i i institutterne, og det havde den eksterne reviosr tros alt ikke.....jeg vil sige, at du kan sige at det typisk var de interne revisor der var det i hvertfald i Roskilde bank og Ebh, altså de burde nok have været mere klar i malet. De burde nok have skrevet det tydeligere i protokollerne og jeg ved faktisk også, at der var også, der var faktisk også en intern reivsor der gjorde det, men han skrev så meget i protokollen at bestyrelsen slet ikke magtede at læse den vil jeg påstå....

36.00 – PWC

“Ja altså, det ikke, det er rigtig, man skal tænke på, at der var nogle af de her bank ledelser, de var meget dygtige, altså, til at formulere sig og begrunde deres fremgang. Der skal meget til, for revisor kan gå ind og sige, at dette her er simpelthenalt for optimistiskt. Der manglede nogle værktøjer, for det havde de simpelthen ikke.”

36.43 - PWC

Tilsynsdiamanten, hvad er dine tanker om den? Jamen der vil jeg bare sige, at denne var en rigtig rigtig god ting. Jeg tror ikke at vi havde haft de her bank krak hvis denne tilsynsdiamant havde været på plads tidligere, det tror jeg ikke .Fordi at, så havde instittuterne simpelthen ikke fået lov at vækste

og lave den der udlån vækst. Så var man blevet fanget og stoppet lang tid inden, så så jeg synes, at den er en rigtig god ordning med den her tilsynsdiamant...absolut.

39.37: - PWC

“Hvis du fokuserer på dem som sad i bestyrelsen, så var det det lokale erhvervsliv, det var en autoforhandler, herretøjsforretningsmand og i bedste fald en som forhandlede ejendomme, der var ingen som havde en finansiell indsigt, så var det måske en advokat der sad i spidsen. Altså der ikke nogen som vidste noget om, det er min påstand, der vidste noget om finansiell regulering såsom noget som solvensbehov og hvordan denne skulle gøres op, det var en by i Rusland. De godkendte det bare de antog bare at organisationen havde styr på det.”

40.32 - PWC

“Det var også et problem for revisor, at det ikke var mere professionelle bestyrelser. Fordi havde der sidet et proffessionel bestyrelse, så havde de efterspurgt, gået tættere efter revisors protokol også for eksempelvis. Det var også et problem, det gjorde det også svært for revisor, at dem han skrev til de var ikke branche kyndige, det var de ikke, det vidste ikke ret meget om finansiell lovgivning.

41.00 - PWC

“Vi må bare sige, at revisorkonkurrencen har da også spillet ind, det er min påstand. Hvis du ser på de revisionshonorærer man har fået, de er jo ikke ret høje, det er jo lave revisionshonorærer som man havde på de danske pengeinstitutter, man slog simpelthen om de der finansielle kunder, det gør man den dag i dag også. Men altså, man fik ikke ret meget for det så du kan sige, det er min påstand, at man ønskede måske ikke at kaste med alt for mange resourcer ind på de her sager. I giver simpelthen en fast pris i denne her branche? Ja.”

42.00 – PWC

“Stiller det så ikke revisor dilemma, medhensyn til hans uafhængighed medhensyn til at give en anmærkning i revisionspåtegningen foreksempel? Jo, det gør det vel. Det er der da jo ingen der vil indrømme. Svend: Det har jeg lagt mærke til, at man er ikke så glad for at udtale sig hvad der skal til for at give en anmærkning i revisionspåtegningen. Claus: Nej. Svend: Fordi at det lyder lydt som om at det er lidt af en subjektiv, f.eks. er det som jeg snakker om Revisorsnprotokollen, man går hellere den vej, og håber på at ledelsen tilpasser sig. Claus: ja, ja, det er da rigtigt, det det er nok svært at sige noget andet til, altså, Revisorerne vil gå meget meget langt ved at skrive sig fra det i protokolen, det vil de, ehmm , ja, ja, det vil de, men for at svare på dit spørgsmål, så ville den der tilsynsdiamanten

være fantastisk hvis vi havde havt den, ingen tvivl om det, det kunne have styrket revisors arbejde og det have ku taget, kunne fjerne det værst fra de der ledelser som var så vækst orienterede.... ”

01.00 – KPMG

Det har været sådan en konsekvens af hele den økonomiske krise både i skulle jeg lige til at sige både i ind og udland ikke, med en lang række præget af høj konjunkturer der lige som har givet en stor stigning i huspriserne og bankernes villighed til udlån i store træk, så der er kommet en eller anden ubalance vil jeg sige mellem ind og udlån, der har været med til at forudsætte det her, at det er gået så galt for mange steder, det har lige som gået lidt for godt ikke og man har ikke troet, at det ville gå galt på noget tidspunkt. Det har været med til at foresætte det, fordi bagefter hvor man ligesom kommer til at tage konsekvenserne af dem her rekapital, så har det ligesom sæt en dæmper for resten af erhvervslivet, det har været så meget fokus på det fra bankernes side, at det direkte har været svært at låne ikke, så får man sæt en eller anden standsning i økonomien hele vejen rundt, hvilket var meget styret af bankerne.....

Stor forskel på ind og udlån

08.30 – KPMG

Hvad er revisors ansvar og vurdering af going concern?

17.30 – KPMG

...Tror du at bestyrelserne har været kompetente til deres opgave? Nej ikke i alle tilfælde, særligt ikke i de små steder vel, det er også det som man ser nu, hvor der mange bestyrelsermelder der bliver skiftet ud med mere professionelle bestyrelser ikke, bank er ret regulativt område, så det kræver bare mere nogle helt specifikke kompetence det nytter ikke noget man kun har toppen af erhvervserfarne generelt, hvor man kan være meget kompetente at bestyre andre bestyrelses poster, men det kræver bare noget andet, det er trods alt mere risikofyldt , også fordi at vi er regularitatoriske...

27.40 – KPMG

Tror du så det har været et generelt problem i branchen, at man har haft små revisorer som ikke har været kompetent og så de honorører og den konkurrence som har været imellem revisionshusene og sådan noget? Jeg ved ikke hvor meget honorørerne har spillet ind, de er lige dårlige alle steder, ehh, og der er de gerne måske lidt mere præcise end det er indtjeningen på sådan nogle accounts. Men det er selvfølgelig en uheldig udvikling at honorørenre er så ned ad gående i forhold til hvad risikoen egentlig er og er stigende. Men jeg tror helt sikkert at der har været mange uden at generalisere, at der har været mange små jyske revisionshuse der har siddet og revideret banker, som ikke har haft erfaring med lovgivningen og måske heller ikke med andre banker der kan været ret risikofyldt, fordi

hvis man ikke ser hvordan markedet udvikler sig og har en eller anden form for kendskab til branchen, jamen så er der også en større risiko for at man overser nogle af de andre ting og så er det pludseligt noget som man burde have set. SIK: det er måske mere et økonomisk spørgsmål, man har revisor der skal lave et vist arbejde og man har en vis størrelse pose penge som man har at gøre godt med. Camilla: ja.

04.00 – Eik Bank

Risikoen hos revisor er her, kan kreditfolkene sit håndværk, har de været for optimistiske i deres vurderinger, det er sjældent at man bliver kritiseret for at være for pesimistisk. Det er ofte, de fleste banker som jeg har set som er knækket, der er det en anderledes vurdering af udlånene som har medført det, det er typisk efter et besøg fra inspektøren, det Finansielle tilsyn, når de kommer. SIK: Da påvirkes værdierne, de har en anden mening. Jean: Det kan være fordi at de pludselig har, I Danmark er det særdeles således, at Finanstilsynet har sæt nogle forretningsgange, som siger hvordan man værdisætter forskellige nogle aktiver i landbruget f.eks. Det kan være det at en hektar i et vist område vurderes til et vist, en majetærsker kan maks vurderes til...

00.46.00 – Eik Bank

...SIK: Der var der særligt den ene som havde store udlån i ejendomme og når de blev lagt sammen, så gik det over kreditværdigheden hos den anden (Fjordbank)....Jeg ser det som om det er gennemgående stor udlån, stor engagementer, en vis eksponering og kreditbevilligheden i banker har ikke været i orden. Jean: Ja, derfor er det nemlig så utroligt vigtigt tror jeg også, da man ser det fra et revisionsmæssigt perspektiv, det er det, at hvordan, er man så sikker på, at kreditfolkene på stedet kan sit håndværk og følger op på det, og formår de også at kunne se frem ad, hvad kan der gå galt her. Vi har så vores interne revision som i års ultimo gennemgår, de er faktisk med i processen. Selv om vi er færdige med det, så tager de det igennem... Når så den interne revision har gennemgået det, så giver de den eksterne revision besked, hvor de så tager nogle stikprøver og vælger at tage nogle bestemte ting ud...

00.56.00 – Eik Bank

Hvilke indikationer er der for banker som er gået concern, er der nogle ting som går igen, for de banker som er gået going concern? Jean: Hvilke problemer der er der? SIK: Indikationer på og særligt hvis man står udenfor og ser ind på banken. Jean: Ja, altså der tror jeg, ja, der kunne selvfølgelig være mange ting, men det som ofte, man ofte ser er det, at banker ikke tør at lukke selskaber ned som som måske er håbløs, kører helt håbløst eller byggeprojekter. I Danmark så man mange byggeprojekter hvor mange af disse mellem store og små banker ikke turde at stoppe igen. Den dag du stoppede det, så var det ubetinget. Så længe du havde det kørende, så kan du sige at det er i en

opførelses fase, risikoen er der, at du kun lægger endnu mere brænde på bålet og påtager dig endnu mere risiko med tiden, og ikke tør at stoppe det. SIK: Det er måske også et område hvor revisor måske også skal ud på stedet for at se på det? Jean: Ja, og, men jeg tror også, at se på det oprindelige projekt og hvorfor er ting forandrede i det her og betyder det bare at man har , man dækker over at dette kommer ikke til måls. I Danmark så man ofte, at de solgte bygninger i faser til en anden, typisk til en kunde med det samme eller endnu værre, hvor banker samarbejde hvor de swoopede kunderne imellem banker. Det var problem kunder, hvor du faktisk ikke blev taget for at kunden var i ve, så flyttede du projektet til den næste ejer, så gav du ham afdragsfrihed i en periode, så havde man et etableret engagement. Fordi engagementet var ikke nødlidende, dui havde bare givet den afdragsfrihed og selskabet på papiret var solvent som du havde solgt til. På den måde har pengeinstitutter kunne parkere nogle problemer og så prøver man...skulle realiseres.

01.07.00 – Eik Bank

Der er krav, f.eks. hvis engagementerne er større end et bestemt, så skal du udarbejde handlingplan for alle de svage kunder, det vil sige, at du skal have udarbejde en beskrivelse der siger, hvordan kan vi mindske om vores risiko hos denne kunde.....man skal kunne dokumentere det, at viser at denne kunde har nogle problemer , hvordan passer vi på bankens penge som vi har ude hos kunden, det skal vi også have udarbejdet en handlingsplan, fordi tilsyn og revisionen checker efter om vi har gjort arbejdet godt nok.

01.41.20 – Eik Bank

Udvalget af revisor på Færøerne er begrænset, det er bare 4 banker....? Vi har Spekt, men, nej fordelene, på Færøerne er fordelene ved at bruge færøske revisorer, altså man har snakket meget om det her omburde man havt danske revisorer eller burde man have færøske revisorer, således at man havde revisorer som havde mange timer, altså som havde meget mere erfaring. Jeg synes at fordelene ved at bruge færøske revisorer er, at de kender selskaber på færøerne, det er de færøske selskaber vi låner penge ud til, og de har en fornemmelse af markedet og det er det som er så vigtigt, revisor må også tænke marked, hvad er det for et marked som banken er ude i, at man ikke ender i regneark og andet. Først og fremst, hvad er det egentlig som vi låner ud til, og det er der det bliver problematisk, når du kommer langt langt væk fra, at sætte sig ind i nogle ting. SIK: Det er ikke det samme at arbejde i København og forstå sig på fiske opdræt. Jean: Nej nei, og der kommer så igen den udfordring med det, hvis man nu havde havt en turnus imellem revisorer, så fik man også de udfordringerne, at revisor måske ikke kender brancherne tilstrækkeligt som bankerne er ude i, for at vurdere kerne virksomheden i et bank foretagende som er udlån.

01.37.50 – Eik Bank

Den eksterne revision har ikke myndighed til noget, den skal komme ind og vurdere om det er godt nok, det som alle instanserne i banken siger og det er den store udfordring. Det er udfordrende, fordi

banker er komplekse og antallet af reguleringerne er bare stigende. Nye reguleringer, nye måder at lave risici op på, hvordan skal det udføres og hvordan skal du back teste det... bund test nedskrivninger, så er det en pulje som vi afsætter, hvor du vurderer at der er risiko på nogle engagementer eller brancher. Så kører vi en test hvert kvartal, så ser man på hvorvidt der er nogle kunder der falder ned i kategorierne, således at man kan vise at der er en tendens...man skal hele tiden kunne back teste det, man skal kunne fremvise at det er en tendens på markedet...det er voldsomt meget tilsyn og rapporteringer på kryds og tværs og det skal den eksterne revisor forstå det hele...

23.59 – PWC

Revisor var meget afhængig af kontrolmiljøet som var i banken, man kiggede ppe fra og så ned. Det har været svært for revisorerne, fordi at de havde ikke nogle holdningspunkter, til at kunne sige at organisationen skal kunne følge med

29.00 – PWC

Kredithåndværket skulle udøves og når man ikke har de her specifikke holdepunkter, så er det svært at gøre noget ved det her i revisionsprotokollen, fordi Finanstilsynet læser også revisionsprotokollen.

29.45

Bilag 14

Finanstilsynet Nøgledatabase

Nøgledatabasen er vedlagt i USB.

Resultaterne som er blevet benyttet, er indskrevet i bilag – Tilsynsdiamanten.

Loven om Finansiell virksomhed - §§ 70 og 71

§ 70. Bestyrelsen for en finansiell virksomhed, en finansiell holdingvirksomhed og en forsikringsholdingvirksomhed skal

- 1) fastlægge, hvilke hovedtyper af forretningsmæssige aktiviteter virksomheden skal udføre,
- 2) identificere og kvantificere virksomhedens væsentlige risici og fastlægge virksomhedens risikoprofil, herunder fastsætte, hvilke og hvor store risici virksomheden må påtage sig,
- 3) fastlægge politikker for, hvorledes virksomheden skal styre hver af virksomhedens væsentlige aktiviteter og de risici, der er knyttet hertil, under hensyntagen til samspillet mellem disse og
- 4) fastlægge en politik for mangfoldighed i bestyrelsen, der fremmer tilstrækkelig diversitet i kvalifikationer og kompetencer blandt bestyrelsens medlemmer, jf. dog stk. 6.

Stk. 2. På grundlag af den fastlagte risikoprofil og de fastlagte politikker skal bestyrelsen for virksomheden

give direktionen skriftlige retningslinjer, der som minimum skal indeholde

- 1) kontrollerbare rammer for, hvilke og hvor store risici direktionen må påføre virksomheden,
- 2) principperne for opgørelse af de enkelte risikotyper,
- 3) regler om, hvilke dispositioner der kræver bestyrelsens stillingtagen, og hvilke dispositioner direktionen

kan foretage som led i sin stilling, og

- 4) regler for, hvordan og i hvilket omfang direktionen skal rapportere til bestyrelsen om virksomhedens

risici, herunder om udnyttelsen af rammerne i retningslinjerne for direktionen og om overholdelsen af de grænser, der er fastsat i lovgivningen vedrørende de risici, som virksomheden må påtage sig.

Stk. 3. Bestyrelsen for virksomheden skal løbende tage stilling til, om virksomhedens risikoprofil og politikker samt retningslinjerne for direktionen er forsvarlige i forhold til virksomhedens forretningsmæssige

aktiviteter, organisation og ressourcer, herunder kapital og likviditet, samt de markedsforhold, som virksomhedens aktiviteter drives under.

Stk. 4. Bestyrelsen for den finansielle virksomhed skal sikre, at dens medlemmer har tilstrækkelig kollektiv

viden, faglig kompetence og erfaring til at kunne forstå virksomhedens aktiviteter og de hermed

forbundne risici.

Stk. 5. Bestyrelsen for virksomheden skal løbende vurdere, om direktionen varetager sine opgaver i overensstemmelse med den fastlagte risikoprofil, de fastlagte politikker og retningslinjerne for direktionen.

Bestyrelsen skal træffe passende foranstaltninger, hvis dette ikke er tilfældet.

Stk. 6. I virksomheder, som har nedsat et nomineringsudvalg i medfør af § 80 a, påhviler pligten i stk. 1,

nr. 4, nomineringsudvalget.

Stk. 7. Finanstilsynet kan fastsætte nærmere regler om de forpligtelser, der påhviler bestyrelsen for en finansiell virksomhed, en finansiell holdingvirksomhed og en forsikringsvirksomhed i medfør af stk. 1-5.

§ 71. En finansiell virksomhed, en finansiell holdingvirksomhed og en forsikringsholdingvirksomhed skal have effektive former for virksomhedsstyring, herunder

1) en klar organisatorisk struktur med en veldefineret, gennemskuelig og konsekvent ansvarsfordeling,

2) en god administrativ og regnskabsmæssig praksis,

3) skriftlige forretningsgange for alle de væsentlige aktivitetsområder,

4) effektive procedurer til at identificere, forvalte, overvåge og rapportere om de risici, som virksomheden

er eller kan blive udsat for,

5) de ressourcer, der er nødvendige for den rette gennemførelse af dens virksomhed, og hensigtsmæssig

anvendelse af disse,

6) procedurer med henblik på adskillelse af funktioner i forbindelse med håndtering og forebyggelse af

interessekonflikter,

7) fyldestgørende interne kontrolprocedurer,

8) betryggende kontrol- og sikringsforanstaltninger på it-området,

9) en skriftlig lønpolitik, der er i overensstemmelse med og fremmer en sund og effektiv risikostyring, og

33

10) personalemæssige og økonomiske ressourcer, der er nødvendige for at sikre tilstrækkelige muligheder

for introduktions- og efteruddannelseskurser til medlemmer af bestyrelsen og direktionen.

Stk. 2. Finanstilsynet kan fastsætte nærmere regler om de foranstaltninger, som en finansiell virksomhed,

en finansiell holdingvirksomhed og en forsikringsholdingvirksomhed skal træffe for at have effektive former

for virksomhedsstyring, jf. stk. 1.

Stk. 3. Et pengeinstitut, et realkreditinstitut og et fondsmæglerselskab I skal sikre, at virksomhedens lønpolitik, jf. stk. 1, nr. 9, de specifikke aflønningskrav i § 77 a, stk. 1, nr. 2-7, og stk. 3-10, § 77 b, stk. 2

og 3, § 77 c og § 77 d, stk. 2 og 4, og regler udstedt i medfør af disse bestemmelser, efterleves på koncernniveau,

herunder på moderselskabs- og datterselskabsniveau. Et pengeinstitut, et realkreditinstitut og et fondsmæglerselskab I skal desuden sikre, at aflønning af bestyrelsen og direktionen i virksomheder, der

ikke er direkte omfattet af § 77 a, stk. 1, men som indgår i en koncern med virksomheder omfattet af § 77

a, stk. 1, opfylder kravene i § 77 a, stk. 1, nr. 2 og 3.

§ 71 a. Et pengeinstitut, et realkreditinstitut og et fondsmæglerselskab I skal udarbejde en genopretningsplan.

Stk. 2. Finanstilsynet kan efter høring af Det Systemiske Risikoråd dispensere fra stk. 1. Dispensation kan gives på baggrund af den finansielle virksomheds størrelse, forretningsmodel og forbindelse til andre

finansielle virksomheder eller det finansielle system.

Stk. 3. Finanstilsynet fastsætter krav til indholdet af genopretningsplanen, jf. stk. 1.

Revisionspåtegningen

Som nævnt i det indledende afsnit i revisors ansvar, blev der stillet spørgsmålstejn ved hans arbejde i det offentlige rum. Der var særdeles fokus på revisionspåtegningen, som er revisors konklusion på årsregnskabet og hvorvidt påtegningens konklusion gav et retvisende billede af bankens drift. En revisionspåtegning uden forbehold er ikke en købs anbefaling, men en indikation på, at ud fra revisor som uafhængig part, har fundet tilstrækkelige og egnet revisionsbeviser for at kunne konkludere, at regnskabet er uden væsentlige fejl eller mangler. Dette stiller krav til regnskabsbruger, at han besidder det faglige indblik til at kunne analysere regnskabet og vurdere, hvorvidt banken f.eks. er en høj risiko investering ved køb af aktier.

Revisionspåtegningen skal opfylde nogle krav i henhold til dens udformning og indhold i henhold til Erklæringsbekendtgørelsen og ISA 700. I dette afsnit vil der ikke blive gået i dybden med disse krav, men hvilket muligheder revisor har, for at afgive en konklusion med forbehold eller supplerende oplysning i henhold til going concern.

Revisionspåtegningen er revisors kommunikation til omverden, hvor han i den offentligt tilgængelige årsrapport giver udtryk for, hvorvidt regnskabet som nævnt, giver et retvisende billede. Revisors anmærkninger i revisionspåtegningen, kan fremgå i to former, henholdsvis som en konklusion eller som en supplerende oplysning.

Der fremgår i henhold til Erklæringsbekendtgørelsen § 2, stk. 5 og ISA 705, afsnit 2, fire typer af konklusioner:

- Konklusion uden forbehold
- Konklusion med forbehold
- Afkræftende konklusion
- Konklusion udtrykkes ikke (manglende konklusion)

Når revisors konklusion på revisionspåtegningen er uden forbehold, vil årsregnskabet være uden væsentlige fejl eller mangler og dermed ud fra de fremskaffede revisionsbeviser, vise et retvisende billede, af bankens aktiver, passiver og finansielle stilling. En konklusion med forbehold, vil derimod have omvendt betydning, da der her har været forhold som ikke har været tilfredsstillende. Der kan som udgangspunkt være to forhold som gør sig gældende, uenighed med ledelsen eller manglende revisionsbeviser. Eksempel på uenighed med ledelsen kan være, at revisor har konstateret, at ledelsen ikke har nedskrevet tilstrækkeligt på tab. I et lignende eksempel, kan revisor reagere på tre forskellige måder. Hvis det er talen om uvæsentlige forhold, vil det ikke medføre en modifikation af påtegningen. Hvis det er forhold som er væsentlige men ej gennemgribende, vil det medføre en konklusion med forbehold, hvorimod uenigheden med ledelsen om forhold der var af en væsentlig og gennemgribende

karakter, ville føre til en afkræftende konklusion. Ligeledes vil de samme forhold gøre sig gældende hvis revisor har vurderet, at ud fra manglende revisionsbeviser ville være nød til at give en modificeret påtegning.

En afkræftende konklusion gives, hvis årsregnskabet efter revisors opfattelse, ikke giver et retvisende billede af bankens aktiver og passiver, finansielle stilling samt resultatet i overensstemmelse med den anvendte regnskabsmæssige begrebsramme, eller ikke opfylder tilsvarende, generelle kvalitetskrav, jf. Erkl. bek. § 5, stk. 6. Dermed skal revisor give en afkræftende konklusion efter, at have konkluderet ud fra tilstrækkelig og egnede revisionsbevis, at fejlinformationerne enkeltvis eller samlet er både væsentlige og gennemgribende for regnskabet, jf. ISA 705, afsnit 8.

Den sidste type af konklusion er den mest gennemgribende, da der her har foreligget forhold af en så væsentlig og gennemgribende karakter, at revisor ikke har kunnet afgive en egentlig konklusion, jf. ISA 705, afsnit 9 og 10.

De supplerende oplysninger har til formål, at lede regnskabsbruger opmærksomhed til forhold i årsregnskabet, der kan være af afgørende betydning ved f.eks. forståelse af regnskabet eller lovgivningsmæssig karakter.

Supplerende oplysninger må ikke erstatte et forbehold og påvirker ikke revisors konklusion i revisionspåtegningen, men skal fremgå som et afsnit efter revisors konklusion i påtegningen.

Der er i henhold til Erklæringsbekendtgørelsen og ISA 706 to typer af supplerende oplysninger:

- Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet
- Supplerende oplysninger vedrørende forståelse af revisionen

Overskriften for afsnittet med supplerende oplysninger kan således bestå af to forskellige overskrifter og skal være, som dem beskrevet ovenfor, afhængigt af om forholdene er vedrørende regnskabet eller revisionen.

Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet, angives når revisor finder det nødvendigt at gøre regnskabsbruger opmærksom på et forhold, der er præsenteret eller oplyst i regnskabet, og ud fra revisors vurdering er af en sådan vigtighed, at det er afgørende for brugerens forståelse af regnskabet, jf. ISA 706, afsnit 6.

Supplerende oplysninger vedrørende forståelse af revisionen angives, når det er nødvendigt, at oplyse om et forhold som ikke er præsenteret eller oplyst i regnskabet, og som er relevant for regnskabsbrugerens forståelse af revisionen, revisors ansvar eller erklæring, og det ikke er forbudt ved lov eller øvrig regulering, jf. ISA 706, afsnit 8.

Revisor skal dermed forholde sig til to forskellige situationer under revisionsprocessen, hvor banken er going concern eller gone concern. Ved going concern skal revisor være opmærksom på forhold og begivenheder, der kan udfordre bankens fortsatte drift. Det fremgår af ISA 570, afsnit 17, at revisor ud fra de opnåede revisionsbeviser, skal kunne konkludere hvorvidt der ud fra hans vurdering foreligger begivenheder eller forhold, der hver for sig eller sammen indbefatter væsentlig usikkerhed, som kan rejse tvivl om bankens fortsatte drift. ISA 570 definerer ”væsentlig usikkerhed” for at vedrøre begivenheder eller forhold, som kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, jf. afsnit A19. Ved gone concern forstås, at banken ikke formår at fortsætte driften 12 måneder frem fra balancedagen og dermed, vil denne situation præge den videregående revision, hvor regnskabet vil blive udarbejdet på et alternativt grundlag f.eks. på et likvidationsgrundlag.

I revisors vurdering hvorvidt usikkerheden omkring fortsat drift er tilstrækkeligt omtalt i årsregnskabet, bør revisor konkludere i henhold til ISA 570, afsnit 18, pkt. a og b, hvorvidt årsregnskabet:

- På fyldestgørende måde beskriver de vigtigste begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften samt den daglige ledelses planer for at håndtere disse begivenheder eller forhold, og
- Klart oplyse, at der er en væsentlig usikkerhed knyttet til begivenheder eller forhold, som kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, og at virksomheden derfor muligvis vil være ude af stand til at realisere sine aktiver og indfri sine forpligtelser som led i den normale drift.

I tabellen nedenfor, illustreres der hvilke anmærkninger revisor har mulighed for at komme med i revisionspåtegningen, når der foreligger væsentlig usikkerhed om fortsat drift. Her tages udgangspunkt i ledelsens afgørelse, hvorvidt regnskabet skal udarbejdes efter going concern princippet eller ikke.

Væsentlig usikkerhed om fortsat drift		Omtale af usikkerhed i årsregnskabet	
		Tilstrækkeligt	Utilstrækkeligt
Ledelsen valgt going concern som regnskabs-princip	Relevant valg (revisor enig med ledelsen)	Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet Konklusion uden forbehold	Forbehold for manglende oplysninger Konklusion med forbehold eller afkræftende konklusion
	Ikke relevant valg (revisor uenig med ledelsen)	Forbehold for fortsat drift Afkræftende konklusion	Forbehold for fortsat drift og forbehold for manglende oplysninger Afkræftende konklusion
Ledelsen har IKKE valgt going	Relevant valg (revisor enig	Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet	

concern som regnskabs-princip	med ledelsen)	Konklusion uden forbehold
-------------------------------	---------------	---------------------------

Ifølge ovenstående tabel kan det afledes, at revisor skal tage forbehold i følgende situationer:

- Hvis revisor er enig med ledelsen om, at anvendelsen af going concern regnskabsprincippet er passende, men hvor der foreligger en væsentlig usikkerhed, skal revisor tage forbehold, når han har konstateret, at de givne oplysninger som han har opnået kan være væsentlige men ikke gennemgribende. Hvis revisor konkluderer, at oplysningerne både er af en væsentlig og gennemgribende karakter, skal han afgive en afkræftende konklusion, jf. ISA 570, afsnit 20, A23 og A24, ISA 705, afsnit 7 og 8, samt Erkl. bek. §6, stk. 1 og 2.
- Hvis revisor er uenig med ledelsen om going concern som regnskabsprincip, skal revisor tage forbehold vedrørende bankens fortsatte drift i henhold til Erkl. bek. § 6, stk. 2, pkt. 4. I henhold til ISA 570, afsnit 21, skal revisor afgive en afkræftende konklusion. Hvis regnskabet er udarbejdet med udgangspunkt i forsat drift, men revisor ikke er enig her i, skal der afgives en afkræftende konklusion uanset om regnskabet omtaler forsat drift som passende eller ej, jf. ISA 570, afsnit A25 og A26.

Hvis revisor tager forbehold, skal det fremgå i et særskilt afsnit i revisionspåtegningen, med overskriften ”Forbehold”, jf. Erkl. bek. § 6, stk. 3.

Revisor skal ifølge ovenstående tabel, give supplerende oplysninger i følgende situationer:

- Hvis revisor er enig med ledelsen om going concern som regnskabsprincip og oplysningerne i regnskabet er fyldestgørende. Skal han afgive en konklusion uden forbehold, med supplerende oplysninger, jf. IAS 570, afsnit 19. Med de supplerende oplysninger, skal revisor lede regnskabsbruger hen til væsentlig usikkerhed vedrørende forhold eller begivenheder i årsregnskabet, der kan udfordre bankens fortsatte drift, jf. ISA 570, afsnit 19 og A21.
- Hvis revisor er enig med ledelsen om at ikke benytte going concern som regnskabsprincip, skal revisor ligeledes afgive en konklusion uden forbehold, med supplerende oplysninger der påviser forhold eller begivenheder i regnskabet, jf. ISA 570, afsnit A26.

I praksis vil revisor i revisionspåtegningen, referer til aktuelle forhold og begivenheder som fremgår i noterne. Udtalelser fra ledelsesberetningen i årsregnskabet, revisor har ikke pligt til at revidere ledelsesberetningen, men skal dog sikre sig, at der er konsistens imellem oplysningerne i ledelsesberetningen og årsregnskabet (Langsted, 2010:248). Bliver revisor opmærksom på væsentlige fejl og mangler, skal udtalelsen omfatte en beskrivelse af disse, jf. Erkl. bek. § 5, stk. 7. Revisors udtalelse om ledelsesberetningen, er en del af revisionspåtegningen og indgår som et særskilt afsnit.

Bilag 17

Dagsværdi af ejendomme ved salg indenfor 6 måneder.

Kilde: Finanstilsynet 4 (2012). Link:

file:///C:/Users/Svend%20Ingi%20Krosstein/Downloads/Notat_290312.pdf

2.5 Dagsværdi af ejendomme ved salg indenfor 6 måneder Lokale Pengeinstitutter, Finansrådet, Ejendomsforeningen Danmark og RICS, FSR – danske revisorer og Realkreditforeningen anfører en række bemærkninger vedrørende de nye bestemmelser i bilag 9 samt pkt. 43 i bilag 10 om, at **dagsværdi af en ejendom, er den pris, hvortil ejendommen skønnes at kunne sælges ved en aftale mellem en salgsinteresseret ejer og en uafhængig køber inden for højst 6 måneder.** 7/23 Flere af organisationerne anfører, at 6 måneders perioden kunne signalere en tvangsrealisationsværdi. Lokale Pengeinstitutter, Finansrådet og FSR – danske revisorer pointerer, at dette ikke er i overensstemmelse med IFRS, og foreslår, at perioden forlænges til 12 måneder, som er et kendt begreb for såvel måling af midlertidigt overtagne aktiver som fra selve regnskabsudarbejdelsen, hvor pengeinstitutterne (og deres revisorer) netop opererer med en tidshorisont på ikke under 12 måneder. Det er Finansrådets erfaring, at en mæglervurdering i det nuværende danske ejendomsmarked for ejendomssalg inden for maksimalt 6 måneder reelt afspejler et tvangssalg snarere end en reel markedstransaktion. Ejendomsforeningen Danmark og RICS anfører, at i de anførte publikationer udgivet af Ejendomsforeningen Danmark og i internationale vurderingsstandarder er markedsværdi ikke defineret med udgangspunkt i en salgsperiode af højst 6 måneders varighed, som det nu foreslås at tilføje i bekendtgørelsen med tilhørende bilag. Derimod anvendes i den anvendte definition af markedsværdi, at markedsværdi opnås: ”efter passende markedsføring”. Realkreditforeningen anfører, at bestemmelserne foreskriver, at nedskrivningsberegningen ved lån med pant i fast ejendom skal baseres på kreditors overtagelse og videresalg af ejendommen til en sandsynliggjort markedspris ved salg inden for 6 måneder. Det kan således ikke lægges til grund, at ejendommen kan sælges i fri handel – det kan den først, når der foreligger et bindende tilbud fra en kreditværdig køber. Omvendt er der ikke krav om, at tvangsrealisationsværdier (markedspris med et fradrag for tvangssalgspres og ansvarsfraskrivelse) skal lægges til grund. Generelt lægger bestemmelsen op til, at de sandsynliggjorte skøn på salgspriser og omkostninger skal være forsigtige. Kommentar: Det fremgår af den foreslåede ændring til bilag 9, at forrentningskravet skal fastsættes, så ejendommen kan forventes afhændet til den deraf fremkomne værdi efter en periode med salgsbestræbelser af højst 6 måneders varighed. Det fremgår endvidere af det foreslåede pkt. 43 i bilag 10, at de forventede indtægter fra overtagelse og realisation af ejendomme ved nedskrivningsberegningen skal sættes til den nuværende dagsværdi, som er den pris, hvortil ejendommen skønnes at kunne sælges ved en aftale mellem en salgsinteresseret ejer og en uafhængig køber inden for højst 6 måneder. Dette afviger både fra en tvangsrealisationsværdi og en ”langsigtet værdi”, som måske først vil kunne opnås efter en længere årrække og måske kun under visse antagelser. 8/23 Værdiansættelsen af den faste ejendom skal ske til

dagsværdi, dvs. den værdi, som ejendommen vurderes at have på balancedagen. Et salg af en fast ejendom forudsætter dog en vis markedsføringsperiode, da ejendommen skal udbydes til markedet. Er udbudsperioden for kort, vil situationen minde om tvangsrealisation af den faste ejendom. På den anden side skal udbudsperioden ikke være for lang, da det vil forøge usikkerheden om den reelle værdi af den faste ejendom, og da der netop er tale om en aktuel værdi. Tidshorisonten på de 6 måneder er en afvejning af disse hensyn og er fastsat for at præcisere, at salgsbestræbelserne ikke kan strække sig uendeligt. Det er tilsynets vurdering, at en tidshorisont på 6 måneder er en passende og afbalanceret salgsperiode. Det kan i øvrigt bemærkes, at Finanstilsynet i mange år har anvendt denne definition ved værdiansættelse af fast ejendom hos pengeinstitutter, realkreditinstitutter og pensionskasser, jf. blandt andet værdiansættelsesbekendtgørelserne på realkreditområdet. Denne praksis har i øvrigt også været genstand for en særskilt indbringelse for Erhvervsankenævnet af Amagerbanken. Erhvervsankenævnet havde ikke bemærkninger til Finanstilsynets praksis.

Begivenheder efter balancedagen

IAS 10 omfatter begivenheder efter balancedagen, som kan blive relevant for ledelsens vurdering af going concern. Der kan forekomme begivenheder, som ledelsen ikke har medregnet og som kan medføre, at regnskabet ikke giver et retvisende billede. Begivenheder, der indtræffer efter balancedagen, omfatter hændelser som indtræder efter sidste balancedag og den dato, hvor ledelsen har underskrevet og godkender årsregnskabet til offentliggørelse.

Som ovenfor beskrevet, skal årsregnskabet udarbejdes således, at den støtter regnskabsbrugerens beslutninger som kan forventes at blive påvirket af årsrapporten, jf. FIL § 187, stk. 2. Det har derfor betydning for en regnskabsbruger, at han har kendskab til tidspunktet for årsregnskabet underskrivelse, da årsregnskabet ikke afspejler begivenheder efter dette tidspunkt, jf. IAS 10, afsnit 18. I så fald, at der opstår så store og væsentlige begivenheder efter sidste balancedag, at disse kommer til at påvirke banken, skal virksomheden oplyse dette, jf. IAS 10, afsnit 17.

Et eksempel på en begivenhed der indtræffer efter sidste balancedag kan være, hvis et ejendomsselskab, som banken har lånt penge ud til, pludselig gik fallit. Her ville der forekomme et tab på udlån, som skal konstateres og nedskrives. En konkurs som er opstået efter regnskabsårets afslutning, er et tilgodehavende som har eksisteret ved årsregnskabet afslutning, dermed skal banken regulere den regnskabsmæssige værdi af dette tilgodehavende. Hvis tabet ikke nedskrives, vil posten ikke være rigtig, og dermed ville regnskabet ikke give et retvisende billede.

Ledelsen skal udarbejde årsregnskabet på en going concern basis, medmindre at denne har til hensigt at lade virksomheden træde i likvidation eller ikke har mulighed for at fortsætte sine aktiviteter. Der kan opstå omstændigheder efter regnskabsårets afslutning, som kan stille spørgsmålstejn ved en banks fortsatte drift, hvor denne oplever nedgang i de driftsmæssige resultater eller bliver udfordret på de finansielle stillinger. F.eks. kan Finanstilsynet vurdere, at bankens solvensbehov er for lavt og dermed skal banken forhøje dens kapitalgrundlag, således at den lever op til Finanstilsynets krav om solvens.

IAS 10, afsnit 3 defineres begivenheder efter balancedagen som *begivenheder, gunstige og ugunstige, som opstår mellem årsregnskabet afslutning og det tidspunkt, hvor årsregnskabet godkendes til offentliggørelse.*

IAS 10 deler disse begivenheder i følgende to typer:

- *Regulerende begivenheder efter årsregnskabet afslutning* – Begivenheder som tilføjer ny viden, der er medvirkende til at give regnskabet et retvisende billede.

- *Ikke-regulerende begivenheder efter årsregnskabets afslutning* – Begivenheder som er gammel viden, der er indregnet i årsregnskabet.

I henhold til IAS 10, afsnit 8 skal regulerende begivenheder, der er indregnet i virksomhedens årsrapport, hvor nye udfald af eksisterende regnskabsposter eller poster, som ikke er medtaget tidligere efter balancedagen, indregnes. F.eks. kan en virksomhed imod forventning tabe en retssag i starten af det nye regnskabsår, hvilket kan medføre at de er nødt til at lave en hensættelse, således at årsregnskabet kommer til at give et retvisende billede.

Begivenheder, som er af en ikke regulerende karakter ved regnskabet afslutning, jf. IAS 10, afsnit 10 og 11, er indregnet i regnskabet men skal ikke reguleres efter balancedagen. F.eks. kan det være en investering som er værdiansat i henhold til markedsværdi, som efter balancedagen er faldet i værdi. Dog er undtagelsen hertil, hvis selskabet ikke længere lever op til kravene vedrørende going concern, jf. IAS 10, afsnit 21, hvor en udeladelse af en væsentlig begivenhed kan have indflydelse på de økonomiske beslutninger hos regnskabsbrugerne, skal disse indregnes i årsregnskabet. Ved svigtende forudsætninger for fortsat drift, skelnes der ikke imellem regulerende og ikke regulerende begivenheder, hvis forudsætningerne for going concern brister, da vil dette altid anses for en regulerende begivenhed (Fedders 2012:405).